

„Santaroje“ faktiškai išnyko politikuojančiųjų srovė p. 3
„Demokratinio jausmo kritika“ reiškia ne lygybės atsisakymą, bet bandymą pastebėti piktnaudžiavimą p. 4
Popiežiaus lūpomis kalba globalieji Pietūs p. 11

Aš šoku

(Nuo 2022-ųjų pavasario iki 2022-ųjų žiemos – su nedideliais nuokrypiais)

[...]

VIKA BIRAN

Deivės vadyba – taip, tai man

Kodėl nė viename gyvenimo aprašyme negalima pridėti įrašo apie tai, kaip man sekasi tvarkytis su savo gyvenimu? Man regis, tai visų geriausiai apibūdina mano profesines savybes. Ar tai – *soft skills*, ar *hard skills*? Mano gyvenimas – svarbiausias ir geriausias mano projektas. Jame šitiek prieštarių, netikėtumų, krizių ir rizikos. Viską esu kruopščiai suplanavusi. Esu net suplanavusi, kaip man kurti savo planą. Aš susitvarkau, aš visada su viskuo susitvarkau. Susitvarkau net su tuo, kad man nepavyksta susitvarkyti.

Taigi štai dar vienas genialus mano planas.

Vasarį baigiu darbą pagal dvejų metų sutartį. Tada man sukanka trisdešimt. Surengiu atsisveikinimo vakarėlį. Jau susitaučiau šiek tiek pinigų ir įgijau B2 lygio kalbos sertifikatą. Skrendu į Vokietiją, į renginį, kuriame man svarbu pasirodyti, bet ne itin norisi dalyvauti. Tūnau kur nors miške, kartais išeinu pasivaikščioti, skaitau knygas, vakarais rūkau prie langelio suktines. Ir kad nebūčiau pernelyg aktyvi grupėje, kur pasakojama „Kas būdinga gyvenimui jūsų tėvynėje?“ ir „Ką man dovanojo ši nepamirštama patirtis?“, apsimečiau autizmo spektro sutrikimą turinčia mergina. Po šios „Melo akademijos“ man prasideda C1 lygio kalbos kursai Berlyne. Paskui vykstu į Hamburgą, ten išeinu pasirengimo egzaminui kursą. Žinoma, tą egzaminą išlaikau sėkmingai ir iškart įstoju į pirmą kursą Hamburgo universiteto Kultūros antropologijos skyriuje. Viskas apgalvota. Viskas paruošta. Taip ilgai siekiau to. Tinkamas planavimas užtikrina sėkmę.

Jei nori prajuokinti deivę – papasakok jai apie savo planus.

[...]

Koronavirusas – visi planai žlugo

Pirmą savaitę laikausi visų Pasaulio sveikatos organizacijos ir savo pačios nerimo rekomendacijų. Išeinu į lauką tik todėl, kad tai naudinga, kuo arčiau vidurnakčio, o išvydusi atsitiktinį praevį, pereinu į kitą gatvės pusę. Šlaistytis tarp savo rajono daugiabučių neįdomu. Jau ištyrinėjau jį visomis keturiomis kryptimis – aplinkui vis tokie pat namai, tokie pat miesto kraštovaizdžiai. Tik vienoje vietoje yra toks tarsi upelis ir juokingi medžiai. Tai – gamta, ji keičiasi, ją atseit nenuobodu stebėti, ar ne? Tačiau kokie neužaugos tas upelis ir medžiai! O vis tiek skubu pamatyti juos, tarsi akių išganymu. Dar įsijungiu tinklalaidę, kad nors šiek tiek atitraukčiau dėmesį nuo tų nykių daugiabučių vaizdo. Malinauka – ne pats tinkamiausias rajonas vaikštinėti. Beje, kaip ir kiti Minsko gyvenamieji rajonai. Čia be vaizduotės neišgyvensi. Vis tiek įdomiausi dalykai vyksta galvoje.

Taip išveriu pirmą savaitę ir tada suprantu, kad veikiausiai nusibaigsiu iš nuobodulio ir vienatvės nei nuo koronaviruso. Juk neįmanoma visą laiką tūnoti namie! Juo labiau – kai aplinkui verda gyvenimas. Dar gerai, jei viskas būtų uždaryta, bet juk viskas veikia po senovei – ir sporto klubai, ir kavinės (nieko kito man dabar nereikia). Pasirenku tokį vidurio kelią: viena vertus, neužsidarau visiškai (mėginau, bet tai nepakeliama), kita vertus – geriu kavą atviroje kavinės terasoje, o ne uždaroje patalpoje ir nelipu be reikalo į metro, jei įmanoma nueiti pėsčiomis. Žinoma, visa tai – su kauce. Žmonės, negyvenantys Baltarusijoje, ar įsivaizduojate, kad beveik per visą pandemiją Baltarusijoje buvo neprivaloma dėvėti kaukes? Žmonės iš Baltarusijos, ar prisimenate, kaip nebuvo įmanoma gauti tų kaukių? Ir dezinfekcinio skysčio? Pusgalvis neva prezidentas aiškina, kad koronavirusą galima išsigydyti traktoriumi ir degtine. Visą tą laiką liginėse miršta žmonės. Statistika menkina skaičius: pandemijos metu staiga išaugo vyresnio amžiaus žmonių mirčių

Vika Biran gimė 1990 m. Pinske, Baltarusijoje. Studijavo žurnalistiką Valstybiniame universitete ir kolegijoje, taip pat sociologijos, etikos ir politikos mokslus Europos laisvųjų menų koledže Baltarusijoje. 2010–2016 m. dirbo aktoze Laisvajame Baltarusijos teatre. 2014 m. su bendraminčiais įkūrė projektą MAKEOUT, skirtą LGBTIQ+ žmonėms, tuo metu tai buvo didžiausia platforma *queer* balsams Baltarusijoje (2021 m. veikla nutraukta). 2020 m. rugsėjį Vika buvo suminta ir 15 parų kalinta Minsko kalėjimuose. Šiuo metu studijuoja kultūros antropologiją Europos Viadrinos universitete Frankfurte prie Oderio, dirba UNIT (žurnalistų ir aktyvistų platforma, skirta LGBTIQ+ problemoms Rytų Europoje, Vidurio Azijoje ir Pietų Kaukazo regione), rašo publicistiką televizijos kanalui „Belsat“.

Čia skelbiamos ištraukos iš Vikos Biran romano „Aš šoku“ (*Я танцую*), kurį netrukus išleis leidykla „Pflaumbaum“. Autorė dalyvaus rugsėjo 22–23 d. Vilniuje vykšančiame literatūros festivalyje „Open Books“.

Evelina Deičmane. Sriubos valgytoja. 2007

skaičius, bet, žinoma, ne nuo koronos. Rengiami didžiuliai pergalės Antrajame pasauliniame kare minėjimo paradai. Tuntas veteranų būriuojasi minioje be kaukių. Kiek jų mirs po mėnesio? Ūsuotis džiūgauja. Ūsuoti, linkiu tau visa ko blogiausio!

Čia – tas atvejis, kai visi dėlioja išgyvenimo strategijas iš skeveldrų. Ta spalva – nenusakoma. Nebuvo aiškių rekomendacijų, kuriomis galėtum remtis. Nebuvo jokios koronaviruso biblijos: pirmas įsakymas – dėvėk kaukę, antras – keisk ją kas dvi valandas. Sprendimai buvo skuboti ir dažnai atsitiktiniai. Kasdienybė byrėjo bematant. Žmonės įstrigdavo kitose šalyse, be darbo, su savo ir svetimomis ligomis arba pavojinguose darbuose, kur tekdavo daug bendrauti gyvai, be socialinio saugumo.

Kai paaiškėjo, kad Baltarusijos valstybė katastrofiškai nesusidoroja su pandemija, žmonės ėmė organizuotis ir patys imtis atsakomybės. Jie rinko pinigus, pirko dirbtinius plaučių ventiliatorius, kaukes, dezinfekcinį skystį, kostiumus. Net arbatą ir šokoladukus gydytojoms užkasti! Ko neįstengdavo nupirkti – pavyzdžiui, skydelių, – imdavo gaminti patys. Susirašydavo įstaigas, kurioms ko nors reikėjo, ir veždavo joms. Rūšiavo viską nepriklausomoje meno

galerijoje – šiandien jos nebėra. Savaiminė organizacija, tarpusavio palaikymas, solidarumas – štai kas tapo svarbiausiu to meto menu. Valstybe, tu – išgama. Tavimi negalima kliautis, viską pasidarysime patys. Gydytojoms viso to reikėjo – bet jos bijojo priimti. Jos užtrenkdavo duris savanorėms prieš nosį ir garsiai reikalavdavo, kad jos važiuotų šalin. O paskui atidarydavo šalutines duris – ir kviesdavo, šaukdavo pusbalsiu, kad sugrįžtų, nes padėtis buvo kritinė. Valstybe, ar matai, kokia tu išgama?

Esu įsitikinusi, kad tas visuomenės organizavimasis, tas visiškas valstybės apsišikimas ir būtinybė patiems savarankiškai priimti sprendimus padėjo 2020-ųjų baltarusių revoliucijos pamatus.

[...]

Savųjų paieškos

[...] Ši revoliucija vadinama „Motery“. „Moterys“ vaikšto gatvėmis apsirengusios baltai, pasidažiusios raudonai lūpas, su baltomis gėlėmis. Kokio įtraukumo ši grupė? Ar jos priimtų į būrį transmoterį, ar tik jei būtų patogi? O kaip dėl nebinarios lyties žmonių, ar jiems irgi leidžiama ten būti? Ar teks dabar atidėti visas šias mintis į šalį ir tiesiog mėginti solidarizuotis, užuot baksnojus į skaudulius? Pabandyti ir aš įsilieti į moterų koloną. Moteris – svarbi mano tapatybės dalis. Šios socializacijos patirties neišbrauksi, neiškirpsi, ji visiems laikams įaugo į mane. Negana to, nusiperku dėvėtų drabužių parduotuvėje baltus marškinėlius, o gėlių kioske – tris baltas gėles (*pyzdec* kokios užkeltos jų kainos!).

Moterų kolonoje ištvėriau lygiai pusvalandį. Bemat pasidarė aišku, kad mums ne pakeliui. Joms pristigo net ne *queer* feminizmo, bet paties feminizmo apskritai. Vienas iš didžiųjų transparentų, po kuriais ėjo kolona, ragino: „Vyrai, apginkite.“ Ką jūs, rimtai? Ką tik apsiskelbėte politikos subjektu ir bemat vėl prisimenate vyrus, be kurių neįstengiate gyventi? Ak, ak, aš nepasirengusi eiti su tokiais šūkiu. Tegu eina kitos, aš kol kas nieko nekritikuosiu. Kiekvienai norinčiai – po koloną. Nusifotografuosiu su P. atminimui po tuo transparentu – ir eisim toliau. Ieškoti „savesnių“, labiau „mūsiškių“. [...]

Adrenalino adata

[...] Dabar veiksime maža moterų grupė. Mes keturiose. Tik tiesioginiai veiksmai. Jokių tarpininkų mums nereikia. Iš pradžių nusprendžiame iškabinti mieste savo plakatus. Prisiperkame medžiagų: balionėlių, audinio, plastikinių vėliavėlių ir taip toliau pagal sąrašą. Nuodugnai apgalvojame, ką ketiname rašyti, kur tai darysime, kur ir kiek kabinsime. Pinigų neskaičiuojame. Lyg ir susimetame, bet iš pat pradžių aišku, kad kas turi pinigų, tas ir moka. Kažkuri vairuoja automobilį. Kažkuri suveikia butą, kad ramiai viską nusipieštume. Kiekvienos savas indėlis. Daugmaž tuo pat metu nustoju pavyzdingai skaičiuoti išlaidas. Nuo rugpjūčio iki spalio tame sąraše nieko nėra, jokių smulkmenų. Nenučiuoju, kiek išleidau maistui, kiek buto nuomai, kiek dažams.

Pirmieji plakatai buvo negrabūs. Drebėjo rankos, kai tvirtinome juos ant tvorų. Dirbome nuo šešių ryto. Specialiai keldavomės anksti. Vienoje vietoje pakabinome taip aukštai, o audinio atraiža buvo tokia mažytė, kad raidžių nesimatė. Kitur nepavyko žmoniškai nufotografuoti. Guodėmės, kad tai – tarsi mūsų žvalgyba, bandymas. Juk ne visą gyvenimą piešėme plakatus ir kabinome juos ant tiltų ir tvorų.

Paskui sugalvojau skrajučių tekstą, ten buvo kažkas sakoma apie solidarumą su darbininkais. Tuo metu darbininkai kaip tik aktyviai streikavo, mūsų kraštuose tai reta.

Skaitymas yra mano pabėgimas

Viename „The New Yorker“ numeryje radau karikatūrą – akiniuotas jaunuolis, gulintis ant kalėjimo gulio su knyga rankose, sako skylę sienoje prakirtusiam kitam kaliniui su virve rankose: „Ačiū, ne. Skaitymas yra mano pabėgimas.“ Vasarą skaitymo intensyvumas paprastai padidėja, nes skaityti knygas galima gulint ant žolės, prie mėlynosios Baltijos jūros, kokio Molėtų ežerėlio ar baseino kur nors toli. Net nustebau pamatęs, kiek žmonių viename Korfu salos viešbutyje prie baseino ne *skrolino* telefonų ekranuose, bet skaitė atostogų knygas. Skaitymas yra pabėgimas ir laisvė. Jeigu jau turi gerą knygą po ranka, tai net ir labiausiai žmonių užpildytose vietose gali pabėgti ir nugrimzti į vienatvę.

Vasarą knygų skaitymas man asocijuojasi su kelionėmis, o kelionių įspūdžiai susipina su atmintyje atgijusiais epizodais iš skaitytų knygų. Korfu saloje, Kavo kurorte, kurio gatvėmis vaikšto pusplikiai tatuiruoti britų autoremontininkai ir jų palydovės su pašto ženklų dydžio šortais ir kuriame jaunimo linksmybės vyksta iki penkių ryto, o prie jūros išsiruosiama gal tik po pusiaudienio, knygų pasiūla, suprantama, ribota, bet pavyksta nusipirkti prieš keletą dešimtmečių skaitytą Niko Kazandzackio „Graiką Zorbą“ anglų kalba. Kazandzackio herojus Aleksis Zorba yra tapęs europiniu Graikijos atpažinimo ženklu, tad natūralu, kad kurortuose nuo Kretos iki Jonijos salų iš graikiškų restoranų nuolatos skamba sirtakis ir kviečia užteiti turistus. Beje, kitas tos pačios knygos veikėjas kur nors ilgiau išvykdamas pasiimdavo „kelionės palydovą“ – mažytį Dantės tomelį: „Valandėlę dar svyravau, iš kurios giesmės man semti: iš verdančios pragaro dervos ar iš gaivinančios skaistyklos liepsnos? O gal pasikelti į patį viršutinį žmogiškųjų vilčių aukštą? Galėjau pasirinkti. Laikiau rankose miniatiūrinį Dantę ir džiaugiausi savo laisve. Strofos, kurias pasirinksiu, nulems visą mano dienos eigą“ (Nikas Kazandzakis, *Graikas Zorba*, iš vokiečių kalbos vertė Adomas Druktenis, Vilnius: Vaga, 1978, p. 11).

1932 metais išleistame apsakyme „Knygų maišas“ Williamas Somersetas Maughamas rašo: „Kaip narkomanas, kuris negali pajudėti iš vietos į vietą be pakankamo kiekio svaiginamųjų medžiagų, aš niekur toliau nevykstu nepasiekęs pakankamos skaitymo medžiagos.“ Maughamo herojus keliauja su dideliu skalbinių maišu, pilnu knygų. Šiandien yra alternatyvų, bet keletas knygų, pasiimtų į kelionę, lieka romantiškesnė galimybė net ir keliaujant ekonomine klase.

Šiaip jau graikas Zorba yra politiškai nekorektiška asmenybė, jo gyvenimo filosofijos esmė – vynas, duona, vaisiai ir moterys, o apie moteris jis dėsto atvirai: „Nori tikėk, nori netikėk, šefe, bet moteris visai kas kita, ji anaipol ne žmogus. Ir kodėl aš turėčiau ant jos pykti? Moteris – tai nesuvokiamas daiktas, kuriam negalioja jokie įstatymai, nei pasaulietiški, nei bažnytiniai. Moteriai įstatymus reikėtų taikyti visai kitaip – ne taip griežtai, ne taip beatodairiškai. Jeigu būtų mano valia, aš išleisčiau atskirus įstatymus vyrams, atskirus – moterims. Vyrams dešimt, šimtą, tūkstantį – vyras yra vyras, jis viską pakels, – o moterims nė vieno. Kiek kartų galiu tau sakyti, šefe! Moteris – silpna būtybė“ (p. 91).

Plaukdamas iš Neapolio į Iskijos salą pagalvojau, kodėl jūra yra mėlyna. Homeras niekur nerašė, kad jūra yra žydra ar mėlyna, jūra jam buvo „tamsaus vyno spalvos“. Atostogų romanų ar kelionių po Viduržemio jūrą gidų viršeliuose dominuoja žydra spalva, mėlyna jūra, o salos maudosi šviesoje, antiklos autoriams tai buvo nereikalinga spalva. Pagaliau ir Baltija dažniausiai būna ne mėlynos, o pilkšvos spalvos. Kazandzackiui jūra prie Kretos kartais būdavo rausva, kartais baklažanų spalvos, kartais žalia kaip vynas ar tamsiai mėlyna. O keltas pakeliui sustoja Pročidoje, kuri išgarsėjo po 1957 metais parašytos Elsos Morantės knygos „Artūro sala“ ir kurioje „išvysi mažytes gatveles, aprėmintas senovinių akmeninių tvorų, už kurių driekiasi vaismedžių sodai ir vynuogynai, primenantys karališkuo-

sus sodus. [...] saloje gausu šviesaus smulkaus smėlio paplūdimėlių ir dar siauresnių pakrančių, nusėtų akmenukais ir kriauklėmis, pasislėpusių po dideliais stačiais skardžiais“ (Elsa Morante, *Artūro sala*, iš italų kalbos vertė Lina Tilindytė, Vilnius: Alma littera, 2021, p. 12–13). Tiek laiko praėjo, o vaizdai tie patys – Pročida be blizgučių ir parduotuvėlių, skirtų turistams.

Kaip minėjau, keliaujant atmintyje kartais išskyla netikėti fragmentai iš seniau skaitytų knygų. XIX amžiuje iš Janinos visą Epyrą valdė rūstus albanų kilmės vietininkas Ali Paša Tepelenietis, kuris vienu metu buvo pasiskelbęs nepriklausomu nuo turkų sultono. Kaip koks Prigožinas. Sultonas, žinoma, negalėjo toleruoti tokio elgesio ir įsakė su juo susidoroti. Pašos kūnas buvo sudėgintas Janinoje, o jo galva statinėje su sūrymu atgabenta sultonui į Konstantinopolį. Janinos pašą prisiminiau iš Alexandre'o Dumas „Grafo Montekristo“, kuriame grafas pamini savo pažintį su pašu. Beje, Dumas, kaip ir Gustave'as Flaubert'as, buvo keliautojas, palikęs labai įdomius, deja, į lietuvių kalbą neišverstus kelionių po Angliją, Egiptą, Turkiją, Rusijos imperiją įspūdžius. Dumas keliavo po Gruziją (dirbtinis *Sakartvelo* pavadinimas man asmeniškai nepriimtinas). Gruzinai prancūzų rašytoją priėmė kuo nuoširdžiausiai – rinktiniai vynai, vaisės, susitikimai su aukštuomene, vietos šokėjų pasirodymai... Vienas Počio knygyno savininkas, norėdamas įtikti įžymiajam svečiui, išdėliojo vitrinoje vien Dumas knygas. „O kur kitos knygos?“ – nustebęs paklausė rašytojas. „Parduotos“, – nežinodamas, ką ir atsakyti, skėstelėjo rankomis savininkas.

O šiaip jau norint skaityti galima ir nekeliauti. Tokį būdą dar 1794 metais plačiai aprašė Xavier de Maistre'as knygoje „Kelionė aplink mano kambarį“.

– VYGANTAS VAREIKIS –

Memorabilia

Zaelum animarum

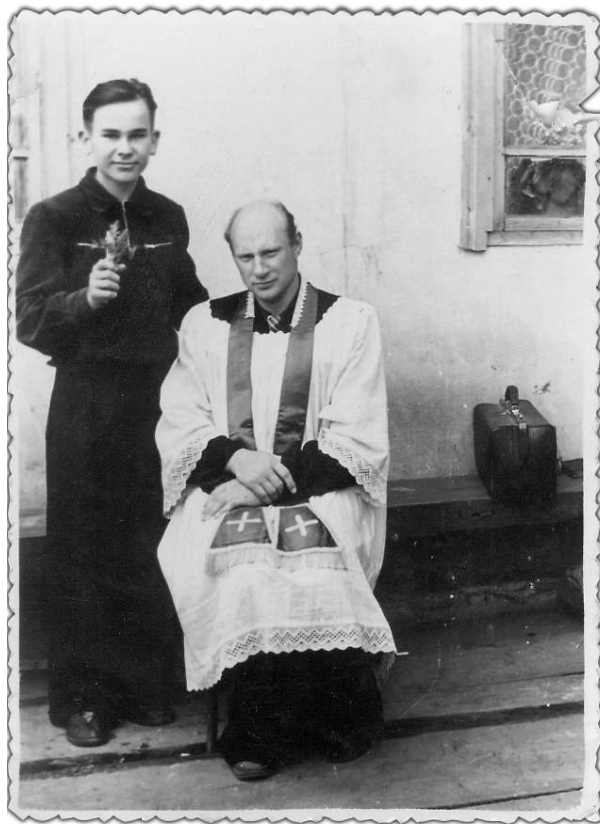
Įrodymas, kad Pirmoji Komunija būna ne tik žy dint bi-jūnams. Kitoje nuotraukos pusėje parašyta: „30.XI.56 m.“ Taigi gilus rudenėlis. Vaikinas, kuris ten stovi, priėmęs į širdį gyvąjį Kristų, tą datą užrašė savo ranka. Vadinamieji *atšilimo laikai*, atėję po Stalino mirties. Vengrijos sukilimas, studentų demonstracijos Vilniuje per Vėlines. Bet ir toliau, žinoma, viešpatauja pavergtas protas. Tais pačiais metais išėjo poema „Dvidešimtas pavasaris“. Mokykloje reikėjo skaityti ir mokytis atmintinai. Vienas papapijietis, kiek vyresnis, anądien padeklamavo posmelį. Taigi ilgam įstrigę.

Šitam vaikinukui vardu Valentinas kiek mažiau nei dvidešimt. Gal šešiolika ar septyniolika. Čia Sibiras – tas žodis irgi jo gražiai išraitytas šalia datos. Tremties žemė ir tremties žmonės. Nuotrauką Valentinas siuntė į Lietuvą savo krikšto tėvams. *Podžiam*, kaip jis sako. Atidus, draugiškas vaikas. Pagal metus galėtų būti dar gyvas. Podžiai, aišku, būna vyresni. Kai pasimirė, nuotrauka iš jų albumo paleista keliauti ir uždirbti kelis eurus. Taip susipažinome.

Man smagu, kad dabar prisiminiau to vaikinuko dėvimą palaidinę ar bliuzoną. Iš priekio dvi nemažos kišenės su užtrauktukais. Užtrauktukas ir po kaklu, iki pusės krūtinės. Pasiūtas paprastai iš tamsiai mėlyno velveto. Daug metų vienodas fasonas. Tarybinės pokario mados keitėsi lėtai. Ir, aišku, viskas lygiai taip pat po plačiąją tėvynę. Studentai, jauni vairuotojai ir traktorininkai, mechanizatoriai, komjaunimo sekretoriai – visiems buvo lyg naujo gyvenimo uniforma. Kaip pavydėjau tų kišenių ir blizgančių užtrauktukų! Apsivilksi – ir tu jau vyras. Beje, minėtos poemos herojus nuolat stresuoja, kad sostinėje turi nešioti paprastą kaimišką švarkelį. Žodžiu, Valentiniui pasisekė ne tik dėl Kristaus. Šypsosi jis ne veltui.

Bet rašyti ėmiau dėl kitos priežasties. Dėl kunigo, sėdinčio šalia. Irgi sėkmės istorija. Tai Vincas Pranckietis. Vėliau garbingas monsinjoras, bažnyčios inteligentas, meno mylėtojas, Sąjūdžio veikėjas, daug metų klebonavęs Jonavoje. Čia jis – vienas iš lietuvių tremtinių. Šiek tiek pažinčiau. Kunigų seminarijoje Kaune su kitais vyresnio amžiaus nuodėmklausiais jis kas penktadienį atvykdavo klausyti klierikų išpažinčių. Kažkodėl dažniausiai ir rinkdavausi jo klausyklą. Gal kad neatrodė rūstus asketas kaip kiti.

Niekas tada nesakė, kad kunigas dešimt metų išbuvęs Sibire. Turbūt ir taip užteko kalbų apie sovietmečio kankinius. Tik paskui, jau pritilus trimitams, kunigas Pranckietis išleido prisiminimų knygą „Baikalo žvejys“. Ir pavadinimas, ir turinys, knygos nuotaika ir baltutėlis viršelis labai skyrėsi

nuo to, ką tuomet norėjo skelbti buvę politiniai kaliniai ir tremtiniai. Net leidykla neįprasta – Vilniaus dailės akademija. Puikios Sibiro nuotraukos, paties kunigo darytos, deja, tik dalis, nes daug pasimetė, dingo. Autorius – tikras menininkas. Iššventintas Kaune į kunigus, neiškunigavo nė pusės metų. Per specialią naktinę operaciją iš seminarijos vienu ypu buvo išvežta penkiolika jaunų kunigų ir klierikų. Paryčiais du paleido, o likusieji atsidurs prie Baikalo ežero. Atsisveikinant gavo po maišą džiovintos duonos iš seminarijos vicerektoriaus. Matyt, pasiruosta. Buvo kovo 25-oji, Apreiškimo Mergelei Marijai šventė. Vagonas jau pilnas tremtinių. Pakeliui konservatorijos studentė Gražina Ručytė grojo akordeonu. Velykų rytas išaušo jau taigoje. Akordeoną kelionėje pavogė.

Žinoma, 1949-ųjų tremtys – tai ne amžino įšalo žemė 41-aisiais. Tremtiniai nebadavo, buvo darbštūs, gaudavo

siuntinių, laikėsi vieningai. Jūs galėjo lankyti artimieji iš Lietuvos. Kunigai kaip ir visi kiti – kirto mišką ar žiemą vasarą gaudė žuvį Baikalo ežere. Be privilegijų. Sutanos ir baltos kamžos atsirado žymiai vėliau. Kartu ištrema pulkininko našlė klausia: „Tai kaip mums dabar į jus žiūrėti?“ Prisiminimų autorius atsako: „Ponia, žiūrėkite į mus kaip į tikrus kunigus.“ O tikri kunigai, aišku, laikė mišias, pasidarę iš dėžių altorių, krikštijo ir mokė vaikus, laimino santuokas, klausė išpažinčių, lydėjo į kapines. Su visokiais pavojais, nuotykiomis ir stebuklais – kaip Apaštalo darbu knygoje. Vienas berniukas iš katekizmo pamokėlių antai agituoja draugus: „Nekalbėkime poterių, nesimokykime tikybos. Matote, tas kunigas plikas – ir mums plaukai nubyrės.“ Bet mokėsi, nes kunigas įtikino, kad nuplikęs jis ne nuo katekizmo.

Stebiuosi dabar, kaip tos kartos kunigai, ir dar visai žali berneliai, patikėdavo, kad jų rankose kitų žmonių sielos likimas. Amžinasis. Nerdavosi iš kailio dėl kiekvieno pijsko ar chuliganėlio. *Zaelum animarum* – buvo įkalta jiems į galvą seminarijos dvasios tėvų. Pasenusi frazė, XIX amžius. Nesimpatiški laikai Bažnyčioje. Vėliau teologai atsivertė Bibliją ir nustatė, kad yra kitaip. Dievo malonė veikia ir be kunigų uolumo.

Ne vienam jų, žinoma, dar labai pasisekė ir dėl tremties ar lagerio. Kažin ar kunigas Pranckietis ir jo draugai būtų taip uoliai ir linksmi, laisvai kunigavę neištremti iš Tarybų Lietuvos. Kai po dešimties metų jis buvo paleistas ir galėjo grįžti namo, išlipęs iš traukinio Vilniuje aplankė Aušros vartus ir ėjo prašytis nakvynės pas pažįstamą kunigą Žvėryne. Mato klebonijoje gražius baldus, televizorių. „Čia ne Sibiras“, – iššyk aišku buvusiam Baikalo žvejui. Priglausti tokį tipą rizikinga. „Pastebėjau, kad kun. Ambraziejus per daug rūko. Tikriausiai turi rūpesčių.“

Skaitydamas galvojau ir apie mūsų laikų kunigiją. Kodėl ji nebeįdomi, nebeaktuali paprastam žmogui. Ir kodėl patiems kunigams nebeįdomu Bažnyčioje. Aišku, visi mes sekuliarus amžiaus vaisius. Čiauškek nečiauškekės apie dievišką artumą. Bet juk ima ir prasimuša kur nors už kampe, jau be mūsų valios, nepozuojant, alkana siela. Ir nežinai, ką su ja daryti nei ko ji nori. Negi poterių ir sakramentų!

Juokinga Pirmosios Komunijos puokštelė Valentino rankeje suskinta iš vazono nuo palangės. Čia Sibiras, kas gi tau augs lauke lapkričiui baigiantis.

Kritika ir krizė: „Santaros–Šviesos“ trisdešimtmečio Lietuvoje apžvalga

Prieš 30 metų Lietuvoje pradėjo vykti dar praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje įsikūrusios JAV lietuvių išeivijos organizacijos „Santara–Šviesa“ suvažiavimai. Paprastai į juos Joninių savaitgalį užklystama dėl intymios aplinkos, autentiško bendravimo ar vakaro programos, bet labiausiai – dėl kritiškų ir laisvų diskusijų apie Lietuvos politinius, visuomeninius ir kultūrinius reikalus.

Tačiau pastaruosius kelerius metus neretam apsilankiusiam keliuose suvažiavimuose iš eilės atsiskleidžia ir kitokia „Santara“. Dėl pasikartojančio kritiško kalbėjimo kyla lengvas resignacijos pojūtis, kurį sustiprina išimtinai retrospektyvios santariečių kalbos apie pačią „Santarą“. Panašų suvažiavimų vaizdą matančiam ir panašias kalbas kelis kartus iš eilės girdinčiam būtų sunku patikėti, kad „Santara“ dar neseniai atrodė kiek kitaip. Kad jos narys dvi kadencijas ėjo šalies prezidento pareigas. Kad santariečių būta tarp Europos Parlamento ir sostinės savivaldybės tarybos narių. Kad santariečiai leido savo laikraštį. Kad „Santara“ vienu metu buvo pirmas į galvą šaudavęs žodis kam nors paminėjus lietuviškąjį liberalizmą. Trumpai tariant: kad „Santara“ kitados ne tik kalbėjo, bet ir turėjo apčiuopiamos įtakos Lietuvos politiniam ir visuomeniniam gyvenimui.

Tad kas pasikeitė? Kaip ir kodėl „Santara“ virto tokios būklės, kokios yra šiandien? Atsakymų paiešką pradėti verta atidžiau pažvelgtus į „Santaros“ minties ir organizacijos istoriją nuo jos persikėlimo į Lietuvą laikų.

Neišklaupti perspėjimai

30 metų trukmės „Santaros“ istorijai Lietuvoje priklauso ir organizacijos susidūrimai su nukreipta į ją kritika, diskusijomis apie galimus jos veiklos pokyčius ir viešojoje erdvėje vyraujančius požiūrius į ją pačią. Trumpa reakcijų į šiuos organizacijai duodamus ženklus apžvalga byloja apie santariečių nepaslinkumą konstruktyviai tvarkytis su tenkančiais perspėjimais dėl jos veiklos.

Pirmas toks ženklas buvo duotas Lietuvos žiniasklaidos. Sklandant praėjusių trijų dešimtmečių Lietuvos spaudą stebina, kiek daug dėmesio nacionalinėje, regioninėje ir kultūrinėje žiniasklaidoje anksčiau sulaukdavo „Santara“, ypač iki 2010 metų. Šiomis dienomis pasiseka, jeigu kokiame kultūros leidinyje pasirodė bent viena trumpa suvažiavimo apžvalga, o pagrindinės žiniasklaidos priemonės apsiriboja ateinančio suvažiavimo programos skelbimais. Netrukus mažtančių žiniasklaidos dėmesį pastebėjo ir patys santariečiai. Jau 2013 metų suvažiavime Arūnas Sverdiolas pranešime „Su Santara“ konstatavo, kad „apie konferenciją nustojo informuoti laikraščiai ir televizija“. Po trejų metų Sverdiolas pranešime „Cloaca maxima“ šią tendenciją nurašys pokyčiams pačioje žiniasklaidoje – ji esą subulvarėjusi, sugeltonėjusi, sulėkštėjusi, todėl „Santara“ jai pasidariusi neįdomi. Pranešime minėta ir iki šiol „Santaroje“ žiniasklaidai apibendrinti plačiai vartojama „lėkštos lėkštutės“ sąvoka šiandien virtusi problemiška. Viena vertus, šis pasakymas yra taikliai kritiškas dėl savo itin skeptiško šiuolaikinės Lietuvos žiniasklaidos raidos vertinimo. Kita vertus, kritiškumo jam trūksta dėl neatidžaus ir apibendrinančio požiūrio į visą žiniasklaidos lauką. Šis santariečių pasakymas praleidžia, pavyzdžiui, per pastaruosius kelerius metus Lietuvoje išdygusias nepriklausomas žiniasklaidos priemones, pavyzdžiui, NARA, „Siena“, „Gyvenimas per brangus“, „Atvira Klaipėda“ ir kitas. Čia dar svarbiau turbūt tai, ką šis pasakymas liudija apie pačios „Santaros“ požiūrį į save. Pagal „lėkštos lėkštutės“ sąvoką žiniasklaida tiesiog pati iš savęs pradėjo nesidomėti „Santaros“ veikla, nes ji esą netelpa į naują lėkštėjančios žiniasklaidos akiratį. Visgi net ir sutinkant su kritika Lietuvos žiniasklaidos atžvilgiu, tokioje mąstymo schemoje nelieka vietos minčiai, kad galbūt pasikeitė ne tik žiniasklaida, bet ir pati „Santara“. Net ir iš dalies pašlijusi Lietuvos žiniasklaida vis dar atlieka vieną esminių savo užduočių – t. y. pranešti naujienas. Ką menkstantis žiniasklaidos dėmesys galėtų byloti apie pačios „Santaros“ aktualumą – nepaisant duodamų ženklų, tokiomis pamąstymų kryptimis santariečiai nesileido.

Antrą ženklą „Santarai“ davė jaunosios kartos. Šis paprastai kas kelerius metus pirmiausia ateidavo iš savų gretų. Pavyzdžiui, 2012 metų suvažiavime jaunojo santariečio Mindaugo Bundzos pranešimas „Kalbėjimo ir dalyvavimo strategijos“ kėlė ne vieną pačią „Santarai“ nepatogų klausimą, tarp jų ir dėl metai iš metų pasikartojančių suvažiavimų organizatorių ir kalbėtojų. Anot reportažo apie šį suvažiavimą „Literatūroje ir mene“ autorės, Bundzos pranešimas „nesulaukė didesnio vyresniųjų dėmesio“. Tame pačiame straipsnyje fiksuota ir daugiau senųjų santariečių požiūrio į jaunimą apraiškų, pavyzdžiui, kuomet „E. Aleksandravičius sukūrė prastą precedentą, kai

susierzinęs numojo ranka į studentės klausimą“. Teisybės dėlei paminėsiu, kad ir pačiam 2019 metų suvažiavime teko tarti vieną kitą kritinę pastabą apie „Santaros“ veiklą. Tąkart pirmieji ženklai pasirodė keliantys vilčių – buvau išklaustas ir pakviestas į „Santaros“ organizacinį komitetą. Visgi komitetas pasirodė mažiau linkęs minėtoms pasiūlymams sekti. Po gana panašios karjeros prieš kelerius metus komitetą taip pat paliko jaunas filosofas Žygimantas Menčenkovas. Kad jauniems „Santaroje“ nelengva, byloja ir tai, kad jiems tekdavo organizuoti atskirus vadinamuosius mažuosius studijų savaitgalius. Panaši tendencija atpažįstama ir santariečių požiūryje į jaunimą už savų gretų. Pavyzdžiui, veik kiekvieno suvažiavimo programoje galima rasti vieną populiariausių „Santaros“ diskusijų temų – švietimą ir aukštąjį mokslą. Ir visgi tris dešimtis suvažiavimų protokoluojančioje medžiagoje sunku atrasti kalbančių Lietuvos moksleivių ir studentų savivaldų arba jaunimo politinių organizacijų atstovų. Apskritai šie atvejai – ne atsitiktinumai ar sutapimai, bet sistemiškas pasikartojimas. Jis liudija gana nepatogią tiesą: „Santara“ per 30 metų Lietuvoje taip ir nesucidomėjo jos jaunimui – nors šis ir mėgino atkreipti į save dėmesį. Žinoma, santariečių apie jį daug kalbėta – kaip apie mokyklinio, universitetinio ir pilietinio ugdymo objektą, bet savarankiško vaidmens „Santaros“ akyse jaunimas, deja, nevaizduoja. Darytinis išvados dviprasmiškos: vis dar atsiranda jaunimo, kuriam ne tik įdomu lankytis „Santaroje“, bet ir ją kurti. Visgi čia jis niekaip neranda savo vietos, arba kitaip – niekas jam nėra pasiruošęs jos užleisti.

Trečias ženklas lydi „Santarą“ beveik visus tris dešimtmečius Lietuvoje. Tai santariečių ir kitų skelbiama kritika dėl per didelio akademiškumo. Dar ne taip seniai „Santaroje“ būta dviejų srovių. Viena iš jų linko svarstyti mokslą – ypač humanitarikos – klausimus ir analizuoti Lietuvos viešąjį gyvenimą. Anot šios stovyklos, geriausios sąlygos užsiimti tokia veikla būtų nuo bet kokios politikos visiškai nepriklausomoje „Santaroje“, o geriausiu atveju – nuo jos visiškai atsiribojusioje. Kita srovė, ne ką prasčiau intelektualiai pasikausčiusi, „Santarai“ projektavo svarbesnį vaidmenį šalies politiniame gyvenime. Šiai srovei priklausęs Valdas Adamkus 1997 metų suvažiavime gerai nusakė šios srovės programą dėstydamas, kad „Santara“ turėtų būti „ne tik intelektualinio bendravimo galimybė. Tai ir būdas kurti demokratine, pilietine visuomenę Lietuvoje“. Artėjant lemtingiems tų metų prezidento rinkimams Adamkus siūlė „stiprinti „Santarą“, plėsti jos įtakos lauką visuomenėje“. Tame pačiame suvažiavime dėl perdėto akademiškumo pavojų susirinkusiuosius perspėjo ir ilgamečio „Santaros“ laikraščio „Akiračiai“ redaktorius Zenonas Rekašius. Diskusijos tarp šių dviejų srovių vėl kildavo ir nurimdavo, bet ilgainiui nusistovėjo konsensusas: „Santara“ nėra prieš politiką, bet ji turėtų likti už durų. Tad jeigu per pastaruosius 30 metų santariečiai ir ėmėsi politikos, tai tą darė ne su organizacija, bet asmenine iniciatyva. Čia galima paminėti ne tik Adamkų, bet ir Leonidą Donskį ar Darių Kuolį. Pastariesiems dėl skirtingų priežasčių pasitraukus iš aktyvaus politinio gyvenimo „Santaroje“ faktiškai išnyko politikuojančiųjų srovė. Neatsižvelgusiai į pastarosios perspėjimus ir pasiūlymus dėl galimo kitokio „Santaros“ vaidmens už akademiškumą pasisakančiai santariečių srovei bėgant metams kalbos apie Lietuvos politinį ir visuomeninį gyvenimą ėmė skambėti vis stiprėjančiais resignacijos tonais.

Nepaslinkumo ištakos

Kaip nutiko, kad „Santara“ nepajėgi atsižvelgti į jai skirtą kritiką, priimti jai teikiamus pasiūlymus ir blaiviai vertinti viešąją nuomonę apie ją pačią? Kelčiau tezę, kad šio nepaslinkumo ištakos – „Santarą“ Lietuvoje steigusiųjų sovietinė patirtis. Nors kuriant organizaciją dalyvavo ir išeivijos lietuviai, visgi svarbesnį vaidmenį čia suvaidino dar sovietiniais laikais socializuoti vietos intelektualai ir inteligentai. Sovietiškai socializuoti jie buvo tuo požiūriu, kad gerai pažinojo sovietinę tikrovę ir viena pagrindinių jų pasaulėžiūros atramų buvo aiškiai artikuliuotas priešiškusmas jai – antisovietiškusmas. Būtent šis elementas suveikė besteigiant „Santarą“: būsimoji organizacija turėjo būti nesovietinė ir pasižymėti radikaliai priešingomis savybėmis. Galima numanyti, kokia buvo „Santarą“ kūrusiųjų patirtis su sovietinėmis organizacijoms: privaloma masinė narystė, partinis pavaldumas, griežta struktūra, apribota saviraiška ir t. t. Netgi tiems, kuriems neteko tiesiogiai dalyvauti sovietinėse organizacijose, susidūrimai su, pavyzdžiui, komjaunimu mokykloje ar universitete būdavo mažų mažiausiai nemalonūs. Po tokių patirčių veik savaime brėžėsi idealus organizacijos modelis, t. y. sovietinių organizacijų priešingybė, paremta autentiška narių draugyste, laisva struktūra, savanoriška asmenine atsakomybe sau pačiam ir t. t. „San-

tara“ ir turėjo įgyvendinti šį idealų modelį. Konceptualiai „Santaros“ Lietuvoje projektą galima pavadinti sovietinės organizacijos inversija – pastarosios išvertimą į jai priešingą. Bėda ta, kad atliekant tokius išvertimus naūja iš seno paveldi iš esmės tas pačias konceptualines problemas. (Dalykas tarsi tas pats, tik su pliuso arba minuso ženklu.) Ir nors sovietinės organizacijos išvertimas leido būsimiems santariečiams padėti idėjinius pamatus naujai nesovietinei organizacijai, kartu dėl šio konceptualinio manevro iš sovietmečio „kontrabanda“ buvo paveldėtas šiandieninis „Santaros“ nepaslinkumas.

Ar galima „Santaros“ raidoje atrasti kokių nors veiklos pavyzdžių šiai tezei paremti? Žvilgtelėkime į jos pastarųjų 30 metų intelektualinę istoriją, konkrečiau – į tai, kaip santariečiai skaitė ir interpretavo Vytauto Kavolio mintis. Kavolis – nenuginčijamas „Santaros“ JAV pirmeivis, padaręs nemažai intelektualinės įtakos ir „Santarai“ Lietuvoje. Vargu ar per pastaruosius tris dešimtmečius būta suvažiavimo, kuriame praeitų bent ketvirtis valandos kam nors nepaminėjus jo pavardės. Ir nors be Kavolio minties neįmanoma nė viena iš šių organizacijų, ne visos jo mintys prigijo Lietuvos „Santaroje“. Pastaruosius 30 metų santariečiai už borto paliko būtent tas Kavolio mintis, kurios buvo nesuderinamos su nesovietinės organizacijos modeliu. Tai nereiškia, kad jos liko visai nepastebėtos, verčiau šios Kavolio mintys galiausiai netapo naujai kurtos „Santaros“ tapatybės dedamosiomis. Jų yra bent dvi.

Pirma mintis: organizacija be organizacijos nėra siektina organizavimosi forma. Jeigu yra viena frazė, dėl kurios paprastai dėl savo tapatybės nesutariantys santariečiai ir sutaria, tai yra ši ant oksimorono ribos balansuojanti žodžių trijulė. Kavolio minties ir veiksmo vedama „Santaros–Šviesos“ federacija gyvavimą praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje JAV pradėjo kaip įprasta organizacija – su formalia naryste, nario mokesčiais, statutais, valdymo organais, programa, pareigūnais ir t. t. Šaltojo karo metais besitraukiant išeivijos bendruomenei „Santarai“ ėmė stigti naujų narių, kartu ėmė strigti natūrali organizacijos būdinga jų apykaita. Bėgant metams organizaciniais reikalais užsiimant tam pačiam ir vis siaurėjančiam narių rateliui ilgainiui formalios struktūros pasidarė nereikalingos, nes darbu pakako asmeninių kontaktų. Taip „Santara“ virto neformaliu didelėmis vieno žmogaus pastangomis vedamu projektu. Formaliai organizuoti „Santaros“ fazei einant į pabaigą pats Kavolis spaudoje ir laiškuose neslėpė nusivylimo, kad santariečiams dažnai pritrūkdavo disciplinos, ir beveik pavyzdžiai žiūrėjo į ilgai kritikuotas lietuvių išeivijos kairiųjų ir dešiniųjų organizacijas, kurioms išlaikyti tęstinumą sekėsi kiek sėkmingiau. Jau vėlesni Šaltojo karo laikų atsiminimai apie Kavolį ir jo paties korespondencija liudija nuovoką, kad organizacija be organizacijos nebuvo idealus modelis „Santarai“, o veikiau dėl išeivijos aplinkybių nusistovėjusi faktinė jos būklė. Nė viena iš šių aplinkybių šiandien nėra paslaptis nei išeivijos istoriją tyrinėjantiems mokslininkams, nei kai kuriems ilgamečiams santariečiams. Visgi užuot „Santara“ Lietuvoje atpažinusi „Santaros“ JAV organizacinę struktūrą nulėmusius veiksnius ir jos trūkumus, buvo nuspręsta priimti ją kaip duotybę ir paversti viena svarbiausių savo tapatybės dedamųjų. Juk būtent taip organizuota „Santara“ JAV per pirmuosius susidūrimus būsimiems „Santaros“ Lietuvoje kūrėjams padarė ne kartą jų atsiminimuose užfiksuotą neišdildomą įspūdį.

Antra mintis: perdėtas akademiškumas iš tiesų kenkia organizavimosi. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje, praėjus tik keleriems metams po „Santaros–Šviesos“ federacijos įkūrimo, jai sunkiai sekantis laimėti rinkimų kovas JAV lietuvių studentų sąjungoje, Kavolis nedviprasmiškai konstatavo, kad ne tik „kraštutinis intelektualizmas yra žalingas organizaciniam veikimui“, bet „ir net pačio intelektualizmo tolimesniam plėtojimuisi“, o siekiant „aukšto intelektualinio lygio programose, ne tik kad jaunieji nėra efektyviai įjungiami į problemų svarstymą, bet ir iš viso ugdomi tik vienoje srityje – kultūrinėje, visuomeninėje ir politinėje lavinimasi nustumiant į užkulysius [sic]“. Kažką panašaus būsimiems „Santaros“ Lietuvoje veteranams tarsi gerai nujausdamas jiems kiliančius iššūkius Kavolis vėliau bandė pakartoti ir dešimtojo dešimtmečio pradžioje: „Dabar suprantu, kodėl lietuvių intelektualai tiek daug šneka – jie niekad nedirbo darbo, kuris turi baigtis konkrečiais rezultatais.“ Nors šis anekdotas ir yra įstrigęs kai kurių santariečių atmintyje, kyla rimtų abejonių, ar iš jo ir ankstesnių Kavolio minčių padarytos atitinkamos išvados. Per 30 metų balsai apie perdėtą akademiškumą pasigirdavo vis rečiau, daugiausia praėjusio amžiaus dešimtajame dešimtmetyje, o šiandien nebegirdimi iš viso.

Demokratinio jausmo kritika

Progresyvūs intelektualai Mariaus Ivaškevičiaus svarstymus¹ apie vidutinybes ir didžiąsias asmenybes pasitiko kritikos banga. Ivaškevičius Lietuvos intelektualinėje erdvėje susprogdino sensacijos bomba! Kalbant rimčiau, tokia reakcija nuspėjama, nes Ivaškevičius pateikė griežtai hierarchinį žmonių skirstymą. Prieš tokį skirstymą sukilo kiekvienai nelygybės apraiškai jautrūs progresyvūs intelektualai.

Kartais pasitaiko už pačią diskusiją įdomesnė diskusijos problema. Taip yra ir šiuo atveju. Manau, jog diskusijos dalyvių paliečiamos problemos nusipelnė rimtesnės traktuotės.

Pirma problema: *kas tos vidutinybės ir didžiosios asmenybės, kaip jas nusakyti?* Abi minėtos pozicijos nutapė gan paviršutinišką didžiųjų asmenybių paveikslą, kur jis arba idiliškas (Ivaškevičius), arba pernelyg niūrus (progresyvūs intelektualai). Išvengdamas šių trūkumų ir pristatydamas alternatyvų paveikslą, suteiksiu reikiamą niuansą, papildomą perspektyvą. Antrą problemą galima nusakyti taip: *ar didžios, išskirtinės asmenybės kultūros srityje nusipelnė kitokių nei vidutinybės sąlygų?* Šią problemą pristatė progresyvūs intelektualai, pasisakydami prieš bet kokią nelygybės užuominą. Parodysiu, kad jų propaguojamas visuotinės lygybės įgyvendinimas kultūros srityje prasilenkia su teisingumu ir yra žalingas.

I

Idiliškas paveikslas

Itin sunku – tiksliau, neįmanoma – pateikti apibrėžimą, kuriuo tiksliai nusakytume, kas ta „didžioji asmenybė“. Atrodo, bet koks griežtas apibrėžimas didžiosioms asmenybėms per ankštas. Todėl elgsiuosi kukliau ir sieksiu pateikti ne tikslų, išsamų aprašymą, bet šen išryškinti ryškiausius joms būdingus bruožus, ten galbūt užsiminti, kas turėtų likti antrame plane, – žodžiu, nutapyti apytikslį, labiau ar mažiau realybę atitinkantį didžiųjų asmenybių paveikslą. Panašiai ir kitų tekstus apie didžiąsias asmenybes traktuojau kaip tokį bandymą.

Tapydamas didžiųjų asmenybių ir vidutinybių paveikslą Ivaškevičius naudoja gan primityvią priemonę: visa, kas gera ir kilnu, priskiria didžiosioms asmenybėms, kas nepatrauklu – vidutinybėms. Todėl, pasak jo, vidutinybės yra prisitaikėliškos, vengiančios rizikos, veidmainiškos, o didžiosios asmenybės yra taisykles lauzantys, veržlūs individualistai. Ketinimas puikus, tačiau toks kontrastas prasilenkia su realybe: istorijoje esama pakankamai atvejų, kai išskirtinio pripažinimo sulaukę žmonės asmeniniame gyvenime pasižymėjo Ivaškevičiaus vidutinybėms priskiriamomis, kartais netgi nepatrauklesnėmis savybėmis (ryškesnis pavyzdys – iškiliausias XX a. filosofas Martinus Heideggeris, kuris realiaame gyvenime buvo veidmainis prisitaikėlis, palankiai sutikęs nacių režimą, panašiai kaip žymus prancūzų rašytojas, aršus antisemitas Louis-Ferdinand'as Céline'as). Akivaizdu, kad geros, vertinamos asmens būdo savybės ar laikysena taisyklių atžvilgiu didžiųjų asmenybių neapibrėžia.

Kitas Ivaškevičiaus kuriamas kontrastas yra istorinis: neva anksčiau didžiosios asmenybės buvo visuotinai gerbiamos ir aukštinamos (mitinis didžiųjų asmenybių aukso amžius?), o šiais laikais jos skriaudžiamos ir menkinamos. Ivaškevičius klausia: „Ar kada nors dar grįš Didžiųjų asmenybių laikai?“ O man nuosirdžiai norėtųsi sužinoti, kuris istorinis laikotarpis buvo toks palankus didžiosioms asmenybėms, kad nusipelnė šio pavadinimo.

Ivaškevičiaus ketinimas išskirti ir pristatyti didžiųjų asmenybių ir vidutinybių skirtumus man artimas, tačiau jo tapomas paveikslas idiliškas; spalvos sutirštintos, kontrastai pernelyg ryškūs, iškeliamos ir išryškinamos neesminės savybės – parenkamos netinkamos proporcijos.

Niūrus paveikslas

Ivaškevičius didžiąsias asmenybes pristato pernelyg skaisčioje šviesoje, o progresyvių intelektualų paveiksle vyrauja niūrios spalvos ir šešėliai. Vienas iš pavyzdžių – kolegų filosofo, aktyvisto Žygimanto Menčenkovo šia tema publikuotas tekstas, kuriame jis piešia ganėtinai nepatrauklų didžiųjų asmenybių paveikslą, pabrėždamas, jog didžiosiomis asmenybėmis dažniausiai vadinami vyrai šovinistai, kurie netgi „kartais peržengia kitos moters autonomiją ir valią spręsti“² (įdomu, kokia žmonių grupė išvengtų tokio kaltinimo?). Menčenkovo didžiųjų asmenybių charakteristika pernelyg banali ir nebūtų svarstyti, jeigu nesektų pagreitį vis įgaunanti šiuolaikine tendencija didžiąsias asmenybes daugiausia traktuoti pagal jų realius ar sufantazuotus nusizengimus. Didžiosios asmenybės tapomos tamsiomis spalvomis, labiausiai išryškinama visa, kas galėtų jas sukompromituoti.

Čia neprošal skirti du vidutinybių tipus: egzistuoja motyvuotos, aktyvios vidutinybės, turinčios ambicijų konkre-

čioje kultūros srityje, tačiau suvokiančios, kad dėl vienu ar kitu priežasčių joms mažai tikėtina pasiekti aukštumas. Nepaisant to, jų požiūris į didžiąsias asmenybes yra teigiamas, šios tokias vidutinybes motyvuoja – kiek tai įmanoma – susiimti ir tobulėti. Žodis „vidutinybė“ dažnai vartojamas su paniekos gaidelėmis, bet, akivaizdu, šis vidutinybių tipas jokios paniekos nenusipelnė. Šiam tipui mieliau priskirčiau ir save.

Tačiau egzistuoja priešingas, reaktyvus ir pagiežingas vidutinybių tipas – šių vidutinybių didžiosios asmenybės ne motyvuoja, o kaip tik, žadindamos nevisavertiškumo jausmą, joms sukelia priešišumą. Pirmo tipo vidutinybės stengiasi pakilti iki didžiųjų asmenybių lygmens, o pagiežingos vidutinybės, priešingai, siekia didžiąsias asmenybes iki savo lygmens nužeminti. Didžiausią pasimėgavimą joms kelia knaisiojimas po viską, kas yra problemiška, purvina, viską, kas galėtų sumenkinti nuopelnus, sulyginti išskirtinumą ir pranašumą (2022 metų režisieriaus Toddo Fieldo filmas „Tár“ yra puiki šio specifinio sadistinio mėgavimosi didingumo žlugdymu iliustracija).

Dažnai būtent šios vidutinybės siekia pateikti kuo bjaurėsnį didžiosios asmenybės paveikslą; tai neretai atliekama prisidengus socialiniu teisingumu ir kitomis kilniomis idėjomis. Jeigu žodis „vidutinybė“ nusipelnė neigiamos konotacijos, tai tik kalbant apie šį tipą.

Sutirštindamas spalvas, kurdamas ryškų kontrastą Ivaškevičius elgiasi kaip dramaturgas, siekiantis išgauti kuo stipresnį efektą. Akcentuodamas problemiškas didžiųjų asmenybių savybes Menčenkovas elgiasi kaip aktyvistas, norintis atkreipti dėmesį į socialines problemas. Bet šie atvaizdai pernelyg paviršutiniški, banalūs ir per daug nutolę nuo realybės.

Trys bendriausi bruožai

Šiuolaikiniam žmogui sunku vartoti didžiųjų asmenybių ir vidutinybių sąvokas rimtai, bent šiek tiek neatmiešus jų lengvabūdiška ironija. Tai suprantama, nes šios sąvokos išaugo ir suvešėjo kontekste, kuris per daug svetimas ir atgrasus šiuolaikiniam žmogui. Klasikinis didžiųjų asmenybių paveikslas yra prisodrintas romantiškų nuo žemiškojo pasaulio atitolusių ir su transcendencija komunikuojančių, dvasių apsėstų ir įkvėptų genijų vaizdinių, įvairių atgyvenusių metafizinių ir idealistinių idėjų.

Niekas mums neuždraus šioms sąvokoms suteikti paprastesnę reikšmę, kurioje neliktų transcendentinio patoso. Jeigu reikėtų pateikti didžiųjų asmenybių paveikslą, pirma, žvelgdamas iš platesnės perspektyvos, skirčiau tris pagrindinius didžiąsias asmenybes apibūdinančius bruožus: išskirtinės asmeninės savybės (gabumai, prioritetai ir t. t.), išskirtinės kokybės kūriniai arba pasiekimai, galiausiai išskirtinis žmonių joms skiriamas pripažinimas. Svarbiausia, jog neužtenka tik vienos iš šių sudedamųjų, kad turėtume didžiąją asmenybę.

Pripažinimas yra mažiausiai svarbus, neretai tik istorijos eiga parodo, jog jis buvo suteiktas nereikšmingai asmenybei. Dažnai ir pačios didžiosios asmenybės jį užsitarnauja tik vėlesniame gyvenime arba po mirties. Išskirtinio kūrinio taip pat neužtenka, kad galėtume kalbėti apie didžiąją asmenybę. Visai gali būti, jog jis atsirado per atsitiktinumą, tarsi stebuklas (tokius kūrėjus anglakalbiai taikliai vadina *one-hit wonder*). Didžiosios asmenybės, priešingai, savo kūriniais brandina su tokiu pat būtinumu, kaip savo vaistus nokina vaismedis. Galiausiai, neužtenka tik išskirtinių asmeninių savybių, nes kitaip didžiosiomis asmenybėmis turėtume laikyti gražias sielas, bijančias savo dvasios turtingumą subjauroti realiu darbu, visokius talentingus tinginius (šiuo atveju galima kalbėti tik apie *potencialią* didžiąją asmenybę). Kad galėtume kalbėti apie visavertę didžiąją asmenybę, turi vienaip ar kitaip unisonu suskambėti visi trys minėti bruožai. Didžiąją asmenybę galime palyginti su vaismedžiu (asmeninės savybės), kuris duoda vaisius (kūriniai), sulaukiančius ekspertų įvertinimo (pripažinimas).

Prioritetų unikalumas kaip ryškiausias bruožas

Pažvelkime į didžiąsias asmenybes iš arčiau ir pirmame paveikslo plane įkurdinkime tai, kas jas labiausiai skiria nuo įprasto žmogaus, – unikalius *prioritetus*. Didžiosios asmenybės savo dvasinius, fiziologinius, dėmesio ir laiko resursus investuoja į veiklą konkrečioje kultūros srityje; kiekviena asmeninė savybė atiduoda duoklę šiam tikslui, kiekvienas sutiktas žmogus, kiekviena laisva akimirka, net ir poilsio epizodai, tarnauja jam. Unikalūs prioritetai yra tarsi dviašmenis kalavijas: iš vienos pusės, dėl jų sukuriami išskirtiniai kultūros kūriniai, iš kitos – jie taip pat sukuria išskirtinį *pažeidžiamumą*. Paskyrus didžiąją dalį resursų vienam tikslui, jų mažiau lieka kitose srityse – tai diktuoja elementarus resursų paskirstymo principas. Todėl didžiosios asmenybės dažnai pasižymi prasta sveikata, kaip Franzas Kafka, Kurtas Gödelis arba Friedrichas Nietzsche,

kurie dėl sveikatos problemų buvo prižiūrimi ir slaugomi artimųjų; yra pernelyg įnikusios į savo srities problemas, kad domėtųsi aplinkiniu pasauliu, kaip Albertas Einšteinas, kuris kartą pasiklydo keli kvartalai nuo savo namų ir įbėgęs į artimiausią parduotuvę pardavėjui pasakė: „Aš Einšteinas, ar galite parvesti mane namo?“; yra prastai socializuotos ir nesukalbamos, kaip filosofai Arthuras Schopenhaueris arba Ludwigas Wittgensteinas, kuris atsisakė bendrauti, valgyti kartu su kolegomis ar dirbti administracinį darbą ir mokė tik tuos žmones, kuriuos norėjo mokyti, ir tiksliai taip, kaip norėjo³. Kalbant apie didžiųjų asmenybių gyvavimo sąlygas reikia pasakyti, kad didžiosios asmenybės kažkuo panašios į gimdyves – savo jėgas aukoja vaisiui, dėl kurio tampa trapios, socialiniu požiūriu pažeidžiamos. Leiskime šia tema prabilti didžiąjai asmenybei: „Aukštesniajai sielai tenkantys pavojai neišvengiamai didesni, – teigia Nietzsche, – ir, atsižvelgus į jos gyvenimo sąlygų sudėtingumą, tikimybė, kad ji patirs nesėkmę ir pražus, yra milžiniška.“⁴

Didžiųjų asmenybių pažeidžiamumas institucijose

Šis pažeidžiamumas ir prioritetų skirtumas ypač išryškėja institucijose. Išskirtiniais gabumais ir prioritetais pasižymintys žmonės neretai ne tik užima žemesnę institucinę poziciją, nes savo laiko nėra linkę švaistyti smulkmeniškai veikai, ne tik sunkiai sulaukia pripažinimo dėl savo inovatyvių kūrinių, bet ir yra engiami pavydulingų ir pagiežingų aukštas pozicijas užimančių vidutinybių. Šį momentą taikliai nusakė Schopenhaueris: „Kai tik kurioje nors srityje išryškėja talentas, visos vidutinybės vieningai stengiasi jį nuslėpti, jam pakenkti ir visais būdais neleisti, kad jis taptų žinomas ir garsus, tarsi tam įvykus būtų atskleistas šių vidutinybių lėkštumas ir mėgėjiškumas.“⁵ (Tekstas⁶, kuriame Ivaškevičius aprašo savo konfliktą su Lietuvos nacionalinio dramos teatro vadovu ir atleidimą iš pareigų, puikiai iliustruoja institucinės hierarchijos triumfą prieš gabumų hierarchiją.)

Įtaigią prioritetų skirtumo iliustraciją pateikia šiųmetis Christopherio Nolano filmas „Openheimeris“. Antroje filmo pusėje vaizduojamas mokslininko Oppenheimerio ir biurokrato Lewiso Strausso konfliktas: pastarasis, vedamas asmeninių ir karjeristinių paskatų, įtaria Oppenheimerį nuteikus visą mokslininkų bendruomenę prieš jį ir siekia panaikinti Oppenheimerio politinę įtaką. Paskutinė scena filme, kurioje vaizduojamas pagrindinio veikėjo ir Einšteino pokalbis, įtaigiai atskleidžia prioritetų kontrastą: kai paaiškėja, kad visą tą laiką Oppenheimeris buvo suinteresuotas ne karjera ir sąmokslo, bet savo moksliniu atradimu ir galimomis jo pasekmėmis, Straussas išryškėja kaip pavydi vidutinybė, kuri nesugeba suvokti didžiosios asmenybės prioritetų, nes ją vertina pagal save.

Didžiųjų asmenybių paveiksle į pirmą planą derėtų iškelti prioritetų unikalumą, iš to kylančias subtilias gyvavimo sąlygas, pažeidžiamumą, o ne problemiškas ar kitas paskiras būdo savybes – kas labiau priklauso antram planui, – kaip tai daro Ivaškevičius ir progresyvūs intelektualai.

II

Demokratinis jausmas *versus* teisingumas

Šiais laikais jautrumas nelygybės, diskriminacijos apraiškoms yra kaip niekada anksčiau išvystytas, imlus įvairiems niuansams ir taip įjautrintas, jog kartais atrodo, kad revoliucijos nelygybės srityje vyksta kas savaitę. Pavadininkime šį mūsų amžiui specifinį jautrumą nelygybei šiuolaikiniu demokratinio jausmu. „Demokratinio jausmo kritika“ reiškia ne lygybės atsisakymą, bet bandymą atsekti atvejus, kai ja piktnaudžiaujama. O piktnaudžiauti lengva, kai demokratinis jausmas dar su niekada negirdėtu primygtinumu mums teigia: „Šalin visas privilegijas ir hierarchijas kultūros srityje! Visi žmonės turėtų būti traktuojami kaip lygūs!“

Nukelta | p. 9 ►

¹ <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1856724/marius-ivaskevicius-vidutinybe-ir-kaip-ja-atpazinti>; <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1834470/marius-ivaskevicius-kokianors-didzioji-asmenybe-paslysta-jie-ja-sutarso-visu-buriu>

² <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1860353/zygimantas-mencenkovas-nasta-nesancios-vidutinybes>

³ Edward Dutton, Bruce Charlton, *The Genius Famine*, The University of Buckingham Press, 2015, p. 124.

⁴ Friedrich Nietzsche, *Anapus gėrio ir blogio*, į lietuvių kalbą vertė Evaldas Nekrašas, Vilnius: Apostrofa, 2020, p. 272.

⁵ Arthur Schopenhauer, *Parerga und Paralipomena*, Leipzig: Insel Verlag, 2017, § 24.

⁶ <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/marius-ivaskevicius-isvaymas-2-imperija-kontratakuoja.d?id=92464383>

Aš šoku

► Atkelta iš p. 1

Bičiulė vežiojo mane automobiliu, aš išpuldavau autobusų stotelėje, išklijuodavau skrajutes – ir paskubomis lėkdavome toliau. Po kurio laiko jau dalinai skrajutes tiesiog minioje, nes norėjosi tiesioginio kontakto su žmonėmis, o ne tų išpuolių paslapčiomis.

Su kitais plakatais mes tiesiog vaikščiojome po miestą, prisijungdavome prie maršų. Mėginome nupiešti ką nors pastebima, kad pakliūtume į nuotraukas. Veidas įdegė saulėje. Kartą stovėjome ant KGB pastato laiptelių su plakatu „Diktatūra ir OMON – Baltarusijos skausmas ir dejonė“. Dabar tas užrašas man atrodo nykus, bet tuo metu labai norėjosi atsitraukti nuo taikos, gėlyčių ir vilties diskurso, nes jau radosi daugybė liudijimų apie masinius mušimus ir kančias. Štai jau stovime ant KGB laiptelių, aplinkui minia žmonių, staiga pasirodo Maryja Kalesnikava ir kalba nuo tų pačių laiptelių. Jaučiu, kaip tiesiog dabar atsiduriu pasaulio, ble, energijos židinyje! Aplinkui viskas kunkuliuoja, verda, viskas įgyja prasmę.

[...]

Taip ir užlipi ant adrenalino adatos. Iš pradžių naktimis paslapčiomis tampaisi su plakatais ir skrajutėmis. Paskui – dieną, bet vis dar paslapčiomis. Dar vėliau – dieną, atvirai. Paskui visa ko prasmingumo pojūtis ima nykti, ir atrodo, kad viskas – tik vaikų darželis, primityvu. Tiesiog vaikštinėjame gatvėmis tai šen, tai ten. Sėkmingos kovos rodiklis – kiek padaryta nuotraukų su mūsų plakatais? Juokinga! Molotovo kokteiliai – štai kur prasmė. Ardyti grindinį – štai kas svarbu. Vartyti automobilius, pyzdinti mentus, užgrobti administracijos pastatus... Ką dar galiu padaryti, kad prisidėčiau prie revoliucijos? Vyraujanti nuotaka žadina tokias mintis.

[...]

Aplinkui daug gražių kadrų. Štai, pavyzdžiui, kelios jaunų kariškių eilės saugo vyriausybės rūmus nuo mūsų, gražių, puolimo. Mes, gražiosios, sėdim prieš pat kariškius. Kažkuri su vestuvine suknele. Kažkas atlieka performansą užrišta burna. Pavargome bastytis nuo aikštės iki aikštės. Žinome, kad niekas mūsų negirdi. Esame beveik maldininkai, įtikinėjantys save pačius, kad svarbu kur nors eiti, ir nesvarbu, kur eini. Kad viską lemia procesas. Mes jau kelias dienas „procese“: nuo „Miesto didvyrio“ stelos iki Laisvės aikštės, nuo Nepriklausomybės aikštės iki Spalio aikštės, jau išmynėme visą prospektą, bet ne visi mes krikščionys, mummyse nedaug tikėjimo, o kai kurie iš mūsų nusprendžia nugalėti universalieji meile. Tai yra – gėlėmis ir glėbesčiamusi.

[...]

Šventės troškimas, norisi gyventi

[...] Koks mano protesto tikslas? Šaukti apie policijos smurto siaubą? Vaikščioti išsidabinus baltai, raudonai, baltai? Dvidešimt kartų iš eilės dainuoti „Kupolėlė“? Ne, taip nuoboduuuu. Aš noriu protestuose įgyti jėgas, o ne prarasti ją. Noriu, kad minioje kalbėtume ne žodžiais-skanduotėmis, kurias visas jau iššūkavome po penkis šimtus kartų, bet muzika. Aš išeinu šokti!

[...]

Išsinuomojame garsiakalbius. Nesirenkame pernelyg mažų, nes reikia stipraus garso. Pernelyg didelių, tai yra paties didžiausio garsiakalbio – irgi ne. Jei atimtų jį iš mūsų, o tai labai tikėtina, tektų dar ir brangiai mokėti, mes neturime tiek pinigų. Pasiimame vidutinius. Su jais prirėkus galima ir pasprukti, ir garsas daugmaž tinkamas. Man atitenka chaki spalva išdažytas garsiakalbis. Fui! Kažkokia militaristinė šūduva! Paskui visose nuotraukose buvau su juo! Na gerai, ką darysi, toks jau pakliuvo. Kad tik girdėtusi!

Kreipiuosi į pažįstamus – kas dar ryžtųsi prisidėti pinigais prie nuomos. Keletas atsiliepia. Puiku, ne už viską teks mokėti iš savo kišenės. Užiname į biurą sutvarkyti nuomos formalumų. Mums siūlo visokios technikos, jei reikia – fotoaparatus, objektyvų, nešiojamųjų kompiuterių. Ne, ačiū, mums tik garsiakalbių. Tris! Formalumams reikia pasų. Kieno? Žinoma, kad mano, tačiau kieno dar du? Tą akimirka, manau, visos pagalvojome tą patį: tie popieriai iš esmės yra įrodymas, kad esame organizatorės ar dar kas nors, kad tai gali būti vėliau panaudota sustiprinant kaltinimą, kad paskui nebusuimilinsi ir panašiai. Pagalvojome – ir tiek. Ką jau čia styposi. Štai dar du pasai – pirmyn, rašykites. Drąsuolės, geruolės, gražuolės, tąkart išdrįsusios rizikuoti – ačiū jums!

[...]

Su muzika tas bastymasis po prospektą nebeatrodo toks nuobodus. Juk galima ir šokti einant, ir visokie geri žmonės spiečiasi prie mūsų, kad ir jiems nebūtų taip nuobodu vaikštinėti.

[...]

Paskui prie mūsų prisideda kažkokia aktyvi tetulė, ji irgi linksmi šoka. Tikriausiai panaši į miesto pamišėlę, bet mes visos čia miesto pamišėlės, avelės, narkomanės, prostitutės ir visa kita. Tai – garbės vėliava, neškime ją oriai! Šokim toliau, miela miesto pamišėle! Kaip puiku, kad tu su mumis!

Nepriklausomybės aikštėje pasidedame garsiakalbius ant šaligatvio ir sustojame šokti rateliais. Atrodytų, trūksta tik krepšių per vidurį, bet pamažu ir jie ima rasti. Akys merkiasi. Kūnas atsipalaiduoja. Nesvarbu, kaip aš atrodau, kaip judu, kas į mane žiūri. Adrenalinai srūva į kraują ir virsta serotonino, dopamino, oksitocino ir endorfinų ekstazė. Aš laiminga, velniai griebtų, tokia laiminga! Jokiuose berlynuose nuo jokių narkotikų man nebuvo taip gera kaip Nepriklausomybės aikštėje priešais bažnyčią, su prikabinta prie kuprinės vaivorykštine vėliava, su išsinuomotu *blue-tooth* garsiakalbiu ir autozakais toluomoje.

Ak taip, autozakas toluomoje! Juk vakarėlis jau baigiasi. Regis, metas tepti slides. Traukiamės bažnyčios link – daugiau nėra kur. Ankstesnėmis protesto dienomis žmonės jau užsidarydavo ten. Tikiuosi, kad šiandien mums to neprireiks.

„Gal laikas išjungti muziką? Šiaip ar taip – bažnyčia“, – primena bendražygė *queer* aktyvistė, ir aš susivokiu, kad taip, po galais, pats laikas. Visiškai aišku ir neabejotina, kad čia jau bažnyčios teritorija, mes ją gerbiame ir nelendame į svetimą vienuolyną su savo vaivorykštine technoregula. Taip, metas slėpti ir vėliavą. Pagaliau norisi ir nusimylėti, o tai įmanoma tik bažnyčios tualete.

Bažnyčios tarpduryje prikimba kažkoks vyriokas. Sakosi turįs jaudinančią dainą apie Jėzaus širdį, o mes nešiojamės garsiakalbi, jis tai matė, mums būtina paleisti šią dainą, kad visi girdėtų ir kad Jėzaus galybė apgintų mus. Atsakau, kad būtinai paleisim. Tuoj, tik nusišlapinsiu – susitiksime ir pasiklausysime apie Jėzaus širdį. Išėdama sutinku jo klausiamą žvilgsnį, bet pasprunku nuo jo: atleisk, vyruk, apie Jėzaus širdį – kitą kartą, bent jau garsiakalbius mums reikėtų parsinešti namo. O tu kietuolis, ir Jėzaus širdis visai nieko, ir tegu mums visiems būna gerai.

[...]

Iš esmės pati atėjau tiesiai jiems į rankas.

Ne itin slėpiausi ir ne itin bėgau. Žinojau, kad tai kada nors įvyks. Sklandė toks šiurpus pusiau juokelis, pusiau tiesa: „Nesėdėjai – vadinasi, ne baltarusė“, ir aš jaučiausi labai panašiai. Šitiek mano draugių jau atsėdėjo savo paras – kuo aš prastesnė? Jos ištvėrė – ir aš ištvėrsiu! Bus įrašas manajame aktyvistės gyvenimo aprašyme. Palavinsiu atsparumo stresui įgūdžius. Padėsiu kuriai nors silpnesnei. Pamatysiu iš vidaus, kaip veikia ta sistema. Žinoma, jei išėini į maršą, vieną dieną tave vis tiek parš. Neišėiti negalėjau. Vadinasi, reikia būti pasirengusiai, kad supakuos. Nuolat nešiojau visus tas kelnaites, dantų šepetėlius ir knygas. Ir sykią ta diena atėjo.

Tai buvo vadinamojo prezidento vadinamosios inauguracijos diena. Jis patyliukais surinko savo rūmuose įvairaus plauko subinlaizių draugiją... Nesu prieš rimingą kaip sekso praktiką, metafora išėjo šiaip sau, pabandyčiau dar kartą... Patyliukais surinko savo rūmuose įvairaus plauko palaižūnų draugiją (taip išties geriau!) ir užsidėjo karūną. Mes su *queer* kolonos chebra irgi pasiruošėme ir prisigaminome įvairių karūnų: vaivorykštinių, su užrašu „eiknacheracija“ ir dar nebeprisimenu kokių. Ir vos mums išsitraukus jas, kad užsimaukšlinę ant galvų žygiuotume toliau su minia, kažkas vėl pasileidžia bėgti, nes dar kažkas kitas jau bėga – ir pati instinktyviai nuskuoodžiu jiems iš paskos. Per tą valandą taip jau buvo nutikę kelis kartus, ir aš galiausiai atbėgu tiesiai į rankas žmogui žalsva uniforma su juoda balaklava. „Ir jūs – eikit su manimi.“ Tararam, atėjo toji akimirka, sulaukiau! Matau šalimais mieląją H., su fotoaparatu. Pozuoju jai: žinau, kad H. padarys kietą tos akimirkos nuotrauką, kuri paskui pasklis po visus feisbukus, ir žmonės aikčios, atseit kaipgi šitaip, tai pašlemėkai, parišo Viką, tegu kuo greičiau išėina į laisvę. Išėisiu, mielieji, išėisiu! O kol kas autobusiuko durys užsidaro, ir aš galų gale atsidūstu: viskas, galima nebelakstyti, pagaliau „prisėsiu“.

[...]

Nenoriu daug apie tai rašyti

Ramiai važiuojame autobusiuku. Patikrinta schema. Jie žino, kaip vežti. Aš žinau, kaip važiuoti. Pradedame nuotaikingą žaidimą.

Rajono milicijos skyriaus kiemelyje laimiu pirmąjį raundą – suspėju telefonu parašyti O. žinutę, kad esu skyriuje. Mudviejų su O. romantiški santykiai jau nutrūkę, bet ji vis tiek tas žmogus, kurio numerį moku atmintinai, mano pati-

kėtinė, kuria galiu kliautis. Tai ji vėliau su meile rinks man pagalbos siuntinius.

[...]

Rajono skyriuje dar buvo įmanoma reikalauti šiokių tokių teisių, ir aš ėmiausi to. Okrestino gatvėje ir Žodzine tokių galimybių bus mažiau. Pavyzdžiui, aš žinau, kad turiu teisę nesiteplioti pirštų dažais. Visos kitos iš mūsų skyriaus draugijos išsitepliojo, ir aš buvau bauginama. Atseit „pasiūsim tave ant gulto penkiolikai parų“. Prijuokino, neklauskit. Tarsi galėtum tikėtis, kad bus kitaip. Tai, kad jie privalo atiduoti man protokolo kopiją, irgi žinojau. Jiems teko įstatyti rašalo kapsulę į spausdintuvą, ir jie netyčia išspausdino man net dvi kopijas. „Viena bus Lenkijai, kita Lietuvai“, – paaiškino man. „Aš ruošiausi į Vokietiją“, – atsakiau aš, bet nepuoliau dėstyti jiems savo stojimo į universitetą aplinkybių. Apsieis.

[...]

Į Okrestino gatvę važiuojame sėdėdamos viena kitai ant kelių, palenkusios galvas. Gaudėme orą pro plyšelius. Metalinės sienos aptaškytos krauju. Okrestino gatvės kiemelyje mus išrikiavo veidais į sieną, ir vėl laukėme nežinia ko. Laukimą skaidrinome diskusijomis apie tai, kas palaiko pamišusių diktatorių, o kam vadovauja Vakarų lėlininkai. Pirmiausia – teisininkė U., su kuria vėliau praleisiu kameroje kelias paras; ji ieškojo teisingumo, tikėdamasi, kad atviras pokalbis pagelbės. U. kalbėjosi nusukusi veidą į sieną, rankos už nugaros, o už jos stovėjo kažkoks svarbiausias Okrestino bybys – aukštesnio rango nei kiti Okrestino bybiai. Atrodė, kad U. dalyvauja diskusijų klube, ir po penkių minučių ginčo bus paleista, o kitos liks čia. Žinoma, nė vienos neišleido, o T. davė dar daugiau pyzdulių.

Stovėjome veidais į sieną dešimt minučių ar pusę valandos, o gal valandą ar dvi – sunku pasakyti, nuo sienos į mus žiūrėjo raudonas mygtukas. Priešingai nei pilka siena, jis turėjo šiokią tokią spalvą, struktūrą, galiausiai – paskirtį. Tas mygtukas tiesiog prašėsi paspaudžiamas, kad jam būtų leista „atskleisti“ savąją raudono mygtuko galią. Pamaniau esanti drąsi jau tada, kai patyliukais pasisakiau greta stovinčiai T., kad man norisi jį paspausti. Tačiau pasirodė, jog T. jau šiek tiek anksčiau iš tiesų, ne vien mintyse paspaudė jį. Ją ištraukė iš minios ir stumdė po koridorius, staugdami, atseit ką, bene būsi čia pati protingiausia. Kaip buvo apmaudu dėl T.! Ir kokia gėda suėmė tik apsidžiaugus, kad tai ne mane baisiai rėkdami stumdo po koridorių, kad tai ne aš verkiu, kad „pabūgau savo minčių“.

[...]

Nuo čia – užrašai

[...]

Šiandien įvyko mano teismas, ir man skyrė penkiolika parų. Regis, pats laikas imti rašyti. Gerai, kad esu ne Viktoras Franklis ir galiu rašyti popieriuje, o ne galvoje.

Dabar sėdžiu Okrestino kameroje. Visas merginas išvežė. Tikriausiai į teismą. Prieš kelias minutes buvau viena, bet dabar pas mane įkraustė L. Numanau, kad ji benamė. Nuo jos sklinda aitrus kvapas, jos veidas pamuštas. Dar jai skauda kojas – apie tai išgirdau, kai jai einant koridoriumi mentas reikalavo, kad pasiskubintų. L. pašnibždomis klausia: „O ar dar bus Lukašenka? Verčiau nebebūtų. Šitokia vyksta savivalė.“ Ir šiuo atveju pritariu jai.

L. šiek tiek susigaužo apie dabartinę politinę padėtį. Ji sako, kad po rinkimų „daug žmonių sugaudė“, kad buvo „net devyni autozakai“ (daugiau, L., daugiau), o „vieną net užmušė“ (daugiau, L., irgi daugiau).

L. ilgai nesiryžo prigulti ant plikų lentų gulto, bet galiausiai prigulė. Nes gelia kojas.

Mielai išgerčiau vandens, bet jo nėra. Buteliukai baigėsi, o čiaupą išjungė. Tikriausiai galėtume prašyti sargybinio už durų, bet 1) taip nesinori ko nors iš jo prašyti, 2) veikiausiai neduos.

Regis, L. užsnūdo. Tegu miega.

Pamaniau, kad jei šią vasarą visur koronavirusas, ir niekur dorai nenukeliausi, tai štai ji, mano kelionė. Po Baltarusijos kameras ir kalėjimus.

[...]

Ryte, prieš pat teismą, iš mūsų atėmė čiužinius. Mes pamanėme, jog tai todėl, kad veikia būsime kur nors perkeltos (pavyzdžiui, į Žodziną), bet netrukus atėjo pietūs, paskui vakarienė – o mūsų vis neišleidžia (žinoma, turėjau omenyje, kad niekur neperkelia, – *past.*). Mes beldėmės ir maigėme mygtuką, o atsakymas toks: „Jūs nubaustos, čiužinių nebus, liks septyni žmonės.“ Kaip? Kodėl? Kai durys užsidarė, ėmėme svarstyti, kas iš tiesų vyksta. Mus paguldė ant plikų medinių lentų, septynioms – penki gultai. Gerai,

Iš bloknoto (39)

Vidurvasarį, per pačią rugiapjūtę, mus paliko dar viena tauri siela – dailininkė Adasa Skliutauskaitė. Sulaukė garbingo amžiaus – perkopė devyniasdešimtmetį, nuveikė daug darbų ir paliko nemažą šeimą su vaikais, anūkais ir proanūkais. Negalių kamuojama, ji iki pat gyvenimo pabaigos (nekalbant apie kelias savaites ligoninėje) savo namuose karaliavo viena; per daug nesiskųsdama, artimųjų nekankindama, nepareigodama, savo reikalus tvarkė pati, negalias pakeiksnodama ir vėl stodama prie darbo. Ligoninėj aplankyta, visai silpna, ji ilgai tylėjo, o paskui susikaupti ir karčiai šyptelėjusi tyliai pasakė kelis sakinius: „Kūrybos – nulis“, „Noriu į kavinę“, „Jeigu kas atneštų popieriaus lapą, gal...“ Ir užmigo.

Pastaraisiais metais Adasa kentė stuburo skausmus, namie vaikščiojo su įvairiom vaikštynėmis, gatvėje – dviem šiaurietiškom lazdom pasiremndama, o tikriau, ant jų pakibus, su nediduke kuprinėle pirkiniais. Dažnai susitikdavom turgelyje prie Operos, kur abi apsipirkdavom, o paskui kartais pasukdavom į vieną ar kitą netoli esančią kavinę (ypač šiltuoju metų laiku) atspūsti ir pasišnekti. Kartais įkalbėdavau Adasą prie kavos suvalgyti kokią *crème brûlée* ar ledų, nors ji labiau mėgo tikrą paprastą maistą – kokią silkutę ar raugintą agurką prie geros mėsos. Buvo puiki kulinarė: ypač kūrybingai virėdavo visokias sriubas ir kartais kviesdavo užėiti paskanauti, siūsdavo jos sergantiems draugams, specialiai kartą ar dažniau per savaitę virėdavo vegetarišką sriubą sūnui Mikaeliui.

Pirmą kartą pas ją svečiuojantis pakvietė į svetainę, joje nustebau pamačiusi keletą kiek paslaptinai besišypsančių ant baldų susodintų pačios Adasos itin kruopščiai pasiūtų lėlių. Pasak dailėtyrininkės Jurgitos Ludavičienės, parengusios apie Adasą knygą (kartu su Danute Zoviene), lėlės – tai žingsnis nuo plokštumos prie formos. Nepasakyčiau, kad šis žanras man patiktų (kas kita – teatro lėlė), juo labiau nesinorėtų tų lėlių laikyti Ados meninės kūrybos tąsa. Bet Adą tas lėlių pasaulis, matyt, kažkuo traukė. Siūdama ji savaip ilsėdavosi. Savo mikliom rankom ji ir karalienei suknią būtų pasiuvusi. Jos lėlės liūdnos, nes išplėtos iš savo aplinkos, atkeliavusios iš ten, kur Adasa gal niekad ir nebuvo, o gal iš madingybės ilgesio ar iš kokios XIX amžiaus svetainės, kai madingas buvo toks prašmatnus puošmeninis stilius. Dailiai suderinti aksomas, brokatas, mežginiai, vualis, šilkas. Ada turėjo silpnę suviniam originalių medžiagų ir dekoratyvių detalių ieškoti „Humanose“, drabužių išpardavimuose ir savo spintoje, naudojo jas ne tik lėles siūdama, bet ir savo drabužiams, kuriuos mėgo visaip perdirbti, „tobulinti“, užtat visuomet buvo įdomiai, nestandartiškai apsirengusi, su dailia savo siūta kepuraitė, savaip graži, patraukianti aplinkinių dėmesį. Adasos lėlės – beamžės mergaitės ir berniukai – sėdėjo tarp žmonių įvairiose vietose su ja atsiveikinant Olandų rūmų salėje, ir jų veidai atrodė dar labiau išilgęję, mažos burnytės dar labiau sučiauptos, o žvilgsniai – dar liūdnesni.

Gimusi gegužės mėnesį, pagal Zodiaką – Jautis, ji iš tikrųjų be perstojo dirbo ir per gyvenimą dalyvavo bendrose ir surengė daug personalinių parodų. Apie ją nemažai rašė kritikai ir išleista net keletas parodų katalogų. Ją mėgo įvairių galerijų savininkai ir lankytojai, o kūrybinio kelio

pradžioje, kai Adasa, 1955 metais baigusi grafikos studijas Dailės institute, ėmėsi iliustruoti vaikiškas knygas, jos buvo mėgstamos ir vaikų. Fantazija, atpažįstami personažai jose gyveno savo margus, kupinus netikėtumų gyvenimus. Kai kurie daugybės jos iliustruotų pasakų personažai, kartais vos įžiūrimi, šen bei ten pasirodo ir vėlesniuose Adasos tapybos darbuose bei piešiniuose lyg nenorėdami su ja išsiskirti.

Per pastaruosius keliolika metų lankiausi daugelyje Adasos parodų. Labai įsiminė jos jubiliejinę, retrospektyvinę, paroda Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejuje (paskui buvo dar viena, paskutinė, Šiaulių „Laiptų“ galerijoje), kur galėjai pamatyti daug jau pažįstamų ir naujų darbų ir ją pačią, sėdinčią gražiame krėslė, apsirengusią jai tinkančių pilkai ir žalsvai žydrų tonų drabužiais, spindinčią tarp gėlių, draugų ir gerbėjų apsuptą. Tada ir stebėjaisi: kaip pati darbų autorė nemokėjo pasenti, taip ir jos darbai, rodos, neseno, buvo atpažįstami, jai vienai būdingi, subtilūs, kupini netikėtumo ir kalbantys jausmais... Atrodo, kad laikos vaizduotės dailininkė vaizdiniai aplanko, užgriūva netikėtai, bet darbuose jie tvarkingai sugula į sustyguotas kompozicijas. Tas nuotaikas bando užčiuopti mano jau minėta Jurgita Ludavičienė sakydama, kad Adasos darbuose dažniausiai vaizduojamos „tarpinės būsenos: tarp nakties ir ryto, tarp dienos ir vakaro, tarp džiaugsmo ir liūdesio. Atrodo, ji siekia neįmanomo – sustabdyti akimirka, kuri sunkiai apibūdinama žodžiais [...]“.

Įdomius dalykus pastebi dailininkė ir fotografė Aleksandra Jacovskytė: „Adasa ypatingai jautė spalvas, gal todėl vienu metu buvo pasirinkusi litografiją; turėjo puikų meistrą, su juo keliskart per metus važiuodavo į Minską, į dirbtuves prie tų akmenų ir darydavo tuos savo darbus. Ne visada viskas lengvai pavykdavo, bet ji mokėjo save vertinti objektyviai. Ir piešinius lengva ranka iš karto plėšydavo, jeigu jai pačiai nepatikdavo. Puiku, kad ji keitėsi, nebuvo priklausoma nuo natūros ar kitų vėjų. Nesistengė būti „moderni“. Buvo unikali persona – natūrali visame kame. Beje, įdomu, kad ji niekada nedirbo jokio valstybinio darbo (nebet tik užsakymus), todėl viską darė laisvai. Bendravo su įvairiais žmonėmis, bet niekada nemačiau jos susivaržiusios, sutrikusios. Visuomet buvo natūrali.“

Abstrakciją ji nesunkiai derino su konkretybe. Iš pirmo žvilgsnio abstrakčiame piešinyje netikėtai pamatai, kad tave kažkas stebi – tai kokio žvėrelio akys, tai koks naminis paukštis, sukaupto žvilgsnio liūdna meška, avinėlis, žiurkė ar mažas paukščiukas, gyvi kompozicijoje ir kartu lyg esantys šalia, netyčia, trumpam čia atklydę. Ada turėjo mėgstamus motyvus – seni namai, kažkokio tarsi dingusio prisiminimų miesto fragmentai (litografijos „Sniego kvapas I, II, III“), laivai ir uostai; labai dažnai – kėdės (litografijos „Pokalbis“, „Dialogas“). Puikių darbų yra ir drobėje („Pievoj prie namo“, „Namas su balkonu“, „Krūmas“). Ir nesuskaičiuojama daugybė mišrios technikos darbų popieriuje. Klausiti, kodėl kėdė, – tai tas pat, kaip klausiti Adomo Jacovskio, kodėl jo tapyboje – galvos. Kai paklausiau, ar ilgai ji kaupiasi prie tuščio lapo, pasakė, kad dirba spontaniškai ir niekuomet nežino, kuo ir kaip pradėtas darbas baigsis. Sako, „palieju spalvinį plėmą ir žiūriu į jį lyg ieš-

kodama jame kažkokio motyvo, pavidalo, signalo, o tada ant viršaus piešiu“. Jos poetiškose abstrakcijose kiekvienas stebėtojas atranda ir savo motyvus bei nuotaikas – vienatvę, ilgesį, savaip jas suvokia. Tušas, akrilas ar anglis – jai viskas tinka („Sutemos“, „Giedantis paukštis“, „Garsai“) ir sunku pasirinkti iš tos daugiakalbės gausos. Nelengva ją ir apibūdinti.

Įveikti negalią galima įvairiais būdais: rūpintis, kad bal-kone, kur mėgdavo pasėdėti, nes kurortuose nesilankė, klestėtų įvairios gėlės (beje, vieną įdomų, gajų žalsvų, baltų ir rausvų lapelių sodinuką iš jos turiu pasisodinusi ir jau dalinu kitiems), kad visi pas ją apsilankę išeitų sotūs – vaišino artimuosius, draugus ir savo gerbiamą meistrą Kazimierą, ir ateinančią pagalbininkę, ir savo kirpėją, – dovanoti darbus (esu gavusi net du, o ir mano anūkei leido išsirinkti iš gausaus pluošto; darbų yra padovanojusi daugybei žmonių), o svarbiausia – piešti, tapyti. Kaip rašė Aleksandras Blokas, „ни дня без строчки“.

Šiomet pasididžiudami minime Vilniaus 700 metų jubiliejų. Šios, o dar ir kitų mums svarbių datų paminėjimo proga Vilniuje buvo surengta daugybė renginių, koncertų, parodų. Vienas iš reikšmingiausių įvykių – paroda „Litvakų dailininkai Paryžiuje“. Keliose erdviose Vytauto Kasiulio dailės muziejaus salėse vos telpa darbai – skulptūra, tapyba ir grafika, – atvežti iš Judaizmo meno ir istorijos muziejaus Paryžiuje, iš Vilniaus Gaono žydų istorijos, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejų, Šeduvos žydų istorijos muziejaus „Dingęs šetlas“, Lietuvos meno pažinimo centro „Tartle“ ir privačių kolekcijų. Parodos atidarymui buvo parengtas puikus turinio ir dizaino požiūriu maždaug 200 puslapių katalogas (parodos kuratorė ir tekstų autorė dr. Vilma Gradinskaitė, įžanginių tekstų autoriai Arūnas Gelūnas ir Pascale Samuel; parodos architektė Eglė Matulaitytė) – jame atrandame daugybę iliustracijų, leidžiančių įsivaizduoti Paryžiaus „žydų mokyklos“ dailininkų, išėjusių panašų gyvenimo kelią, sambūrio meninį indėlį, jų kūrybos braižo panašumus ir įvairovę. Įdomu ir bandyti išvelgti prancūzų dailės krypčių – impresionizmo, ekspresionizmo – įtakas litvakų dailininkams.

Ši paroda anaipol ne pirmoji Lietuvoje žydų menininkų paroda. Tačiau didžiausią įspūdį ir džiaugsmą šiuo atveju kelia tas ypatingo susitikimo, pasimatymo jausmas ir galimybė nors iš dalies užpildyti priverstinio, istoriškai susiklosčiusio atitolimo spragas. Vieni dailininkai geriau žinomi, jau seniai įsitvirtinę Vakarų, o ir Lietuvos meno kultūros kontekste, kaip Markas Antokolskis, Čačimas Soutine'as, Michelis Kikoine'as, Jacques'as Lipchitzas, Neimija Arbit Blatas ar Ilya Ginzburgas, kiti gal mažiau. Šios parodos parengimas, pati galimybė sutelkti Paryžiaus mokyklos žydų dailininkų darbus Lietuvoje džiugina. Nes čia, pasak Pascale Samuel (Judaizmo meno ir istorijos muziejaus Paryžiuje modernaus ir šiuolaikinio meno kolekcijų kuratorės), „tarsi suteikiama galimybė vėl susitikti gimtame krašte“.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Gestikuliacija, arba Kaip verbalizuoti ekspresionizmą?

Apie ekspresionizmą kalbėti yra sunku. Nežinau, gal išraiškos metodas literatūroje, kine ar muzikoje yra verbalizuojamas lengviau (nors įtariu, kad ne), tačiau tapyboje tai beveik neįmanoma.

Tarsi norėčiau kažką pasakyti apie dviejų dvasios brolių – Ričardo Bartkevičiaus (iš Vilniaus) ir Piotro Jarguszo (iš Krokuvos) parodą lakonišką, tačiau vizualiai labai sugestyvų pavadinimu „1+1“. Tie du pagaliukai ir kryžius be didesnių komentarų nusako visą dviejų tapytojų gestikuliacijos esmę. Tad daugiau ir nereikėtų aušinti burnos.

Nes ekspresionizmas tapyboje – tai visų pirma gestikuliacija. Lietuviškai kalbant – mostai. Bet ne tie, pavaizduotieji (ką, sakykime, galime pamatyti baroko tapytojų kompozicijose, kur vaizduojami personažai it kokie pantomimos aktoriai iš ano – plokščio ir sustingdyto – pasaulio nori mums kažką pranešti ar retransliuoti).

Ekspresionizmas tapyboje yra gyvo nervo pulsacija, jaučiama ir regima žiūrint į plačius kartais pašoninių jėgų, netgi gyvuliškų instinktų diktuojamus potėpius. Nežinau, kaip ten su Piotru Lenkijoje, tačiau Ričardas lietuviškųjų pasiekimų knygoje galėtų gauti nominaciją už patį plačiausią potėpį...

Ar galima komentuoti gestikuliaciją? Ne! Vis dėlto pabandykime: „Autorius naudojo pakankamai plačius teptukus ir ryškius akrilinius dažus, judindamas žastus, dilbius ir plaštakas (ar bent vieną iš jų pusę – dešinę, kairę), galbūt net judėdamas visu savo kūno korpusu, dėliodamas kojas.

Ričardas Bartkevičius. Apmąstymai apie dabartį. 2023

Ir viskas tik dėl to, kad ant popieriaus lapo pasirodytų kažkoks vaizdas. R. Bartkevičiaus darbuose galima pamatyti kažkokių asociacijų su natūra, ypač natūrmortais, P. Jarguszo kūriniuose dominuoja kaligrafinis pradai.“

Gal ir pavyko kažką atspindėti. Tačiau kažko trūksta. Kaip pasakytų Wilhelmas Hauffas savo genialiajame kūrinyje „Nyktukas Nosis“ – „trūksta žolelės „valgyk į sveikatą“. Čia turiu omenyje savo samprotavimus apie ekspresionizmą. Nes apie jį sunku kalbėti (žodžiais ar raidėmis). Šioje tapyboje prieskoniai yra daugiau nei indiškuose patiekaluose. Aštrumo, kartumo, sūrumo ir netgi saldumo.

Nedrįsčiau teigti, kad abu aptariami autoriai savo ekspresyvia gestikuliacija reiškia skausmą, liūdesį ar įtūžį (kažkodėl man asmeniškai ekspresionizmas siejasi su tokiomis dvasinėmis būsenomis). Jie jau yra šio gyvenimo kartelio ir kitokių malonumų patyrę piliečiai, suprantantys, kad išraiškinga gestikuliacija vaizduojamajame mene yra tiesiog reikalinga. Kaip prieskoniai, pipirai ar druska.

Kalbant apie skirtybes. R. Bartkevičius yra labiau intravertas, P. Jarguszas – ekstravertas. Pirmasis potyrius ir aplinkybes tarsi akumuliuoja savyje, o paskui viską „išspjauna“, antrasis – stebi ir registruoja, mato ir fiksuoja.

Kitados, labai seniai, 1998 metais, Alfonso Andriuškevičiaus kalbintas (knygoje „72 lietuvių dailininkai – apie dailę“) R. Bartkevičiaus kolega ir parodų bendražygis (pamenu jų bendras parodas) Gintaras Palemonas Janonis savo monologą apie tapybą ir meną baigė atsidūsėjimu: „Sunkus yra ekspresionisto gyvenimas“ (cituojau iš atminties). Man regis, ypač žvelgiant į Ričardo ir Piotro darbus, kad jis (gyvenimas) yra gana lengvas. Reikia tik žinoti gerą ir teisingą gestą.

– VIDAS POŠKUS –

Ričardo Bartkevičiaus ir Piotro Jarguszo paroda „1+1“ Vilniaus dailės akademijos parodų erdvėje „Kreatoriumas / meno krosnys“ (Maironio g. 6, Vilnius) veikia iki rugsėjo 30 d.

Programos „Kūrybiška Europa“ finansuojamo tarpdisciplininio projekto „Kertant ribas: menai, kultūra ir politika Europoje ir Afrikoje“ (*Deconfining: Arts, Culture and Policies in Europe and Africa*) raktinis žodis *deconfining* reiškia siekį rasti tvarų kultūrinių mainų modelį tarp dviejų žemynų, kurių istoriniai santykiai šimtmečiais buvo pažymėti imperinio dominavimo, neleidžiant nei išgirsti kitų kultūrų, nei užmegzti su jomis lygiaverčių santykių. 30 šalių, virš 250 menininkų ir 400 socialinių partnerių iš abiejų žemynų susitinka projekte, kad pamėgintų įveikti senąsias mąstymo ribas ir išbandytų naujas kultūrinio bendradarbiavimo formas, pagrįstas, kaip siūlo Senegalo filosofas Souleymane'as Bachiras Diagne'as, „horizontaliu universalizmu“. Keturi jaunosios kartos rašytojai iš Lietuvos, Burundžio ir Burkina Faso bendravo judėdami tarp sąvokų, vaizdinių, mitų, žemėlapių, kalbų (prancūzų, lietuvių, anglų, suahelių, morių) ir bandydami pažinti save per kitus, o savą kalbinę raišką – per vertimų painingas (projekto partneris Lietuvoje – Nacionalinis Kauno dramos teatras). Siūlome dviejų autorių – lietuvių poetės Gretos Ambrazaitės ir dramaturgo, aktorius Kibos Anthony Ouedraogo iš Uagadugu (Burkina Faso) – tekstus, kuriuose fiksuojama pandemijos patirtis ir svajojama apie postpandeminį pasaulį. Vertimas, kaip teigia filosofas Diagne'as, yra neįmanoma užduotis, kuri galiausiai visada pasiseka.

Sala

Niekuo nepasizyminti ši sala – bet tai, kas driekiasi aplink, kėlė baimę. Sala – pilkoji zona, tik Liucija niekaip neįstengė prisiminti, kaip ji vadinas. Regis, Sala? Kur visi susitikdavo?

Iš visų pasaulio žemynų į Salą prieš miegą keleivius plukdydavo paskutiniai minčių likučiai. Visi jie pabėgėliai. Bilieto kaina – nesvari žemė, regis, slystanti iš po kojų. Tokiais plaukais čia persikeldavo visų rasių, visų tautų ir visų tikėjimų laiškanėšiai, biurų darbuotojai, padavėjai ir pamaldų patarnautojai, superžvaigždės ir pamišėliai, gatvių šlavėjai ir profesoriai, vargonininkai ir stoties girtuokliai, kenčiantys dėl padidėjusio cholesterolio ir žaliavalgiai, vienišiai ir daugiavaikiai – ištisos eilės, kaip sakoma, visokio plauko gyvasties čia suplaukdavo karštligiškai trokšdami tylos. Tomis mintimis prisišvartavę Salos prieklauskose, pagaliau išsivadavę iš grandinių, per dieną baisiai išvarginusių savo žvangėjimu. Išlįsdavo iš įkyrių minčių ir nusimesdavo tarsi išnaras, leisdami joms nuskęsti. Kelionę jie vadindavo prabanga pabėgti. Salos pakrantėje žmonės girdėdavo tik ošimą, neaiškų baltą triukšmą, ir tai buvo rojus. Tada jau nuogi, pažeidžiami ilgiausiai pėdinavo smėlėtom pakrantėm kaip vienas kito šešėliai, kartais pažvelgdavo į dangų, kartais prisidengdavo nuo saulės akis, išsidžiovindavo vėjyje plaukus, ir tiek. Sala, o gal vis dėlto ji vadinosi Prieglobstis, buvo jiems proga sukaupti jėgas ir kitą rytą sutikti kaip niekur nieko. Todėl Saloje taip ir neatsirado jokių ligų nei jokių darbų. Atvykėliai neįgydavo atminties, bet ir nepaklysdavo.

Būna mėnesių, kai Saloje susirenka daugiau žmonių nei įprastai. Taip nutinka tada, kai prasideda masiniai, daugybę likimų ant kortos pastatantys kataklizmai – karai, perversmai, ligų protrūkiai, žemės drebėjimai, uraganai. Pandemijos.

•

Gegužės vidury Liucija sužinojo, kad tėtis serga. Kamuoja kosulys, dūsta, bet atsisako vykti į testavimo punktą. Jau porą mėnesių visais naujienų kanalais plūsta informacija apie naują virusą, kasdien praryjantį gabalą pasaulio gyventojų. Tėtis įsitikinęs, kad reikia pasikliauti dieviu, kad tokioje beprotybėje tik aukščiausiam valia spręsti gyvybės ir mirties klausimus, kad žmonės, žinia, nusipelnė. Liucija atkakliai kenčia tėvo užsispyrimą, jai užtenka kan-

trybės atsiliepti į skambučius, bet supranta, kokia klampi yra nežinia.

Šitai Liucija suprato dar tada, kai tėvas įniko vaikščioti į gretimą miškelį, o jai paštu ėmė siųsti ilgiausius sąrašus daiktų, kuriuos, pamestus ar išmestus, tenai tą dieną aptikdavo. Atsidariusi pašto dėžute, ji ištraukdavo eilinį laišką nuo tėvo – kildama laiptais praplėsdavo voką ir prakaituotais delnais spausdama apglamžytą skiautę perskaitydavo pieštuku pakeverzotą kažką panašaus į: „Liuka, užsirašiau dienos daiktus, pilna visokio gero, pagalvok, ko reikia, ir paskambink.“ O žemiau – svarbusis sąrašas, vis kitoks, bet pagrindiniai punktai beveik visada kartojosi: maistas, skardinė, laikraščio lapas, švirškėtas, butelis, šakos prakuruoms. Ne tokie dažni: kelnės, skardinė, kėdė, batas, kepurė, telefonas, centas, cigarečių pakelis. Kelis kartus pasitaikė: ausinės, kėdė, striukė, kuprinė, auskaras, banknotas. Liucija į tėvo laiškus neatsakydavo. Be to, jis bendravo visai normaliai, jei tik laiku nutraukdavai, jam pasukus pokalbį apie televiziją ar korumpuotą valdžią, siekiančią visus susargdinti.

Prieš penkiolika metų tėvui buvo nustatyta psichikos liga, „pasireiškianti įkyriomis mintimis ir klaidingais įsitikinimais“, – Liucijai ji tapo tokia įprasta ir neatsiejama šeimos kasdienybės dalimi kaip vesti į lauką šunį. Paūmėdavo tėvui retai, o ir aplinkiniams jis atrodė paprastas, geras žmogus, gal kiek savotiškas, bet nepiktybiškas. Toks jis per virtinę metų tapo ir Liucijos mamai – paprastas, geras žmogus, gal kiek savotiškas, bet nepiktybiškas to paties buto kaimynas, į kurio keistenybes ilgainiui ši nustojo kaupti dėmesį. Ir mama, ir dukra senokai suprato, kad tiek ginčai, tiek uolios pastangos atvesti tėvą į šviesų protą tik didina jo pasidarymą žmonėmis. Po kiek laiko Liucija atrado stebingą raktą užsikirtusiai tėvo spynai – tiesiog numojo ranka. Užsiblokavo. Kol tėvų butas ėmė regėtis visai padoriai, tėvo kambaryje ėmė nepastebėti kalnų įvairiausių sendaikčių, rakandų ir šiukšlių, o reikalui iškilus galutinai prarado gėdą ir į tokį užgriozdintą atliekų muziejų pasikvietė sužadėtinį – susipažinti su tėvais. Kai ten grįždavo, Liucija slampinėdavo iš kampo į kampą, vis žvilgčiodama į nesąmonių stirtas, kurios niekada nebuvo panaudotos, kurių paskutinė kelionė turėjo būti kelionė į perdirbimo stotį. Prieš metus tėvo ligos istoriją papildė nauja diagnozė – kaupimo manija.

Numoti ranka Liucijai sekėsi ilgus mėnesius. Slapčia ji nekentė to miško ir tų namų, su kiekvienu susitikimu vis

labiau panėšėjančių į landynę, o užsukusi dairydavosi pelių ir tarakonų. Ko nors pasigedęs, tėvas išeidavo tikrinti konteinerio, ar motina paslapčia neišmetė. Apsilankius dukrai, jis aprodavdavo savo kambarį, didžiudamasis išvardindavo naujuosius savo trofėjus. Visi jie jam buvo vienodai brangūs, kad ir kokia ta tikroji vertė, be to, visi gauti dykai, o tai tėvo sąmonėje reiškė apsukrumą ir mokėjimą gerai suktis. „Parduotuvės tik bando tave apiplėšti. Daugumą dalykų gali gauti neišleisdamas nė cento.“

Antros gegužės savaitės laiške tėvas Liucijai rašė: „Dukryte, dienos daiktai, į parduotuvę neleis užeit be kaukės, tai imu tau: 2 tušti buteliai, 3 kaukės, kelnės, šiltos, 40 dydžio.“

Tai gi dabar jis neša namo panaudotas kaukes. Užlipusi laiptais, Liucija pirmiausia puolė skambinti mamai.

Kas pas jus vyksta? Parašė man, kad miške rado kaukių. Rado, tai rado, Liuse, labai jau čia, žinai gi tėvą. Bile ne gramozdai. Bet, mama, tai pavojinga, o jei jos užkrėstos? Dedasi ant veido? Nesigilinkim, ką tu dabar padarysi. Prašau, bent tu save saugok. Saugausi, maistą pas mus vežioja kurjeris, iš namų nevaikštau, ir tėvas manęs neužkrės. Tik iki miško nueina. Miške grynas oras, sveika, ką jam dar veikti.

•

Po to pokalbio Liucija visą vakarą jautėsi lyg nesava, bejėgė, iš paskutiniųjų tramdė įsiūtį. Kai pagaliau susiruošė gultis, galvoje sukosi vien greitosios automobiliai, plaučių ventiliavimo aparatai, paguldytas ant pilvo tėvas arba mama, reanimacija, skambutis iš ligoninės, kad per vėlu. Galop apdujusių žvilgsniu įsispokojo į lubas. Jose mirgėjo pavieniai šešėliai, krentantys nuo medžių už lango. Ir tas mirgėjimas ją įsupo kaip bangos. Ir galvoje pasigirdo švelnus ošimas, gaivinantis baltas triukšmas. Pamažu akys ėmė merktis. Miegas – tai prabanga pabėgti.

Liucija įsupo šiluma, kūnas tapo besvoris lyg plūduras vandeny. Atsišvartavo nuo kranto – atitrūko į savus tolius. Išplaukė į Salą, kur taip palaimingai šviesu. Jokių ligų. Jokių darbų. Jokios atminties.

– GRETA AMBRAZAITĖ –

TONY OUEDRAOGO

Erdvinis išlaisvinimas

PROLOGAS

Šiandien.
Šiandien taikyns visa planeta,
Todėl reikia kuo mažiau važinėti.
Rizikuojant pasakyti, kas seniai žinoma,
Verta pakartoti: dažnai plaukim rankas su muilu.
Nusiplauti rankas nieko nekainuoja,
O kiek kainuoja nepaspausti man rankos?
Blogis yra realus.
Reikia žiūrėti rimtai.
Nepanikuok ir nebūk per uolus.
Turime elgtis griežtai.
Dabar šūkis yra: *stay at home*.
Skambink 35 35 vos pajutęs simptomus.
Neapkrauk telefono linijos.
Žmonių gyvybėms gresia pavojus, tu iš Burkina Faso,
todėl būk doras.

Šįkart visi drauge ir Dievas mums padės.

Gerai yra tikėti,

Bet kosėk į rankos linkį.

Intarpas: gal pats laikas mesti rūkyti

Arba nepirkti po vieną, niekas neberūko būriu vienos

cigaretės.

Alaus visada galima nusipirkti išsineštinai.

Namo grįžk iki devynioliktos valandos, kitaip... ar

būtina užbaigti?

Tik visi drauge nukarūnuosime tą koronavirusą.

Skaičiai kasdien vis auga.

Blogis yra realus, netikėkim *fake news*.

Jei tai neoficialu – vadinas, melas.

Tie jų platinami pikantiški vaizdai

Niekaip nesusiję su saule.

Nesvarbu, kas esi, togietis, gabonietis, japonas, vokietis
ar rusas,

Tu ne programinė įranga,

Todėl nemanyk, kad esi antivirusas.

Tik drausmingai ir visi drauge nukarūnuosim
koronavirusą.

I

– Brangioji, galėtum priglauti telefoną prie savo pilvo?

Taip, girdžiu jo širdį! Kaip greitai plaka. Aš toli, man šalta. Mama sako, kad tu jau spardaisi, ar tikrai? Puiku. Tai reiškia, kad tau gera ten, kur esi. O gal tavo spyriai – tai būdas paklausti jos, kur tėtis? Netrukus būsiu su jumis, tik dar turiu padirbėti. Bet vos tik viską užbaigsiu – sėsiu į pirmą lėktuvą ir atskrisiu pas jus. Tai tiesa, nejuokauju. Beje, šįryt nuvažiavau į Diuseldorfą, tokį miestą Vokietijos vakaruose. Nuvažiavau, kad paimtų mano pirštų atspaudus. Taip, to reikia, kad pas tave atvažiuočiau, bet viskas niekai, tėvui, kuris nori dalyvauti savo vaiko, savo pirmagimio atėjime į pasaulį, nėra nieko sunkaus. Taip, tai visai nesunku. Pirmiausia turiu prisijungti prie Kanados imigracijos tarnybos tinklalapio. Susikurti paskyrą su slaptžodžiu, pasirinkau vardą, kurį mudu su tavo motina ruošiamės tau duoti, dar atsitiktiniai skaitmenys, didžiosios ir mažosios raidės, šauktukas. Parašiau savo pavardę, vardą, amžių, lytį, gimimo datą, gimimo vietą, gimtąjį miestą, gimtąją šalį, pilietybę, adresą, adresą, iš kurio pateikiu prašymą, santuokinę padėtį: viengungis, vedęs, vedęs ir gyvena kartu, vedęs ir negyvena kartu, sugyven-

tinis, išsiskyręs, našlys; savo telefono numerį, pašto adresą: gatvė, namas; kokiomis kalbomis kalbu, pagrindinė kalba, paso numeris, ar turiu Izraelio pasą, nacionalinės tapatybės kortelė, išdavimo ir galiojimo datos, išdavimo šalis. Ne, tai visai nesunku. Teliko pridurti apsilankymo tikslą, esu Kanados piliečio ar nuolatinio gyventojų giminaitis, draugai, jų pavardės ir vardai, telefonai, adresai, turiu pridėti kvietimą, banko išduotą pažymą apie mano finansinę padėtį, visas vietas, kuriose žadu lankytis, ir visus asmenis, su kuriais žadu susitikti, taip pat pateikti pastarųjų dešimties metų kelionių sąrašą, mokyklos ir studijų metus, kur dirbau pastaruosius dešimt metų, užpildyti blanką, kuriame turiu pateikti informaciją apie tavo senelį ir senelę, tetas ir dėdes: jų pavardės, vardai, amžius, lytis, gimimo data, gimimo vieta, gimtasis miestas, gimtoji šalis, pilietybė, adresas, santuokinė padėtis: viengungis, vedęs, sugyventinis, išsiskyręs, našlys, dirbant, pensininkas, miręs. Bet tokie niekai manęs neatbaidys nuo kelionės, kad tave pamatyčiau ir pirmas paimčiau tave ant rankų. Tiesa, dar vienas, paskutinis blankas, kuriame turiu pateikti informaciją apie savo santykius su teisėsauga: ar jau esu nusikaltęs, ar žadu nusikalsti atvykęs į Kanadą, ar kada nors buvau sulaikytas policijos, ar dalyvavau politinėse manifestacijose, ar priklausau kokiai nors politinei partijai, jei į kurią nors iš šių klausimų atsakau „taip“ – reikia užpildyti kitus blankus, pridedu dvi savo naujausias nuotraukas, parsisiunčiu, sumoku šimtą dolerių ir einu į artimiausią Kanados imigracijos centrą pateikti dokumentų, pirštų atspaudų ir skaitmeninių parašų, buvau Bonoje, taigi, nesunku, artimiausias centras Diuseldorfe. Štai kodėl šįryt buvau Diuseldorfe. Nebesispardai, turbūt užmigai...

Nukelta į p. 12 ►

Istorija, kuri galėjo nenutikti, bet, deja, nutiko

Papasakosiu apie vieną smulkų įvykį, kuriam buvo lemta pakeisti visą pasaulio istoriją. Tokių įvykių nutinka nesusikaučiuojama aibė, ir jie dažnai aukštyne kojomis verčia pasaulio istoriją, bet yra tokie smulkūs, kad mes iškart juos pametame ilgoje priežastinėje įvykių grandinėje, ką jau kalbėti apie galimybę pripažinti istorinę jų svarbą, užtat kalbame ne apie juos, o apie valdovus, karo žygius, mūšius, sutartis, tarsi šie ir būtų tikrasis istorijos variklis.

Įvykio, apie kurį dabar papasakosiu, svarba neįkainojama, ir jis priklausomai ypatingai rūšiai įvykių, kurie galėjo nutikti, bet nenutiko, tačiau jeigu jis būtų nutikęs, prieš du šimtus metų mes būtume iš aukščiausios kokybės marmuro iškalę didingą paminklą suvargusiam Lietuvos kaimo gyventojui, kurio ir vardas, ir pavardė seniai jau išdulkėjo iš žmonių atminties. Minios turistų iš viso pasaulio plūstų nulenkėti prieš jį galvą, nes taip jau nutiko, kad paskutinį 1761 m. sekmadienį po mišų Pašvitinio bažnyčioje jis spėjo prisivaišinti Starkonių alumi ir traukdamas linksma dainą smagiai sau svirinėjo namo menkai išvažinėtu vieškeliu. Dėl to jis per vėlai išgirdo tilindžiuojant trijų arklių tempiamų rogių varpelius, iš išgąščio nerangiai sumostagavo rankomis, nudribo į sniegu užverstą šalikelės griovį, bet dar suskubo plačiu mostu nusivožti zuikinę kepurę, kad parodytų begalinį atsidavimą dvarponiams. Tik, užuot išreiškęs valstietišką pagarbą, tuo teatrališku mostu jis netikėtai ėmė keisti pasaulio istoriją, kuri nuo tos akimirkos jau nebebuvo tokia, kokia surašyta vadovėliuose. Nieko daugiau likimas iš jo nereikalavo, tik to vieno mosto, už kurį jam ir iškilo paminklas nenutikusios istorijos erdvėse.

Žmogus nespėjo nė nustepti, kai nuo staigaus jo judesio pasibaidę arkliai stojosi piestu, rogės apsvirtė ir nusirito į griovį negyvai prispausdamos per rogių kraštą iškritusį mažą berniukštį, kuris susuptas į kailius visą kelią nuo Zeimelio krikšto motinos glėbyje sapnavo pieno baltumo kūdikiškus sapnus. Po pusės amžiaus berniukščio vardo niekas neprisiminė, nors tą vardą jis ką tik buvo gavęs. Lemtis nebuvo žiauri, tiesiog nebeturėdama kitos išeities ji ryžosi žengti kraštutinį žingsnį, nes pati persigando, kai savo didelėmis akimis išvydo, kur link suka istorijos ratas. Korekcijos įrankiu ji pasirinko valstietį, rodos, iš Mikniūnų kaimo ir tikėjosi su jo pagalba ištaisyti klaidą, bet valstietis, kaip dabar puikiai žinome, pabūgo per sunkios naštos, jis norėjo išsaugoti savo sielą, istorijos ratas jam buvo nė motais, todėl kaip pilka pelytė jis įsmuko į pusnį ir joje pasislėpė, arkliai nepasibaidė, rogės neapvirto, tik paniekinančiai šnypšdamos išdidžiai prašvilpė pro istorijos pamirštą valstietį, kurio nė vienas rogių keleivis gal nė nepastebėjo.

Net jeigu būtų žinojęs, valstietis nebūtų išdrįšęs. Ar verta dėl to jį smerkti? O kaip jūs pasielgtumėte to valstiečio vietoje? Aišku, kūdikio nežudytumėte. O jeigu žinotumėte, kad rizikuodami savo siela išgelbėtumėte kokį šimtą milijonų gyvybių? Saugotumėte savo sielą? Ne, tai ne fantastika, tai istorijos galimybė, kuri tą pavakarę buvo pražiopsota. Paminklo nebeliko kam statyti, nebent pražiopsotai progai.

Spėlionės, kas būtų, jeigu būtų, nėra nemokslinės, jomis grindžiamos ne tik žmogaus svajonės, bet ir šiuolaikinė kontrafaktinė istorija, kuri žino faktus, kokie jie buvo, bet žino, kad tie faktai galėjo būti kitokie. Juk sutiksime, kad pasaulis dabar atrodytų kitaip, jeigu Hitleris būtų kritęs Pirmojo pasaulinio karo fronte, jeigu Fani Kaplan būtų nušovusi Lenina, net jeigu Michailui Gorbačiovui būtų pavykusi *perestroika*, o tuo labiau jeigu Putinas galą būtų gavęs tamsioje Leningrado tarpvartėje, nes istorija vyksta ne savime ir nepriklausomai nuo žmonių, istoriją pirmyn stumia individai, jų protas, jų valia, jų vaizduotė. Istorija – ne miesto autobusas, kuris važiuoja griežtai nustatytu maršrutu, varuojamas bet kurio vairuotojo. Kūniškas mūsų pasaulio pavidalas lipdomas iš visiškai konkrečių žmonių vaizduotės ir dvasios turinio, iš pačių paprasčiausių veiksmų.

Tokį didelių pastangų nereikalaujantį veiksma ir turėjo atlikti valstietis iš Mikniūnų kaimo, o gal tas Starkonių alaus mėgėjas, nors greičiausiai tai buvo apylinkėje garšėjęs maištingasis Binėnų kaimo kalvis, kuris po kelerių metų žuvo Šiaulių ekonomijos sukilime, o tą šventą dieną prievaizdo lieptas skubiai gabeno dar karštas pasagas į Pamūšio dvarą, – dabar nebesupaisysi, kuris ten jų slėpėsi po zuikinę kepurę ir neatliko likimo skirtos užduoties. O juk net nereikėjo pralieti kūdikio kraujo, gal būtų užtekę kokio stipresnio sukrėtimo, ir pasaulio istorija būtų pasukusi daug šviesesne kryptimi.

Paprastas kaimo žmogelis tą akimirka savo zuikinėje kepurėje nešėsi visos Rusijos imperijos likimą, tvirtais siūlais surišęs su berniukščio likimu. Būtų žmogelis iš tikrųjų pabaidęs arklius, būtų rogės apsviožusios, ir neilgai trukus nuo prisigrobtų svetimų žemių ir imperinio godulio išpampusi Rusija būtų subyrėjusi į daugybę mažų valstybių. Tam neryžtingam žmogui likimas suteikė neįtikėtinus įgaliojimus iš istorinės tikrovės išbraukti Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus, iš Hitlerio atimti Trečiojo reicho parano-

ją, Staliną išauginti dievobaimingu kaimo šventiku, sutramdyti ir Mao Dzedongą, ir Kimų dinastiją Šiaurės Korėjoje, išbraukti Holodomorą ir šiandienines Ukrainos kančias ir daugybę kitų baisių dalykų, kurie nutiko, ir tik dėl to, kad mažas berniukštis laimingai parvyko namo į gimtąjį Pamūšio dvarą, ir Napoleonas nesutriuškino Rusijos.

Rygos burmistro krėslė tuo laiku sėdėjo turtingas pirklys, kuriam likimas atsiuntė tris sūnus – du buvo protingi, o trečias ant Mūšos upės kranto nusipirko dvarą (šio pėdsakai šiomis dienomis jau baigia išnykti nuo žemės paviršiaus). Netrukus tame dvare gimė mažas berniukas, saulėtą ir speiguotą sekmadienį, 1761 m. gruodžio 27 d., rytą Zeimelio evangelikų liuteronų bažnyčioje jį pakrikštijo pastorius Martinas, o mūsų tautinė savimeilė gavo progą pasipuikuoti, kad ir ant Mūšos krantų gimsta žmonės, galintys lemti pasaulio istoriją.

Nesidžiaugė tik dangus – iškart po krikšto jis išsigando mažo berniukščio ir pasiuntė jam pražūtį, bet šios jis ne tik tąsyk, bet ir daugybę kartų vėliau išvengė pavojų pilname savo gyvenimo kelyje. Kodėl jį vertėjo nugalaboti? Dangus nesitikėjo, kad berniukštis kaip galingas viesulas įsibraus į istoriją ir dramatiškai pasuks per jo sielą ėmusios tekėti pasaulio istorijos vagą, kurią likimas seniai jau buvo išrausęs žmonijai palankia linkme. Berniukštis to, deja, nesuvokė.

Ne, nebuvo tas berniukas pabaisa, priešingai, jis išaugo labai elegantiškas, protingas, gražus, ramus, aristokratiškai kaprizingas ir garbėtroška vyras. Jis išaugo į žymiausius Napoleono laikų karvedžius ir jam pati Lietuva su lietuvišiais maža terūpėjo, nes, būdamas priesaika susaistytas karys, jis galvojo ne apie istorines pasekmes, o apie profesinį meistriškumą, todėl su entuziazmu malšino Tado Kosciūškos sukilimą, pasižymėjo užimant Vilnių, dalyvavo Rusijos karuose su Turkija. Jis buvo sparčiai kylanti Rusijos karo žvaigždė. Naktį į 1812 m. birželio 25 d. būtent jo vadovaujama Pirmoji Vakarų armija, sudariusi daugiau nei pusę visų Rusijos karių pajėgų, pasitiko Napoleono kariuomenę ties Kaunu ir Vilniumi, jam vadovaujant Napoleonas buvo įviliotas į Rusijos gilumą, išsekintas, demoralizuotas, susargdintas, nieko nepešė ir turėjo sprukti namo į savo *dulce France*, pakeles nuklodamas tūkstančiais žuvusių karių. Vėliau jo vedama jungtinė Rusijos ir Prūsijos kariuomenė triuškindama Napoleoną įžygiavo į Paryžių ir jį užėmė. Už šį žygdarbį Rusijos imperatorius Aleksandras I Paryžiuje jam suteikė grafo titulą ir pakėlė į feldmaršalų. Likimas nebuvo pavydus, tačiau žūtūt siekė visus ju nuopelnus perduoti bet kuriam kitam rusų karo vadui – Michailui Kutuzovui, Piotru Bagrationui ar rusų kariuomenėje knibždėte knibždėjusiems Prūsijos generolams, – kad tik jam nebūtų leista ištarti lemiamo žodžio. Tik net ir likimas dažnai nesugeba pats savęs įveikti, o dangaus norai taip ir lieka vien graži neišsipildžiusi svajonė.

Berniuko vardas buvo Michaelis Andreasas Barclay'us de Tolly.

Kai Mikniūnų kaimo valstietis, net ir pripučių Starkonių alaus, atsisakė vykdyti jam skirtą užduotį, likimas dar kelis sykius beviltiškai mėgino susidoroti su Pamūšio generolu. Paskutinį šansą jis gavo žiauriame mūšyje prie Ylavos 1807 m. vasario 7–8 d., kuriame atsakomybę už Barclay'aus gyvybę užkrovė ant prancūzų kareivio Tireuro d'Élite'o pečių, tačiau kai prancūzo ranka paskutinę akimirka sudrebėjo ir jo paleista kulka pralėkė labai arti Barclay'aus širdies, bet pataikė ne į širdį, o į dešinę ranką ir sutrupino kaulą, likimas net aiktelėjo iš pasibaisėjimo suvokęs, kad dabar jau viskas baigta – jis pats viską fatališkai sugadino. Geriau jau būtų to nedaręs.

Štai čia mūsų kontrafaktinė istorija ir pasiekia kulminaciją. Tiesiai iš mūšio lauko Barclay'us buvo skubiai išgabentas į Karaliaučių, o iš jo perkeltas į Klaipėdą. Besigydant kreivarankio prancūzo padarytą žaizdą ir apmąstant skaudžią karinio susidūrimo su Napoleono kariuomene patirtį, būtent Klaipėdoje to vyro iš Pamūšio kaimo galvoje gimė genialus sumanymas, už kurį Rusija jam bus dėkinga iki savo dienų galo arba prakeiks, supratusi, kad dėl Barclay'aus genijaus ji laimėjo karą, bet pražiopsojo istorinį šansą jau XIX a. tapti civilizuota valstybe.

Po Jėnos mūšio 1806 m. spalio 14 d., kuriame Prūsija patyrė skaudų pralaimėjimą ir prarado didžiąją dalį teritorijos, Klaipėda *de facto* tapo laikinąja Prūsijos karalystės sostine. Joje nuo 1807 m. sausio glaudėsi Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III ir karalienė Luizė. Tai buvo laikas tarp dviejų svarbių mūšių – Ylavos ir Frydlando, – privedusių prie Tilžės taikos, kurią Napoleonas ir Aleksandras I pasirašė ant plausto Nemuno viduryje, tarp Panemunės ir Tilžės.

Klaipėda kartu buvo ir Rusijos imperijos sostinė, nes ten rezidavo ir imperatorius Aleksandras I, kuris 1807 m. balandžio 18 d. susitiko su Barclay'umi ir iš jo lūpų išgirdo tą nelemtą genialiai paprastą planą, kuris po penkerių metų žaibu nutrenkė žemėn Napoleono žvaigždę, o Rusijai leido nusirašyti skaniausius pergalės vaisius.

Suvokdamas, kad įprastomis sąlygomis Napoleono kariuomenė yra neįveikiama, Barclay'us prisiminė karuose dažnai naudotą „išdegintos žemės“ taktiką, kai kariuomenė atsitraukia, priešui palikdama visiškai nuniokotą kraštą. Aleksandrą I taip sudomino „išdegintos žemės“ idėja, kad jis ir kitą dieną susitiko su Barclay'umi pasimėgauti Napoleono įkliuvimo į spąstus vizija. Imperatorius jau buvo pažemintas, jis troško revanšo bet kuria kaina. Barclay'us ėmėsi detalai rengti planą, o jo galutinį variantą kunigaikštis Piotras Volkonskis imperatoriui pristatė Vilniuje 1812 m. gegužės 11 d., kai tik Aleksandras I čia atvyko¹.

Įrodinėdami, kad planas, ant kurio užkibo vargšas Napoleonas, gimė Barclay'aus galvoje, tyrinėtojai dažnai pasiremia prancūzų generolu Mathieu Dumas. Apie drąsų Barclay'aus sumanymą įvilioti Napoleoną į spąstus generolas išgirdo Berlyne aplankęs seną savo pažįstamą bankininką daną Bartholdą Georgą Niebuhrą (netrukus šis tapo šiuolaikinės mokslinės historiografijos pradininku). Su Niebuhru savo mintimis pasidalino pats Barclay'us, kai jie tris mėnesius artimai bendravo Klaipėdoje: „Niebuhras puikiai išlaikė visas šio sudėtingo atsitraukimo plano detales, kuriomis rusų generolas tikėjosi įvilioti didžiulę prancūzų kariuomenę į Rusijos širdį, net už Maskvos, kad ją nuvargintų, atitrauktų nuo savo operacijų bazės, priverstų išnaudoti savo išteklius ir medžiagas, bet tausotų Rusijos atsargas, o tada, pasitelkęs pagalbon atšiaurias klimato sąlygas, pereitų į kontrpuolimą ir prie Volgos krantų Napoleonui surengtų antrąją Poltavą.“² Grijęs į Paryžių „bauginančią ir pernelyg tiksliai pranašystę“ generolas Dumas iškart perdavė Vagramo princui, bet nebuvo tikras, ar princas papasakojo apie ją Napoleonui. Greičiausiai ne. Savo ruožtu Niebuhras planą perdavė baronui vom Steinui, kuris Tilžės derybose atstovavo Prūsijai kaip pirmasis ministras, o šis nusiuntė jį Rusijoje tarnavusiems Prūsijos generolams, baronui Ludwigui Freiherrui von Wolzogeniui ir baronui Karliui Ludwigui Augustui Friedrichui von Phulliu, kurie abu sudarė panašius karo su Napoleonu planus. Iš pradžių Rusijoje buvo patvirtintas būtent von Phullio planas.

Barclay'us nebuvo kilmingas, jo tėvas dar bandė archyvuose susirasti barono titulą patvirtinančius dokumentus, kurių vis vien nebūtų užtekę patekti į imperatoriui artimą aplinką. Tačiau imperatorius pastebėjo Barclay'ų ir iki pat jo mirties jautė jam didelę simpatiją. 1810 m. Barclay'us tapo Rusijos karo ministru, gaudamas progą realizuoti savo idėjas. Per porą metų jis ne tik dvigubai sustiprino kariuomenę, bet ir paruošė šalį neišvengiamai prancūzų invazijai. Dvaro istorikas generolas Modestas Bogdanovičius džiaugėsi, kad nepraėjo nė 4 metai po Tilžės taikos, o Rusija jau buvo pasiruošusi atremti naujus priešų antpuolius³. Tik ir to dar nepakako, nes 1812 m. Rusijos imperijos sieną peržengė vos ne triskart gausesnės Napoleono pajėgos.

Iš pradžių Barclay'aus plano niekas, išskyrus imperatorių, nepalaikė, jam priešinosi, tačiau po persilaužimo kare apie atsitraukimą imta kalbėti kaip apie vienintelį teisingą sprendimą. Rusijos imperijos istoriografija Barclay'ų ėmė vaizduoti kaip herojišką kovotoją su kenkėjais, trukdančiais įgyvendinti tikrąjį išsigelbėjimo planą. Gėris, žinoma, nugali, nors iš pradžių ir nėra tinkamai apdovanojamas, netgi baudžiamas. Net ir po sutriuškimo 1807 m. dauguma Rusijos karo vadų svajojo apie puolimą ir mūšius su prancūzais Varšuvos hercogystėje ar Prūsijoje, rezgė intrigas prieš „vokietį Tolly“, kaltino jį bailumu ar net tėvynės išdavyste, o atsitraukimas žadino milžinišką Rusijos visuomenės nepasitenkinimą. Neatlaikęs spaudimo jau 1812 m. rugpjūčio 29 d. imperatorius netikėtai atšaukė „užsieniečių“ Barclay'ų iš karo vado pareigų ir vadovavimą perdavė „tarp rusų didžiausią autoritetą turėjusiam“⁴ Michailui

Nukelta į p. 15 ►

¹ Модест Богданович, *История отечественной войны 1812 года*, Т. 1, Санктпетербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова, Г. Похитонова, Н. Водова и Ко, 1859, p. 99.

² Mathieu Dumas, *Souvenirs du lieutenant général comte Mathieu Dumas du 1770 à 1836*, Paris: Librairie de Charles Gosselin, 1839, t. 3, p. 416–417.

³ Богданович, p. 487.

⁴ Carl von Clausewitz, *Historical and Political Writings*, vertė Peter Paret ir Daniel Moran, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992, p. 137.

Kritika ir krizė: „Santaros–Šviesos“ trisdešimtmečio Lietuvoje apžvalga

► Atkelta iš p. 3

Kritika ir krizė

Iš „Santaros“ nepaslankumo kilęs menkas gebėjimas atsižvelgti į kritiką, pasiūlymus ir receptiją nulėmė, kad liko neatpažintos jos veiklai kylančios problemos ir nepradėtos efektyvių jų sprendimų paieškos. Ilgainiui pakriko ne tik santariečių gebėjimas iš naujo atrasti savo aktualumą besikeičiančiame Lietuvos visuomeniniame ir politiniame gyvenime – galiausiai kilo krizė ir grėsmė pačiai „Santarai“ išlikti. Apie tai 2013 metų suvažiavime aiškiai kalbėjo Sverdiolas: „Jeigu dėl kokių nesklandumų ar atsitiktinumų programos komitetas, kuris net neturi formalaus pirmininko, nesusirinktų ar neatliktų savo darbo, kita konferencija tiesiog neįvyktų, o gal jų grandinė ir visai nutrūktų. Mes neturime mechanizmo šitokiai galimai krizei įveikti. Kaip ta organizacija be organizacijos tada susiorganizuotų, kas nuspręstų, kad reikia kažką daryti, antraip viskas tiesiog subyrės, ir griebtųsi veikti?“ Nors šioms mintims jau 10 metų, „Santara“ per tą laiką nepriėmė nė vieno sprendimo šiai krizei įveikti. Štai jubiliejiniame, trisdešimtajame, 2023 metų suvažiavime sunku buvo aptikti „Santaros“ veteranų diskusijų apie savo veiklos problemas ir jų teorinius ar praktinius sprendimus. Atsakant į sesijos „Kas dar galėtų būti „Santara“ klausimą buvo minima tik tai, kas „Santara“ buvo ir kas ji yra. Nekalbėdami apie perspektyvą, kas „Santara“ dar galėtų būti, santariečiai iš esmės susitaikė su dabartine (krizine) „Santaros“ būkle.

Bent kiek rimčiau svarstant šį klausimą netrukus būtų pastebėta, kad šiandien krizės išstiktos „Sant-

ros“ Lietuvos viešajame gyvenime turbūt trūksta kaip niekad anksčiau. Naujose į liberalizmą pretenduojančiose partijose dominuoja ne jos, bet Laisvosios rinkos instituto mintys, jos pavadinimas beveik nepažįstamas ir liberaliai mąstančiam jaunimui. „Santara“ vargiai turi ką pasakyti apie Europos Sąjungą – vieną pagrindinių žemyno liberalių politikų ir intelektualų svarstomų temų, taip apleistų Lietuvoje. Nutrūkus „Santaros“ laikraščio „Akiračiai“ leidybai, politinio centro pažiūrų skaitytojai yra likę be savo leidinio, kai toliau dešinėje sėkmingai veikia „Naujas Židinys-Aidai“ ir „Bernardinai.lt“ bei kai ima steigti žiniasklaidos priemonės kairėje – portalas „Gyvenimas per brangus“ ir žurnalas „Lūžis“.

Apibendrinant 30 metų raidą galima sakyti, kad nepriklausomybės pradžioje veiklą pradėjusi kaip teigiama Lietuvos pilietinės visuomenės išimtis, šiandien „Santara“ susilygino su visu kitu šalies nevyriausybinio sektoriumi. Išstiktą krizės, ją kamuoja kitiems visuomenininkams gerai pažįstamos problemos: vadybos įgūdžių trūkumas, naujų narių ir jų apykaitos stygius, finansinės bėdos ir kt. Tad bet kokie galimi „Santaros“ problemų sprendimai kartu yra viso Lietuvos viešojo gyvenimo išsūkių sprendimai. Kitaip tariant, „Santara“ bendruomenei į pagalbą ateinančių kilniųjų individualistų vaidmenį atlikti galės tik pirmiausia įveikusi savo pačios nepaslankumo sukeltą krizę.

– DOMAS LAVRUKAITIS –

Demokratinio jausmo kritika

► Atkelta iš p. 4

Marija Antanavičiūtė yra teisi, kai Ivaškevičiaus grėsmingai skambančią formuluotę „vidutinybių revoliucija“ aiškina tuo, jog tai tėra „kultūros ir viešojo gyvenimo demokratizacija“⁷, bet klysta dėl išskirtinai optimistinio šio proceso vertinimo. Suprask: tai yra teigiamas dalykas, todėl nėra ko bijoti! Tačiau demokratizacija kultūroje taip pat reiškia akumą skirtumams, vienodų standartų primetimą skirtingiems žmonėms.

Akivaizdu, jog lygybė tėra idealas – tikrovėje, priešingai, žmonės skiriasi gabumais, nuopelnais, būdo savybėmis, verte, temperamentu ir t. t. Kaip galima užtikrinti lygybę tikrovėje, kuri yra tokia priešinga jai savo marga skirtumų įvairove? Su-teikdami visiems tiek pat ir sudarydami vienodas sąlygas, ignoruojame realius skirtumus tarp individų ir elgiamės neteisingai. Kodėl gabus, nusipelnęs žmogus turėtų gauti tiek pat ir gyventi tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir negabus, niekuo nepasižymėjęs žmogus? Noriu pasakyti, kad lygybė yra didžiausia neteisybė. Todėl teisingumas man arčiau širdies. Teisingumas nesako, kad visus žmones turime sulyginti ir atseikti po tiek pat, bet kad kiekvienas turėtų gauti tiek, kiek yra vertas ar nusipelnė. Šiuo požiūriu teisingumo jausmas yra artimesnis tikrovei, nes atsižvelgia į realiai egzistuojančius žmonių skirtumus ir nuopelnus.

Deramos sąlygos ar nepagrįsta privilegija?

Manau, kad svarbu atsižvelgti į anksčiau minėtus du pagrindinius – teigiamą ir neigiamą – aspektus: didžiųjų asmenybių realią arba potencialią vertę kultūrai ir *kainą*, kurią jos susimoka. Mano pateikto didžiųjų asmenybių paveiklo *raison d'être* ir buvo išryškinti šiuos du iš unikalių prioritetų kylančius aspektus. Tik žinodami didžiųjų asmenybių išskirtinę vertę ir auką galime kalbėti apie teisingumą joms ir deramų sąlygų užtikrinimą.

Didžiosioms asmenybėms tenkančių gyvavimo sąlygų neišmanantys arba jas ignoruojantys į kalbą apie deramas sąlygas žvelgia tartum į kalbą apie kažką „daugiau“, nepagrįstą privilegiją. Tačiau „deramos sąlygos“ nereiškia „geresnės sąlygos“. Nepelnytos privilegijos iliuziją sukuria prielaida, kad visi žmonės yra tokie patys, todėl visi nusi-pelnė vienodų sąlygų ir tie, kurie jų išvengia, yra nepelnytai privilegijuoti.

Ar kokį nors gabų menininką atitolinę nuo institucinių įsipareigojimų, rutininio darbo arba gabų mokslininką, filosofą atleidę nuo privalomo ir retai naudingo mokslinių straipsnių rašymo, dalyvavimo konferencijose, administracinio darbo ir panašaus laiko švaistymo suteiksime jiems nepelnytą privilegiją ar tiesiog užtikrinsime tokių žmonių gabumus, gyvavimo sąlygas, vertę kultūrai atitinkančias optimalias gyvavimo ir kūrybos sąlygas? Ar galime tikėtis įprastų atsakomybių laikymosi iš žmogaus, kuris atsako aukštesniam tikslui ir jam atiduoda visą savo esatį – laiką, dėmesį, energiją? Demokratinis jausmas, viešoji moralė, institucijų sergėtojai čia visur įžvelgia neteisėtą privilegiją ir piktnaudžiavimą. Tačiau bet kuris kultūra ir jos augimu susirūpinęs žmogus, suprantantis didžiųjų asmenybių išskirtinumą, čia temato teisingumą.

Apie kultūrą vis dažniau prabyla arba jai abejingi, arba netgi priešiški balsai. Bėda ta, kad jie garsiausiai įsakinėja, kokios didžiosios asmenybės turėtų būti pagal demokratinio jausmo keliamus standartus. Galbūt kažkas to labai *norėtų*, tačiau, Witoldo Gombrowicziaus žodžiais tariant, „reikalai anaipol ne visada klostosi taip dailiai, kaip to norėtų demokratinė dorybė“⁸. Kultūros numylėtiniais visada buvo išskirtinės, kontroversiškos, retos, nepritapusios didžiosios asmenybės – jų vertė kultūrai visada skyrėsi nuo vidutinybių. Tai jų gabumų, dėmesio, energijos, laiko investavimas, pasiaukojimas, atsidavimas sukūrė, kuria ir kurs pasididžiavimo vertę kultūrai. Jų nuopelnai kultūrai, išsūkiams, su kuriais susiduria, yra pakankamai svarus pagrindas, kad į klausimą „Ar didžiosios, išskirtinės, pasižymėjusios asmenybės kultūros srityje nusipelnė kitokių nei vidutinybės sąlygų?“ atsakytume teigiamai.

– JOKŪBAS ANDRIJAUSKAS –

⁷ [https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1835164/marija-antanaviciute-didziuju-asmenybiu-apakintavisuomene?](https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1835164/marija-antanaviciute-didziuju-asmenybiu-apakintavisuomene?fbclid=IwAR0iH23VImFVjgXt36qt8NdghFcl0-gPTTfShrZwmOKS7vVrQ5r-G4Jocg)

⁸ Witold Gombrowicz, *Dienoraštis I, 1953–1956*, iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė, Vilnius: Vyturis, 1998, p. 93.

KATIE FARRIS

Katie Farris (g. 1983) – amerikiečių poetė, vertėja, redaktorė, ke- lių poezijos knygų autorė. Rinkinys „Tinklas besirangančiam mano kūnui sugauti“ (*A Net to Catch My Body in Its Weaving*, 2021), iš kurio paimti čia spausdinami eilėraščiai, – tai elegiška, kartais šmaikšti ir erotiška intymiausių gyvenimo akimirų savirefleksija.

Moteris amputuotomis krūtimis laukia PET* tyrimo rezultatų

Laukimas, glotnus it ūdra, įsiskverbia
į tavo lūpas.

Be laukimo, kas pasakytų, kada ateis pavasaris arba pasnigs?
Skrisdamos į pietus žąsų aplenkia
laukimą savo sparnais.

Įsijungi šviesą antrą nakties;
laukimas rymo, uždėjęs ranką
tau ant galvos. Visai kaip budinti motina.

Plaukdamas kūnas tai neria, tai iškyla: kiekvienas yris laike
užsibaigia taip arti savosios pradžios.

Padėsi paraidžiui ištarti laukimą? Pamišau. Ir kam
galėčiau apsaityti, kaip noriu gyventi? Noriu gyventi.
Akmuo, laukimas gniaužia mano kūną akmenin:
visa kas liko – beveik palindromas.

* PET – pozitronų emisijos tomografija.

Kam degančiame pasaulyje rašyti meilės eiles

Kad pragaro vidury sugebėčiau atskirti
kas nėra pragaras.

Kūnas nuplikęs
suvėžėjęs bet dar
pakankamai gražus kad
vaizduotųsi gyvenęs kūnas
besiprausiantis kūnas
pataisantis išklibusį verandos
laiptelį kūnas sučiaumojantis
ką tik prireiks kad
gyventų...

Šitas buvimas turi virpesį
kalbą kurią suprantu duris
kurių nenoriu užverti
stoju tarp jų
pleištu.

Kam degančiame pasaulyje rašyti meilės eiles?
Kad degančio pasaulio vidury sugebėčiau
degančiam pasauliui dovanoti meilės eiles.

Eroso haiku

Mano apgraužtas
obuolys ant spintelės
laukia tavo lūpų.

Ilja, našlaitis, šakai pramušus stogą*

Žvelgia viršun pro mūsų stogo kiaurymę,
negalėjai tikėtis gausių tokį palikimą:

negalėjai štai čia tikėtis tokio mėlio arba kad namas
įrėmintų dangų – betgi paukščiai kasnakt miega

po atviru dangumi; jų kaulai
plonyčiai lyg varpelių šerdys.

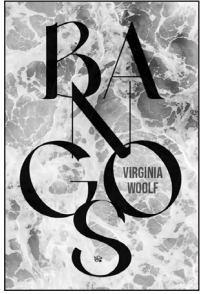
* Ilja Kaminsky – poetas, autorės partneris.

Quid pro quo: įsipareigojimas

Sakei,
galėsim savo
guzuotą
dvidešimtmetį
matracą pakeisti
nauju, jei parašysiu
tau eilėraščių.
Tai štai
tavo
sušiktas
eilėraštis.

Gyvenimas lyg vienadienė lelija

Virginia Woolf. *Bangos*. Iš anglų k. vertė Emilija Ferdmanaitė. V.: Vaga, 2022. 239 p.

Esama knygų, kurios guli lentynoje tarsi laukdamos tinkamiausio meto jas atsiversti, mat ne kiekvieną kūrinių įmanoma skaityti gaudžiant išoriniam arba vidiniam triukšmui: būtina paruošti erdvę, kad skaitomos knygos sakiniai iš tiesų prabiltų. Norą kuo greičiau pasinerti į Virginios Woolf „Bangas“ paskatino Jūratės Čerškutės apžvalga, kurioje teigiama, esą „[...] Woolf sukuria trauką

ir nepermatomo gyvenimo grožio meditaciją ir atskleidžia laiko lašų kapsėjimą“ („Apie kontūrus“, *Naujas Židinys-Aidai*, 2023, Nr. 3, p. 56). Laiko pajauta – viena svarbiausių teminių gijų šiame poetiškame, metaforų, palyginimų ir filosofinių įžvalgų kupiname romane.

Rašytoja pasitiki simboliais, ženklais. Itin svarbūs saulės ir jūros įvaizdžiai, pasirodantys tarpuose (jie rašomi kursyvu), nulemiančiuose romano struktūrą: virš jūros kylanti ir nusileidžianti saulė simbolizuoja vaikystę, jaunystę, brandą, senatvę. Intarpai, it nutapyta drobė, kurioje atsiskleidžia menkiausi niuansai, paruošia skaitytoją vis kitiems personažų išgyvenamiems etapams. Kita vertus, žmogaus gyvenimo tarpniai vaizduojami lyg plūduriuojančios detalės, nepasiekiančios asmens gelmės: veikėjų gyvenimas nėra tik tvarkingas, nuoseklus judėjimas, nes ne ką mažiau svarbus už išorinį vyksmą yra vidinio gyvenimo bangavimas, kurį išreiškia personažų monologai.

Žmogaus gyvenimas „Bangose“ vaizduojamas lyg šviesos ir tamsos žaismas, kai staiga bet kokias abejones išsklaido visa apimančio suvokimo blyksniai, paskui vėl sugrįžtant įprastoms formoms. Tai itin gražiai išreiškia romano pradžioje:

Saulė dar nebuvo patekėjusi. Jūros negalėjai atskirti nuo dangaus, tik kad buvo pasiglamžiusi, lyg skuduras, susimetęs į raukšles. Pamažu blykstant dangui horizonte nusidriekė tamsi linija, skirianti jūrą nuo dangaus, o pilkas skuduras nusimargino plačiais potėpiais, po vandeniu genančiais vienas kitą, sekančiais viens kitam įkandin, kits kitą per amžius besivejančiais.

(p. 5)

Saulės gebėjimas apšviesti gamtos reiškinius simbolizuoja ir kalbos galią ištraukti įvairiausių pavidalus iš nesuvokimo tamsos: „Visą gyvenimą laikysiuosi žodžių išorės“, – sako Nevilis (p. 37). Kitas personažas vardu Bernardas nuolat ieško frazių kaip komunikacijos, į(si)prasminimo sąlygos („[...] įsiliejame vienas į kitą frazėmis. Mūsų kontūrai išskysta. Mes sudarome neapčiuopiamą teritoriją“, p. 12; „[...] gyvenimas – netobula, nesibaigianti frazė“, p. 226). Plastiškai vienas kitą keičiantys įvaizdžiai parodo, kad pati kalba yra tarsi gyvas, kvėpuojantis organizmas, kuriam lemta ne tik keistis, bet ir keisti žmogų, kai it iš gilių vandenų ištraukiant pavidalus atkuriamas (nors ir laikinai) tvarka: „Pakriki medžiai išsidėstę tam tikra tvarka; tiršta lapų žaluma suplonėjo iki mirgančios šviesos. Užmečiau ant jų staigios frazės tinklą. Žodžiais ištraukiau juos iš beformiškumo“ (p. 215). Per nuostabiai išlavintą estetinę žiūrą ir ritmo pojūtį atsiveria personažų potyrių grožis, kartu atsiskleidžiant kalbos ir egzistencijos sąryšiai.

Regis, vienas pagrindinių klausimų, išnyrančių „Bangose“, susijęs su asmens unikalumu ir panašumu, t. y. ar tapatybė neišvengiamai skiriasi nuo kito asmens savasties, ar vis dėlto susiformuoja per santykį su kitu. Subtiliai primenama, kad kitų asmenų interpretacijos, vertinimai kartais tėra nesupratimas arba nenoras įsigilinti į kito žmogaus pasaulį. Tačiau kitas asmuo pasirodo it plūduras, į kurį galima įsikibti, siekiant sukurti save: „[...] šis gyvenimas nėra vienas; ir aš niekada iki galo nežinau, ar esu vyras, ar moteris, Bernardas ar Nevilis, Luisas, Siuzana, Džinė ar Roda – toks keistas ryšys vieno su kitu“ (p. 224–225). Rašytoja atskleidžia vienatinio „aš“ paieškas ir puoselėjimą bei susidūrimą su kitu, kai bendravimas ir bendrystė nebūtinai guodžia, veikiau priešingai – susitikimai su kitais gali žėisti, priminti apie trūkumus ir autentiško santykio stoką: „Mūsų draugai – kokie tolimi, kokie nebylūs, kaip retai lankomi ir menkai pažįstami“ (p. 220). Woolf išryškina nerimastingą žmogaus prigimtį, kurioje dera, atrodytų, nesuderinami dalykai – konkurencija ir nuolankumas, pavydas ir susitaikymas, ramybė ir desperacija. Taigi tapatybės kūrimas(is) išryškina kaip sudėtingas, kartais skausmingas procesas, neatmetant asmens kompleksiško ir harmonijos siekio.

Visi personažai nuolat ieško savęs, užsiimdami savistaba, kartu plėtodami santykį su kitais, net jei „kūno vaizduotėje“ tenka matyti tik kontūrus (p. 140). Tačiau vargu ar esama pretenzijos sužinoti tiesą, įminti būtis mįslę: „[...] mes mokytojai piktinamės. Kai tik kas nors atsistoja ir pareiškia: „Štai tiesa“, akimirksniu fone įsivaizduoju gelsvą katę, tempiančią žuvies gabalą. Žiūrėk, pamišai katę, sakau“ (p. 148). Nusikaidrinto, su institucionalizuotu tikėjimu nieko bendro neturinčio suvokimo akimirkos išgyvenamos praskleidus įpročių šydą, suabejojus „savai me suprantamais“ dalykais, intuityviai jaučiant priartėjant tą, kas vadinama „tiesa“, o ne pasitikint sukurtą sistemą. Todėl nenuostabu, kad Woolf teikia reikšmę subjektyviam požiūriui, kuris neturėtų būti sumenkinamas, lyginant su objektyvizuotu žinojimu. Tai atspindi veikėjų žiūros ir mąstymo būdai, unikalūs santykis su aplinka. Vis dėlto personažai negyvena solipsistinėse visatose, jų susitikimai yra tartum galimybė išlįsti iš uždaro kiaušto, o monologai savotiškai komentuoja vienas kitą, papildo, pratęsia.

Įvairiausi įvaizdžiai neatsiejami nuo personažų. Tarkim, Luisas, išgyvenantis nepritaipimo jausmą, prisistato it augališka būtybė, tačiau vėliau valingai formuoja save, iš daugybės galimų variantų pasirinkdamas vieną („Aš esu stiebas. Mano šaknys siekia pasaulio gelmes, pro sausas plyteles ir drėgną dirvožemį, pro švino ir sidabro gyslas“, p. 8; „Aš ir vėl aš, ir dar kartą aš. Aiškus, tvirtas, nedviprasmiškas“, p. 132). Balti žiedlapiai atspindi Rodos atotrūkį nuo realybės. Kitaip nei Luisas, ji nėra išsiskyrusi, visomis išgalėmis nesikimba į egzistenciją („Kojųgalyje geraširdė moteris, kurios veidas kaip balto žirgo, atsivėkindama mosteli ir pasisuka eiti. Kas tada eis su manimi? Tik gėlės, baltoji brienė ir mėnesienos spalvos pakalnutė. [...] Balti žiedlapiai patamsės nuo jūros vandens. Akimirka plūduriuos, o tada nuskęs. Griūvančios bangos mane užlies ir įstums gelmėn“, p. 164–165). Bene labiausiai nepakenčianti socioumo diktato, apimta depresyvių nuotaukų ir patirdama nebūties nuojautas (p. 34), Roda baigia gyvenimą savizudybe.

Nosinaitė – Siuzanos, besipriešinančios monotoniškai, skiriamasis ženklas, jos moteriškumas ir motiniškumas skleidžiasi ir keičiasi, kaip keičiasi gamta ir metų laikai, tvyrant melancholijai („Aš prisisotinusi žmogiškos laimės;

ir kartais norėčiau, kad tas sotumas atsitrauktų ir miegančio namo svoris pakiltų, kai sėdime skaitydami, o aš likčiau siūlu prie adatos auselės“, p. 137). Personažų tapatybės ir gyvenimo įvykiai – vedybos, vaikų gimimas – yra įtraukti į nesustabdomą augimą, nesibaigiančią laiko tėkmę, tačiau Persivalio, kurio monologų romane nėra, žūtis tampa riba tarp praecities ir ateities: „Pamačiau, kaip šią akimirka žengiamo į priekį ir paliekame jį amžiams praecityje. Ir tada sėdėdami vienas šalia kito ant sofos neišvengiamai prisiminėme, ką sakė kiti; „kur kas gražesnė vienadienė lelija“; Persivalį palyginome su lelija – Persivalį, kuris turėjo nuplukti, šokiruoti valdžią, pasenti kartu su manimi; jis jau gulėjo po lelijomis“ (p. 211–212). Persivalio žūtį simbolizuoja vidudienis, kai saulė, pasiekusi aukščiausią tašką, švyti „bekompromisiškai, nepaneigiamai“ (p. 117). Po vidudienio intarpo iškart pranešama apie Persivalio mirtį, sufleruojant, kad pasiekus aukščiausią tašką laukia neišvengiamas kritimas žemyn.

Galima sakyti, veikėjai nuolat balansuoja tarp to, kas jiems duota, ir to, ką jie intuityviai jaučia esant už jų pačių mąstymo ribų. Tiesa, svarstymus apie visa ko nykimą, kismą, pasaulio atsitiktinumą gali atsverti nepriekiaštingos tvarkos poreikis, todėl spontaniškas veiksmas, kaip pastovumo priešybė, ne visada laikomas privalumu: „[...] mano įpročiai tvarkingi kaip katės“, – įsitikinęs Nevilis (p. 143). Tai neužgožia iš vėžių išmušančių klausimų – „kas aš esu?“ (p. 66), „ar yra kas pastovaus?“ (p. 181) – svarbos, veikiau personažų mintijimai primena, kad patys sau esame paslėpti, kad kažkas nuolatos trukdo būtis tėkmei (p. 44), kuri galbūt tėra sapnas. Kita vertus, kūnas intuityviai žino, kaip veikti geismo kupiname pasaulyje: „Mano kūnas, atsakydamas į jo žvilgsnį, akimirksniu pats savaimė išmeta į priekį klostę. Mano kūnas gyvena savo gyvenimą“, – taip savo santykį su kūniškumu išreiškia Džinė (p. 49). Nevilio versija kiek niuresnė: „[...] kartais giedrame danguje nušvinta viena drebanti žvaigždė, versdama mane galvoti, kad pasaulis gražus, o mes, lervos, savo geiduliais deformuojame net medžius“ (p. 180). Veikėjai nuolat išgyvena daugybę jausmų, juos gali kankinti kiek juokingos dilemos („Ar man tą musę išgelbėti, ar leisti vorui ją suėsti?“ p. 38), tačiau visa yra įsimintina ir svarbu, nes viena žmogaus gyvenimo diena (kaip ir visas gyvenimas) apima daugybę potyrių, minčių, idėjų, patirčių. Net ir dabarties išgyvenimai susilieja su praecities įvykiais ir kitomis kultūromis: „[...] pasaulis rieda per begalinės erdvės bedugnes. Jis dunda; apšviesta istorijos juosta pranyksta, ir mūsų karaliai ir karalienės išnyksta; mes išnykstame; mūsų civilizacija; Nilas; ir visa gyvybė“ (p. 180). Laikinumo ir laikiskumo pojūtis neatsiejamas ne tik nuo praecities, bet ir nuo atminties, tiksliau, atminties turinio, įgyjančio simbolinę reikšmę.

Woolf meistriškai vaizduoja žmogaus jausmų ambivalentiškumą, subjektyvias patirtis ir išgyvenimus, galop nulemiančius santykį su aplinka. Švelnus sentimentalumas, derantis su neprilygstama ironija, tapybiškumas, muzikalumas ir kone kiekviename sakinyje sutelkta mintis įtampa veda skaitytoją sudėtingais kalbos labirintais. „Bangos“ – įstabi knyga apie žmogaus kuriamą pasaulio prasmę, apie savasties paieškas ir neišvengiamus susitikimus su kitais asmenimis, kol kibirkščiuoja „geltoni žodžiai, ugningi žodžiai“, kol gyvenimas žydi lyg vienadienė lelija.

– IEVA RUDŽIANSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

TINKAMAS LAIKAS

Ar pasmerkti Pranciškų?

Šių metų rugpjūčio 25 d. nuotoliniame susitikime su Sankt Peterburge susirinkusiu Rusijos katalikišku jaunimu popiežiaus Pranciškaus išsakyti žodžiai, kuriais jis jaunuosius rusų katalikus paskatino didžiutis savo kultūra ir Petru I bei Jekaterina II, sukėlė ažiotažą. Reaguodama į imperinės Rusijos laikus šlovinančius popiežiaus žodžius Lietuvos užsienio reikalų ministerija išsikvietė į pokalbį apaštalinį nuncijų Lietuvoje, o Ukrainos diplomatinė tarnyba tokią kalbą pavadino „labai apgailėtina“. Dauguma sureagavusiųjų Lietuvoje popiežiaus reveransą „didžiai rusų kultūrai“ taip pat vertino neigiamai – tiek priklausantieji Romos Katalikų Bažnyčiai, tiek nepriklausantieji. Popiežiaus pozicija stebėjosi ir ją viešai smerkė daug Lietuvos intelektualų, visuomenės veikėjų. Nedidelė dalis, bandžiusi teisinti popiežių, esą mes ne taip supratę jo žodžius ir principinę pacifistinę laikyseną, darė tai neįtikinamai ir tik dar labiau patvirtino, jog šv. Petro įpėdinio žodžiai nėra tiesiog nesusipratimas.

Nors kilo nemažai sveikų ir kultūringų diskusijų, ne tik Lietuvos, bet ir užsienio spaudoje pasigedau dvilypio klausimo – ar nebe pirmą kartą popiežiaus parodomas abejingumas Europos reikalams, pačiame Europos centre vienai didelei valstybei vykdant karą prieš mažesniąją, kirs pačiai popiežiaus institucijai ir dar labiau apretins katalikų gretas? O svarbiausia – ar tai visuomenės sąmonėje nubrauks visus teigiamus pradus, kurie buvo įdiegti nuo to laiko, kai konklava išrinko jėzuitą Jorgę Mario Bergoglio Romos popiežiumi? Galbūt kada nors šios dilemos bus prisimenamos ir gvildenamos jei ne visų Vakarų ir didesnės dalies demokratinio pasaulio, tai bent akis į akį su rusiškuoju imperializmu susidūrusių tautų ir ateities istorikų. Vis dėlto emocijoms atslūgus reikės dar kartą įvertinti popiežiaus veiklą, nes šalia nuviliančio požiūrio į geopolitinius klausimus turime ir gausybę socialinių reformų, priartinusių kurį laiką toliusią Bažnyčią prie žmonių. Tad šias dvi dilemas suartinti ir bandysiu.

Pirmoji dilema. Popiežiaus nevienareikšmė pozicija dėl Rusijos

Rusijos katalikų jaunimas, negalėjęs atvykti į Jaunimo dienas Lisabonoje ir susirinkęs Sankt Peterburge ir iš ten klausęsis popiežiaus, kreipimosi pabaigoje išgirdo tokius popiežiaus žodžius: „*Niekada nepamirškite savo paveldo. Jūs esate didžiosios Rusijos – didžiųjų šventųjų, karalių, Petro Didžiojo, Jekaterinos II, rusų tautos, kurioje tiek daug kultūros, tiek daug žmogiškumo, vaikai*“ (LRT vertimas). Po šio įvykio spaudoje pasigirdo ir skambių epitetai, ir palyginimų apie popiežiaus kasamą duobę, Vatikanas krikštytas Vatikanu, Lietuvoje priminta apie tariamą fenotipinius panašumus tarp popiežiaus ir liūdnai pagarsėjusio buvusio „Wagner“ vado ir iš paskutinio skrydžio negrįžusio buvusio Vladimiro Putino virėjo Jevgenijaus Prigožino.

Deja, tai ne pirmas kartas, kai dabartinis popiežius išreiškė liūdinančią poziciją karo Ukrainoje atžvilgiu. Tiesa, pradžia buvo daug žadanti – protokolo laužyti nesibodintis pontifikas pirmomis invazijos į Ukrainą dienomis apsilankė Rusijos atstovybėje Romoje ir išreiškė susirūpinimą dėl karo, o paskambinęs Ukrainos prezidentui Volodymyrui Zelenskijui išreiškė paramą ir pasakė esąs „nuliūdęs“, pirmųjų karo metų balandį išsiuntė du pasiuntinius kardinolus į Ukrainą. Vis dėlto karui užsitęsęs Vatikanas tapo šaltu dušu su puolančia Rusija kovojantiems ukrainiečiams. Jau gegužės viduryje Rusijos invaziją Pranciškų pavadino išprovokuota ar paskatinta „prie rusų durų lojančios“ NATO, taip dalį atsakomybės už Rusijos vykdomus nusikaltimus perkeldamas šiam gynybiniam aljansui ir pačiai Ukrainai. Šis pareiškimas tuomet buvęs toks netikėtas, kad Lietuvos spaudoje radosi straipsnių, kuriuose buvo nuoširdžiai ieškoma kitų itališko žodžio *abbaiare* prasmių. Pirmu keistu veiksmu buvo galima laikyti Vatikaną sprendimą į Kryžiaus kelio apeigas kryžių nešti pakviesti ukrainietę ir rusę. Rugsjūtį triukšmą sukėlė ir abejonių dėl pontifiko domėjimosi Rusijos aktualijomis pasėjo kitas pareiškimas, kai neaiškiais aplinkybėmis automobilyje susprogdintą Kremliaus neofašistinio ideologo Aleksandro Dugino dukterį propagandistę Dariją popiežius pavadino nekalta karo auka. Tiesa, tuomet toki pareiškimą buvo galima kiek labiau pateisinti, motyvuojant atjauta, kurios svarbą pabrėžia popiežius. Be to, šis pareiškimas bent jau gerokai skyrėsi nuo rašistų, kurie jį laikė tyčine „Kyjivo režimo“ auka. O štai lapkritį popiežius Pranciškų sugebėjo užrūstinti tiek Vakarų, tiek pačius rusus, kai interviu pareiškė, kad veikiausiai žiauriausi kare tie, kurie nėra „rusiškos tradicijos“, pavyzdžiui, čečėnai ir buriatai. Buriatų išėiviai taip pat pasmerkė tokias įžvalgas.

Iš viso to galime daryti išvadas, kad ir naujausias pasakymas anaipol nėra atsitiktinumas ar nesusipratimas, o paties popiežiaus požiūris į Rusiją, negebėjimo pripažinti, kad Rusijos kultūros ir politikos vykstant karui atskirti negalima, išdava. Popiežius, atrodo, iki galo nesuprato savo šaudymo pro šalį masto ir kalbėdamas su žurnalis-

tais prisipažino, kad jį liūdina, kai režimai tautos kultūrinį paveldą „distiluoja“ ir pajungia ideologijai, ir teigė, kad imperatoriai Petras I ir Jekaterina II, be ekspansijos ir žudynių, užsiėmę ir mokslų bei kultūros globa. Gerai dar, kad nepridūrė, jog visi monarchai buvę (vienodai) žiaurūs... Vis dėlto mums, europiečiams, akivaizdu, kad liaupsinti svetimas žemes grobiančios ir žiaurios nusikaltimus kaimyno atžvilgiu vykdančios šalies kultūrą, juolab rusišką imperializmą įkūnijusius vadus yra spjūvis į veidą visiems nuo šios rusiškos nelaimės nukentėjusiems ir tebekenčiantiems.

Ar tai gali paveikti tikinčiųjų santykį su Bažnyčia, kurios galva yra Romos popiežius? Jau veikia, nes katalikams Romos popiežius yra Bažnyčios galva ir vienareikšmis autoritetas. Būtent dėl to viešojoje erdvėje poliloguose tarp katalikų ir su katalikais neretai buvo taikomas apeliavimas į autoritetą – neneigsiu, kad ir pats taip esu elgęsis, gal kitaip ir išvis nerašyčiau šio straipsnio. Atrodytų, lengviausias gynybos mechanizmas būtų žodžius vertinti kaip disonansą tarp pilietinės ir religinės pozicijos. Kita vertus, tai gali sukurti precedentą, kai bus abejojama ir pontifiko pozicija visais kitais klausimais. Ir to imtis bus lengviausia tiems, kurie ir iki tol popiežių kritikavo turėdami savanaukišką tikslą.

Antroji dilema. Popiežiaus veikla, nesusijusi su komentarais apie Rusiją

Daugeliui piktinantis popiežiaus neįžvalgumu dėl Rusijos vis dėlto pasigendu racialesnio požiūrio ir pastangų matyti „visą paveikslą“ („pilną vaizdą“). Tiesa, pateisinimo popiežiaus požiūriui į Rusijos karą Ukrainoje nėra. Tai, kad popiežius yra susipažinęs su rusų literatūra, vaizduojamuoju menu, situaciją tik apsunkina. Šiek tiek palengvinti gali tai, kad tikrai mažiau žino apie Ukrainos kultūrą, istoriją ir visuomenę. Mano nuomone, kaltas čia yra ir karo nuovargis, apnikęs popiežių stebėtinai anksti. Tačiau kartu Pranciškų yra popiežius, suteikęs vilties Bažnyčiai, kuri ypač prieš jo pontifikatą buvo kritikuojama dėl kietumo ir tolimo nuo XXI a. aktualijų. Dar po 2005 m. konklavos, išrinkusios konservatyviojo sparno atstovą Josephą Ratzingerį, vienas *papabile* favoritų Milano arkivyskupas jėzuitas Carlosas Maria Martini (1927–2012) savo paskutiniame interviu Bažnyčią pavadino „200 metų atgyvenusia“, nes „mūsų kultūra paseno, mūsų bažnyčios – didelės ir tuščios, Bažnyčios biurokratija didėja, mūsų apeigos ir sutanos – pompastiškos“. Buvęs arkivyskupas pripažino, kad pedofilijos skandalai yra rimta problema, dėl kurios reikalingi „radikalūs pokyčiai“, „kelionė Bažnyčiai transformuojantis“.

Ir nors Bažnyčios gyvenimu nesidomintiems gali pasirodyti, kad nuo to interviu laikų niekas taip ir nepasikeitė, išties per dešimt metų Bažnyčioje būta itin didelių pokyčių, anaipol ne visiems tikintiesiems ir kardinolams patikusių. Kad popiežius Pranciškų skirsis nuo ligotinių popiežių, rodė ne tik jo kilmė (pirmas popiežius iš Pietų pusrutulio), bet ir ordinas (jėzuitų), tarp kurio ir Vatikaną istoriškai santykiai ne visad klostydavosi sklandžiai. Tradicionalistai katalikus galėjo trikdyti jo drąsesnės Bažnyčios tradicijų ir apeigų interpretacijos – kojų plovimas Didžiąją savaitę jauniems kalinimams ir kalinėms, kurių ne visi buvo katalikai, atsakymas sėdėti ištaigiamame popiežiaus soste pasirenkant kuklesnį. Jo kritiškas požiūris į formalias tradicijas atsispindėjo jau pirmą išrinkimo vakarą, kai kardinolų sveikinimus priėmė atsistojęs, atsakė dėvėti aukšnią kryžių, pasilikdamas geležinį iš savo arkivyskupavimo laikų. Tačiau bene didžiausią smūgį tradicionalistinis sparnas patyrė, kai popiežius nurodė, kad švęsti tradicines lotyniškas mišias naudojant 1952 m. apeigyną galima tik gavus specialų leidimą, o vėliau spaudimą atsakytį švęsti mišias senąja forma tik sustiprino. Nors toks žingsnis gali pasirodyti skaldantis, jis mažiau stebina atsižvelgus į motyvus, kodėl nedidelė dalis dvasininkų priešinosi reformuotai, t. y. 1962 m., mišių aukojimo tvarkai.

Popiežius žengė didžiulį žingsnį prabilęs apie žmogaus sukeltą žalą gamtai, jos naikinimą ir klimato kaitą. Apie tai parašė ištisą encikliką „Laudato si“, kurioje išskėlė aplinkosaugines problemas ir kritikavo žmogaus vartojimą ir neatsakingą ekonomikos vystymą kaip sukėlusius ekologinę krizę, paragino kiekvieną rūpintis mūsų planeta, enciklikoje vadinama bendraisiais namais. Tai buvo didelis lūžis, nes apie tai kalbėję mokslininkai ir aktyvistai įgijo svarbią ir daug kam kiek netikėtą sąjungininkę – Romos Katalikų Bažnyčią, istoriškai tylėjusią žmogui išnaudojant „pavestą kūriniją“. Iki šiol nemaža dalis JAV krikščionių abejoja klimato kaitos realumu ar žmogaus veiklos įtaka šiam reiškiniiui; dėl to, kad krikščionybė, kaip ir kitos abraominės religijos, yra itin antropocentriška, žmogaus neigiamas poveikis aplinkai ir kitiems protaujantiems gyvūnams iki šiol nėra iki galo įsisąmonintas, tad popiežiaus, kaip vienos įtakingiausių pasaulio asmenybių ir autoriteto daugeliui katalikų, balsas čia yra itin reikšmingas.

Kitas teigiamas, tačiau dalies pačių tikinčiųjų prieštarigai vertinamas popiežiaus Pranciškaus pontifikato bruožas – domėjimasis mokslu. Nors, kitaip nei kaltina kai kurie Katalikų Bažnyčios kritikai, Vatikanas seniai nesipriešina Evoliucijos teorijai – jos sutaikomumą su tikėjimu bent iš dalies skelbė dar Pijus XII, popiežius Pranciškų nepabūgo pareikšti, kad „Dievas nėra burtininkas“ ir kad Didžiojo Sprogimo ir Evoliucijos teorijos apskritai neprieštarauja katalikų tikėjimui. Popiežiaus įsiklausymas į mokslą išryškėjo ir kovo pandemijos metu, kai tvyrant baimėi ir nežinomybei jis, remdamasis epidemiologų rekomendacijomis, ėmėsi lyderystės pareikšdamas, kad artimą mylintis turi pasiskiepyti. Šiam pareiškimui turbūt nepritarta bent jau nemažoje dalyje Lietuvos (ir ne tik) parapijų, per kurias buvo sėkmingai platinamos sąmokslų teorijos.

2018 m. popiežiaus Pranciškaus iniciatyva pataisytame katekizme pasmerkta mirties bausmė kaip nesuderinama su Evangelija ir besikėsianti į asmens neliečiamumą ir orumą ir Bažnyčia įpareigota siekti „mirties bausmės panaikinimo visame pasaulyje“. Nors tai įvyko tik XXI a., Bažnyčia perėmė dažniausiai sekuliarių humanistų, tokių kaip Albert'as Camus, Victoras Hugo, jau gerokai lengvesnį kovos prieš šią nehumanišką praktiką jungą (54 pasaulio valstybėse mirties bausmė vis dar taikoma).

Tešiant kalbą apie sekuliarizmą, popiežius Pranciškų galėjo nustebinti praktikuojančius katalikus paskelbęs lyg ir savaime suprantamą tezę – kad ir ateistai gali būti lygiai dorovingi ir daryti gerus darbus. Ir vienam jo klausiančiam ateistui atsakė: „Daryk gerus darbus, susitiksime ten [rojuje]“. Taip popiežius atvėrė duris dar gilesniam ekumenizmui – su tais agnostikais ir ateistais, kuriems nesvetimos atsakomybės kitam, brolybės ir humanistinės idėjos, kurie taip pat siekia visuotinio gėrio, turi ne mažiau ar net daugiau atjautos esantiems visuomenės paribuose ir t. t. Tiesa, komentuodamas popiežiaus žodžius, Vatikaną atstovavęs pabrėžė, kad tai tik asmeninė popiežiaus pozicija, nes kiekvienas, išsižadantis Katalikų Bažnyčios, „negalės būti išgelbėtas“.

Galop Pranciškų šiek tiek plačiau atvėrė duris moterims bažnyčiose, nors santūrus reformų mastas ir nuvylė liberalesnius katalikus, besitikėjusius, kad bus imtas svarstyti pribrendęs moterų šventinimo į kunigų luomą klausimas. Vis dėlto būtent Pranciškaus iniciatyva padaryta reformų, pagerinusių moterų atstovavimą Bažnyčioje, – pvz., Vatikaną valstybės sekretariatui vadovauti pirmąkart paskirta moteris. Kitas net Lietuvoje nemažai sumaištis sukėlęs dalykas – popiežiaus Pranciškaus parodyta atida homoseksualiems asmenims, išreiškiant paramą vienas kitą mylinčių porų santykių įteisinimui per civilinės sąjungos institutą. Tai visiškai priešinga pozicija nei panašiu metu Lietuvos Vyskupų Konferencijos išplatintas raginimas Lietuvos Seimui nepriimti Partnerystės įstatymo ir neratifikuoti Konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (šie klausimai Seimo darbotvarkėje užstrigę iki šiol).

Ir tai tik keletas aspektų, kuriais, mano manymu, popiežius iš esmės pakeitė Bažnyčią ir priartino prie mūsų laikų, ne paneigdamas, o kaip tik patvirtindamas pradinę Evangelijos žinią.

Priimti negalima atmesti

Įvertinus abu aspektus kyla klausimas – ar po skandalą sukėlusiu žodžių netenka prasmės viskas, kas buvo ir yra gero Pranciškaus mokyme ir laikysenoje? Viena vertus, apmaudu žiūrėti, kai popiežius savo paties autoritetą griovė ir griaua neįžvalgiais komentarais apie Rusijos karą Ukrainoje. Kita vertus, reikėtų pasakyti, kad popiežiaus lūpomis kalba globalieji Pietūs, su kuriais, akivaizdu, tapatinasi argentinietis pontifikas ir kurių galia pasaulyje vis auga, Vakarų įtakai slopstant, ypač tarp pasaulio katalikų. Kad ir kaip būtų apmaudu mums, vakariečiams, globaliesiems Pietums tik minimaliai rūpi tai, kas vyksta Europoje, net jei kalba pasisuka apie žiaurų karą; jie toliau nuo mūsų regiono ir grėsmes supranta kitaip. Ateityje Bažnyčioje balsų iš globaliųjų Pietų, dar visai neseniai neatstovaujama, tikėtina, išgirsime vis daugiau ir garsesnių. Nors popiežiaus pozicija Ukrainos klausimu skaudina, būtų netikslinga atmesti popiežių ir ten, kur jo mokymas ir laikysena stipriai rezonuoja. Tai ypač aktualu tuomet, kai bažnyčiose išlieka galios demonstravimo apraiškų ugningos, piktos retorikos pamoksluose, interviu ar net politiniuose maršuose, vis bandant apeliuoti į baimes. Toks galios demonstravimas atrodo desperatiškai ir yra nenaudingas nei visuomenei, nei Bažnyčiai – tačiau tikėjimas turėtų laisvinti iš baimių, kelti širdis (*sursum corda*), kita vertus, pasak kunigo Juliaus Sasnausko, pykčio ir neapykantos pozicijos randa vis menkesnį pritarimą tarp jaunimo, tad daug jo Bažnyčią gali tiesiog palikti.

Erdvinis išlaisvinimas

► Atkelta iš p. 7

Frankfurto oro uostas. Panika. Kaukės ant nosių. Jaunuolis stovi eilėje. Jo eilė paleisti багаžų per detektorius. Salėje pasigirsta aliarmas

- Kieno šitas krepšys?
- Mano.
- Pone, atekite čia.
- Malonėkite angliškai.
- Jūsų krepšyje yra jūsų kompiuteris.
- Nuoširdžiai apgailestauju. Visiškai užmiršau.
- Eikite su manim.

Policininkas apieško jaunuolį ir jo багаžą. Po kelių minučių...

– Pone, jūs neturėjote teisės leisti krepšio su kompiuteriu per detektorius. Mums teks perkrauti visą sistemą.

– Apgailestauju, maniau ištraukęs jį iš krepšio. Labai atsiprašau.

– Prašyčiau pasą.

– Prašom.

– Burkina Fingas.

– Taip, mano gimtinė, grįžtu namo.

– Neradau nieko įtartino, bet kitą kartą būkit atidesnis. Jei leistumėt, norėčiau dar sykį žvilgtelėti.

– Taip, žinoma, žiūrėkit. Patikėkit, taip man dar nebuvo nutikę. Ta beprotybė mane kiek išmušė iš vėžių. Tai, kas darosi, išties beprotiška, dabar turėčiau būti scenoje. Turnė prasidėjo sėkmingai, kas vakarą pilna salė ir *bum!* Pilnos ligoninės, žmonės miršta, uždamos mokyklos, paskui teatrai... Aš aktorius. Užsidirbu pragyvenimui vaidindamas scenoje, teatrus uždarė, tenka grįžti namo. Turėjau grįžti po mėnesio. Tik staiga viską uždarė. Per televizorių kalba apie izoliaciją, visi privalo likti namuose, nežinia kaip ilgai. Turėjau pusvalandį apsispręsti, kur noriu izoliuotis, gimtinėje, bet toli nuo savo šeimos, kuri Kanadoje, mano žmona laukiasi, ar likti čia, šaltyje, kurį nesunkiai ištvėriu, bet toli nuo savo šeimos, ir nežinia, kada ta beprotybė pasibaigs! Paskambinau žmonai, ji paklausė, gal galėčiau atskristi tiesiai į Kanadą, bet prašymą gauti vizą pas ją nuvykti padaviau tik prieš savaitę ir dabar turiu išvažiuoti, tikiuosi, suprantat, kodėl prieš paleisdamas kuprinę per detektorius pamiršau ištraukti kompiuterį? Pone, aš kaip nesavas, labai atsiprašau.

– Neradau nieko įtartino, bet kitą kartą būkit atidesnis.

Adis Abebos oro uostas, naktis

Aš laukiu. Įpusėjau kelią, kuris niekur manęs nenuves. Aš laukiu. Šalia kava, arbata, jau nebežinau kas. Švieslentėje vieną po kito atšaukia skrydžius. Du, tris, keturis. Aš skrendu į Uagadugu, per Lomę. Turėčiau bėgti? Kad nuskrisčiau kur? Niekas neatsako, niekas nieko neklausia, aš – taip. Kas yra sienos? Žodyne parašyta: „Sienos apriboja valstybės teritoriją ir teritorinės jurisdikcijos vykdymą.“ Kas vieną dieną nusprendė, kad nuo čia – jau mano namai? Kas jiems suteikė tokią teisę? Už tos upės, už to kalno, nuo šito slėnio jau ne mano namai. Ten galiu pakti tik tam tikromis sąlygomis. Tai absurdas, ypač man, afrikiečiui. Jie susitiko Vokietijoje, kur vos prieš kelias valandas buvau ir aš, ir nusprendė, kad nuo čia iki ten yra Burkina Fingas, o už tų kalvų jau Burundis. Iki šiandien aš įpusėjau kelią, kuris niekur manęs nenuves, uždarytas su savimi šalyje, kuri mane nuo savęs atitolina. Aš laukiu. Netrukus paskelbs įlaipinimą, grįšiu namo, kad nebeišvažiuočiau. Tai beprotybė! Nematomas virusas spjauna ant sienų, jam nereikia vizų. Jis neprašo susitikimų ambasadoje, jis ką tik visiems parodė špygą! Visas užtvaras, susitikimus ir procedūras susikiškite kur jums patinka! Dabar aš čia vadovauju.

– Pone, pasitaisykite kaukę, ji turi būti ant nosies.

– Gerai. Štai. Ištraukiu iš kuprinės kompiuterį...

Lomės oro uostas, naktis

Persėdimas prieš aušrą, namuose diena išauš kartu su mumis. Klausimai. Kas manęs laukia? Jaučiu abejones, baimės, džiaugsmo ir pykčio bangas. Koks tas virusas? Svarstau, gal aš noriu kažko ir to, kas jam priešinga. Noriu, kad neliktų sienų, kad galėčiau keliauti, kur geidžia širdis, kur mane šaukia pareiga, ten, kur manęs mažiausiai laukia. Išeiti iš namų, išeiti iš savęs ir su visais susitikti, grįžti į namus, visus į juos pasikviesti, visi gali pasilikti. Bet. Bet ar ne taip plinta virusas? Ar ne taip per vis platesnius kultūrinius ryšius užkrečiami visi pasaulio kampeliai, tarsi išties žemynai santykiuotai nesisaugodami? Ko gamta nori mus išmokyti? Ką ji mums nori pasakyti kaip tik dabar, kai šikšnosparniai skraido dienomis, katės tapo vegetarėmis, o žmonės užmiega žiemos miegu kaip švilpikai? Klausimai. Mano skrydis neatšauktas, grįšiu namo, pablyškęs, bet šypsodamasis. Bet kaip jie supranta uždarymą? Niekur nebenuceiti, nebekeliauti, nebeišgerti taurės, nebe, nebe?

Nebe, kol visos aklos vyriausybės kiek praregės. Kas manęs laukia namie? Ką reiškia susitikti su motina, jeigu ji negalės manęs apkabinti? Gyvensiu pas ją. Ji nebejauna, o šita liga, sako, šienauja senolius. Ką reiškia gyventi Uagadugu ir negalėti nueiti į Gambidį, atsisėsti kavinėje ir su aktoriais, kurie mokosi būti vaikais, perdaryti pasaulį? Ką reiškia gyventi Pirmoje zonoje ir negalėti pasimėgauti kiaulienos kepsniais, kuriuos iškepė D. G., užgeriant bokalais alaus ir keiksnojant valdžią? Ką reiškia gyventi, kai privalai sėdėti namie? O, jau girdžiu: „Jūs esate aktoriai ir mes tikimės, kad savo menu padėsite kelti gyventojų sąmoningumą!“

– Keleivius, skrendančius į Uagadugu, kviečiame prieiti prie antrų vartų, prasideda keleivių įlaipinimas.

Uagadugu. Kalba prezidentas

...todėl nusprendžiau paskelbti komendanto valandą nuo septintos valandos vakaro iki penktos valandos ryto, ji galios iki naujo įsakymo...

Jaunuolis įeina į savo šeimos namų kiemą. Jame susėdusi jo šeima

Moteris. Mama, ar žinot, kad jis atskrido iš Europos? Tu mums atvežei virusą.

Jaunuolis. Anksčiau klausdavai, ar aš tau atvežiau telefoną, batus, rankinę.

Moteris. Taip, bet šįkart viskas kitaip, šita liga Europoje šienauja žmones. Per daug nesiartink.

Kita moteris. Atstok nuo jo. Viskas gerai, sūnau?

Jaunuolis. Taip, viskas gerai. Grįžau prieš dvi savaites. Jis čia, man skubiai reikia su juo susitikti.

Moteris. Jis išėjo, nors ir prisakytas visiems likti namie. Jis išėjo, tu irgi.

Kita moteris. Jis grįžo.

Moteris. Bus geriau, jei susitiksite lauke. Eikit kur nors toliau, mums nereikia užkrato.

Jaunuolis. Tu niekada nepasikeisi. Einu susitikti su draugu. Laikykites.

Su draugu

Draugas. Sveikas, drauguži, kaip sekasi?

Jaunuolis. Kankina troškulys, bro! Lau!

Draugas. Suprantu. Eikim į barą išgerti po taurę.

Jaunuolis. Koks baras šiame mieste atidarytas?

Draugas. Cha, čia ne Vokietija, visada yra būdas... Pats žinai. Mažasis baras prie tilto atidarytas, nors „atidarytas“ ne visai tas žodis, jis uždarytas, bet kai esi viduje, tave aptarnauja. *(Juokiasi)*

Jaunuolis. Na, jeigu taip, neatsisakysiu.

Draugas. Net ir prasidėjus komendanto valandai jis būna uždarytas, bet viduje atidarytas.

Jie atsisėda

Jaunuolis. Einu iš proto... Kiek viskas dar tęsis.

Draugas. Ko tu tikiesi, pasaulis eina iš proto.

Jaunuolis. Man toks įspūdis, kad tas virusas, uždarymas ir viskas nutaikyta asmeniškai į mane. Lenktyniauju su laiku; lenktyniauju su pasauliu, nenoriu nieko daugiau, tik nuvykti pas savo žmoną, ji laukiasi, po mėnesio gimdys, gal net anksčiau. Kasdien tikrinu savo elektroninį paštą, lyg laukčiau paskutinio autobuso. Nieko. Jokio atsakymo.

Draugas. Nebuvai nuvažiavęs?

Jaunuolis. Skelbimas: „Informuojame lankytojus, kad mūsų tarnyba uždaryta iki naujo įsakymo. Skubiais atvejais galite skambinti arba rašyti elektroninį laišką.“ Skambinu kasdien ir kalbuosi su tuo pačiu atsakikliu, kuris man pasako tą patį, kas parašyta ant imigracijos tarnybos durų prikljuotame skelbime.

Draugas. Pasitikėk gyvenimu.

Jaunuolis. Pas gyvenimą ir vykstu. Vykstu pas gyvenimą, kad paimčiau jį ant rankų, nukirpčiau bambagyslę. Vykstu pas gyvenimą, kad suteikčiau jam tėvišką šilumą. Vykstu, kad naujagimiui padovanočiau naujatėvio nerangumą. Vykstu pas gyvenimą, kad jis ateitų pas mane, kad jis neateitų be manęs.

Draugas. Šįryt skaičiau, kad malagasiai atrado vaistą nuo to prakeikto viruso. Kas žino, gal netrukus būsim laisvi.

Jaunuolis. Madagaskare? Tikrai manai, kad PSO ir kompanija tą vaistą patvirtins? Iš Afrikos nelauk nieko gero, bro! Lau, taip jau yra.

Draugas. Madagaskaro Respublikos prezidentas *himself* išgėrė tos mikstūros stebimas žiniasklaidos atstovų, visi ją geria ir, atrodo, ji veikia. Vakar teta mums atnešė karčiųjų žolelių, toks seserų vienuolių iš mano kaimo užpilas, aš jį geriu ir tikinu save, kad niekas niekaip neprikibs prie mano plaučių, net ir šita tolimojoje Kinijoje atrasta liga.

Jaunuolis. Atrasta ar sukurta?!

Draugas. Klausyk, aš netikiu sąmokslu teorijomis.

Jaunuolis. O aš dabar tikiu viskuo! Nežinau, ką daryti...

Draugas. Ką gali padaryti. Tik laukti, kol praūs audra. Dar po vieną alaus?

Jaunuolis. Ką daugiau galim daryti.

Vaidzo įrašas. „WhatsApp“. Policininkai sumazgytais botagais plaka pravažiuojančius motociklais, kurie nesilaiko paskelbtos komendanto valandos

II

– Galėtum priglauti telefoną prie savo pilvo? Noriu jo paklaustyti.

Atpažįsti mano balsą? Nuostabu. Žinai, aš bijau. Bijau, kad dar visą amžinybę tavęs nepamatysiu. Bijau, kad tavo motina labai ant manęs pyksta. Taip, girdžiu, kaip plaka tavo širdis. Ji plaka greitai. Ji plaka su manim. Aš esu ant ribos, šūvio linijoje, kur visi užsidėję kaukes. Tu irgi esi ant ribos, savo motinos iščių ribos. Ji tikrai ant manęs pyksta, kad nesu šalia, kai ją kankina išialgija. Kad nesu šalia ir nepatenkinu keičiausių jos užgaidų, kurias jai sukelia tavo primesti hormonai. Mes abu esame ant ribos, tu netrukus išėsi, bet aš nežinau, ar galėsiu įeiti. Šiandien vėl prisijungiau prie savo paskyros. Rašo, kad yra galimybių nusikristi į Kanadą. Bet tik Kanados piliečiams ir nuolatiniams gyventojams. Jei turėčiau vizą, galėčiau skristi, kainuotų tris tūkstančius dolerių. Ne taip ir brangu kelionei į rojų. Tavo pirmojo riksmo rojų, tavo placentos likučių rojų, saugosiu juos, kad užkasčiau ten, namuose, tavo krašte. Tikrai nebrangu, kad suvaidinčiau geriausią savo gyvenimo vaidmenį. Bet supranti, aš bijau. Taip, šaunuolis, spardykis, mane tai labai padrąsina. Kaip jau sakiau, šįryt pagaliau išsiunčiau elektroninį laišką, juk sako, kad galima tai padaryti. Galima parašyti tiesiai jiems ir paklausti, kaip ten mano prašymas ir kas, jei norėčiau jį pakeisti. Aš jį pakeičiau; parašiau, kad privalau atvykti į tavo gimimą, tai yra tavo atėjimas į pasaulį, negaliu jo praleisti. Parašiau, kad neatvažiuoju kaip turistas, neatvažiuoju grožėtis šalimi, nenoriu po ją keliauti, noriu tik dalyvauti tavo gimime. Parašiau, kad pasidarysiu visus testus, kokius tik jie sugalvos, imsiuosi visų reikalingų atsargumo priemonių, noriu atvykti tik tam, kad būčiau su tavim namuose. Noriu atvykti tik tam, kad patirčiau nemigą, sisius, kakus, seiles, čulptukus ir besikalančius dantis. Prieš visus ir viską noriu patirti tą akimirką, kai tau ant kojos piršto užkabins mažytę etiketę. Mus skiria vandenynai, mus skiria tūkstančiai mylių, bet manęs prie tavęs neprileidžia, šią akimirką neprileidžia toks mažas gyvis. Neprarandu vilties. Tėvas jos niekada nepraranda. Tėvas neverkia. Kas vakarą klausysiuosi tavo širdies plakimo, kiekvienas jos dūžis man bus dar viena priežastis atvykti ir paimti tave iš tavo motinos iščių. Miegok, miegok ramiai, kol kas mes abu uždaryti: tu savo motinos pilve, aš mūsų pasaulio pilve. Daroma viskas, kad aš ten ir likčiau, o tu netrukus išėsi, tu netrukus verksi ir juoksiesi gyvenimui. Nemeluosiu, truputį viso to bijau. Bijau.

Uagadugu, 1993

Dangas. Burkina Fingas nėra apsaugotas. Tai ateis spon-taniškai, taip greitai, kad Žmogus nespės sureaguoti, nes artėja ne tik tūkstantmečio pabaiga, baigiasi amžius; taigi, septynių ciklas yra pasikartojantis ciklas. Aš asmeniškai išstudijavau AIDS viruso morfologiją ir man neramu, nes kosminis planas pagal mano lentelę rodo naują virusą. Taigi, iki dutūkstantųjų metų AIDS virusas yra priešpaskutinis.

Traorė. Sakote, yra ir kitas virusas?

Dangas. Yra ir kitas virusas.

Traorė. Galiu pakviesti jus į savo laidą per nacionalinę televiziją. Kaip turėčiau jus pristatyti?

Dangas. Aš esu mokslininkas. Privalau įspėti pasaulį dėl to, kas įvyks maždaug po 27 metų.

Traorė. Ar jūs suvokiate, kad visi jus laikys apšvietuotju? Jūsų kolegos mokslininkai sakys, kad norite sukelti gyventojų paniką.

Dangas. Leiskite man kalbėti jūsų laidoje ir pamatysim. Drįstu tikėtis, kad pagaliau turėsiu laboratoriją, kurioje galėsiu tęsti savo tyrimus.

Uagadugu. Baras. Jaunuolis kalbasi su draugais. Susipina gandai, mintys ir oficiali informacija

Draugas 1. Nuo šiandien komendanto valanda atšaukta.

Draugas 2. Pats laikas, pagaliau mes išlaisvinti.

Jaunuolis. Kalbėk apie save. Aš vis dar čia uždarytas.

Draugas 1. Kaip? Valdžia pasakė, kad keliones dar reikia apriboti, bet komendanto valanda atšaukta.

Jaunuolis. Ar sienos jau atvertos?

Draugas 1. Dar ne.

Jaunuolis. Kaip ir sakiau: uždaryti! Uždaryti 274 400 kvadratinų kilometrų plote. Tai kalėjimas, truputį didesnis už Jungtinės Karalystės plotą.

Draugas 3. Tu turi kitų problemų.

Jaunuolis. Mokslininkai vadina tai subjektyviu jautrumu, nežinau...

Draugas 2. Šiaip ar taip, yra daug uždarymo būdų. Ar pastebėjot, pastaruoju metu mažiau teroristinių išpuolių.

Draugas 3. Ir teroristai bijo viruso. Per paskutinį išpuolį šalies šiaurėje jie apiplėšė vaistų sandėlį. Jei šitas velnio virusas juos visus pasiimtų, tuos niekšus, būtų bent kokia teigiama viso to pusė. ►

Draugas 1. Jiems irgi pertrauka.

Draugas 3. Kalba, kad virusas įsisuko į teroristų irštvas, o jie negali kreiptis į ligonines, todėl atsidūrė spąstuose. Beprotiška, bet gal tas virusas kovos su jais vietoj mūsų.

Jaunuolis. Nesvajokit, ne visi teroristai slepiasi dykumoje ar brūzgynuose, daug jų gyvena tarp žmonių, taigi, gali užkrėsti. Svarstau, kodėl jie taip sukilo prieš savo šalį, kad net ima žudyti brolius. Neįmanoma, kad virusas, kuris mums primintų, kad visi esame žmonės?

Draugas 2. Aš manau, dėl visko kalti europiečiai, kurie jiems tiekia ginklus, taigi.

Draugas 1. Tie teroristai ne europiečiai, brolau!

Draugas 2. Jie ne europiečiai, bet juk jie negamina ginklų. Pagrindinė sudėtinė terorizmo dalis yra ginklai. Kita vertus, kur įrodymai, kad šitas virusas ne ginklas, kurį jie sukūrė norėdami įgyvendinti savo pražūtingus kėslus?

Draugas 3. Bet virusas pirmiausia pasirodė Kinijoje! Nemanau, kad jie būtų kūrę ginklą, kuris gali sunaikinti visą pasaulį, įskaitant ir juos pačius.

Jaunuolis. Juk visi ginklai tokie.

Draugas 2. Gi žinot, ką mums nuolat kartoja? Kad terorizmas atsirado dėl netikisio valdymo, korupcijos, etninės ir religinės nesantaikos, išlaisvinimo judėjimų, nepriklausomybės siekių ir taip toliau, tačiau tai tik antriniai priežastys, tokios pačios problemos egzistuoja visur pasaulyje, taip pat ir Europoje, tik ten tų grupių niekas neginkluoja. Yra problemų su Korsika, Baskų kraštu, Katalonijos autonominė, kyla nesutarimų tarp flamandų ir valonų, galėčiau vardinti visą naktį, bet niekas tų judėjimų neginkluoja ir nekursto nesantaikos; bet pas mus, Afrikoje, jie per naktį apginkluojami iki dantų ir liejasi kraujas. Kas subombardavo Libiją? Tie lėktuvai net negaišo laiko, kad nusileistų Sirte ar Tripolyje, didysis blogasis diktatorius Kadafis viešai nulinčiuotas, Sadamas pakartas, rezultatas: prekių sandėliai prisipildė visokiausios valiutos, o po atviru dangumi atsivėrė neįtikėtini ginklų arsenalai, ir visi atėjo vaišintis lyg į kokį šėtonišką bufetą, o iš čia ir „Islamo valstybė“, „Al Kaida“ islamiškame Magrībe, Ijadas Ag Galis, Mochtaras Belmochtaras, Amadu Kufa, visos tos hienos ten rado apyvartinių fondų, kad pradėtų savo nusikalstamą veiklą! Sakyčiau, puikiai suplanuota!

Jaunuolis. Akivaizdu, kad santykiai tarp Afrikos ir Europos turi pasikeisti, bent jau dėl ateities kartų.

Draugas 3. Ateities kartoms galiu duoti tik vieną patarimą: neateiti... Šitas pasaulis pražuvęs.

Draugas 1. Šitas pasaulis jau daug kartų buvo pražuvęs, bet žmogus visada randa sprendimą, aš juo tikiu.

Jaunuolis. Negaliu būti pesimistas. Mano ateities karta netrukus bus čia.

Draugas 2. Tu dažnai lankaisi Europoje, tikrai manai, kad tokie įtakos ir valdžios santykiai gali pasikeisti?

Jaunuolis. Galiu tau pasakyti tik tai, ką visi seniai žino: pasaulis yra mažas, ir tai ne metafora. Bet kol kas reikia išlaisvinti erdves.

Draugas 3. Tai nei pirmas, nei vienintelis mums primestas uždarymas. Mes, juodaodžiai, negalime keliauti po pasaulį, kaip norėtume. Tu pasakei, mes esame veidas, kurį pasaulis nori paslėpti. Mus vargina politiniai nesutarimai, įvairios ligos, mes uždaryti trisdešimtyje milijonų kvadratinėse kilometruose, visos pasaulis siekia semti iš mūsų gamtinių išteklių aruodų, bet kai mes išvažiuojame iš savo šalių, esame imigrantai, europiečiai yra ekspatrijuotieji; kai mes bėgame nuo karo ieškoti prieglobsčio, esame nelegalai, bet kai susitvarkome dokumentus pagal visus reikalavimus, mums atsako, kad gyvename saugiose šalyse, todėl neatitinkame būtinų kriterijų gauti prieglobstį. Nejuokinkit!

Draugas 2. O dabar negalime keliauti dėl ligos, kuri mūsų nė nenužudo.

Draugas 1. Patikėk, ir čia yra mirusių.

Draugas 2. Daugiausia trys šimtai žmonių, ir visi mirė nuo kitų ligų: diabeto, maliarijos, ar žinai, kiek žmonių čia kasmet miršta nuo maliarijos? Šitas virusas yra tik nauja slogos forma, taškas.

Jaunuolis. Ten šimtai tūkstančių mirusių. Ir kasdien vis blogiau. Kažkodėl esu tikras, kad negausiu vizos. O jei ir gaučiau, kur galėčiau važiuoti? Juokinga, lėktuvai skraido tušti, kad oro linijų kompanijos išsaugotų savo oro koridorius. Norėčiau būti musė, toks vabzdėlis, įskrisčiau į tuos lėktuvus. Erdvės yra kažkas neįtikėtino! Aš pateikiu prašymą internetu, biometrinius duomenis registruoju Vokietijoje, bylą persiunčia į biurą Senegale, o skubų atsakymą turiu gauti iš biuro Meksikoje, kad sužinočiau, Taip ar Ne, galiu vykti į Kanadą, bet staiga per virusą Kinijoje viskas sustoja.

Ugadugu, ta pati naktis

Dangas. Taip, išties, pripažįstu, toje mokslinėje laidoje kalbėjau apie virusą, bet negalėjau to viruso įvardinti, nes savo darbais nustačiau periodinį ciklą, kuris atsirado dėl fizinio visatos plėtimosi, o tas fizinis visatos plėtimasis veikia gyvąsias būtybes. Atvirai sakant, negalėjau įvardinti to viruso, nes tuomet ir tomis aplinkybėmis mane galėjo nukirsdinti, niekas nebūtų manimi patikėjęs. Šiaip ar taip, devyniasdešimt trečiaisiais manimi nepatikėjo, galėjo

išvadinti bepročiu. Tai yra ciklai ir jie visada bus. Visa da. Kitas skaičius yra 38, jei skaičiuotume 38 metus nuo 1993-ųjų... Dabar eina dvidešimt septintieji metai, tiesa? Po 11 metų pažiūrėsim, kas bus toliau...

Didžiosios Egipto piramidės siunčiama žinia paprasta: ji mums pasakoja praeitį, jis mums pasakoja dabartį ir, deja, ji mums pasakoja ateitį. Sakau „deja“, nes ateitis, kurią pasakoja šis paminklas, toli gražu ne maloni. Ji nėra maloni, nes paprasti mikroorganizmai sukėlė paniką visoje Žemėje. Vyriausybės išleidžia milijardus ginklų su branduoliniėmis galvutėmis gamybai, o tas mažas organizmas, kurį vadina koronavirusu, palaužia jas nepaisant tų milijardus kainavusių ginklų. Tai reiškia, kad Žmogus nėra įžvalgus ir protingas, nes mus pražudys ne tie ginklai, ne, mus galiausiai pribaišs tie maži padarai, apie kuriuos nė negalvojam. Net pats didžiosios piramidės planas yra planas, kuriame slypi galia, kodėl? Nes jis tiksliai atspindi anatominę žmogaus smegenų sandarą, kuri atvirkščiai proporcinga fizinei erdvės sandarai...

Ugadugu, baras

Draugas 2. Prisimeni, ką jie pranašavo? Kad čia, Afrikoje, viruso pražudytų ligonių kūnai milijonais nuklos visas pakeles. Nesąmonės!

Draugas 3. Visi mūsų draugai europiečiai nori likti čia, jie nori likti čia, nes uždarymas čia ne toks griežtas kaip ten.

Jaunuolis. Kaip dažnai sakoma, jie turi tinkamą pasą, atvyksta ir išvyksta kada panorėję.

Draugas 1. Mačiau reportažą apie Europoje gyvenančius azijiečius, žmonės juos diskriminuoja ir atstumia, laikais kaltas dėl to blogio, kuris žudo ir juos.

Jaunuolis. Visur tas pats, visada ir viskam reikia rasti kaltininką; net ir Azijoje gyvuoja rasizmas, įvilktas į pandemiją, rasizmas prieš juodaodžius, nes žmonės mano, kad mes ta liga nesergame, bet ją platiname...

Draugas 2. Jie neklysta; tai yra jie mano teisingai ne dėl to, kad žiūri kaip rasistai. Kur tie milijonai mirusių, kuriuos vakariečiai ekspertai ir žiniasklaida pranašavo Afrikai? Kai kas kalba, viskas dėl to, kad mes neturime užtekintai pinigų, kad atliktume kiek reikia testų, ir nieko nežinome, nes iš tiesų čia kasdien miršta tūkstančiai, amžiaus anekdotas, kaip galima paslėpti tūkstančių mirusių per dieną?

Draugas 3. Suprask, mūsų valdžia labai stengiasi, kad padėtis atrodytų grėsmingesnė, nes vieniems tai pritraukia paramos fondus, kitiems humanitarinę pagalbą, o didžioji to dalis nusėda jų asmeninėse sąskaitose, kurios saugiai paslėptos Šveicarijoje bankuose.

Jaunuolis. O prezidentas sako kalbą apie valstybės dotacijas, jis kalba, kalba, bet galiausiai nieko nepasako, kaip bus su menininkais. (Juokas)

Draugas 1. Visur taip.

Jaunuolis. Tiesa, Prancūzijoje, Belgijoje ir kitur menininkai kyla prieš politiką, kuri nepaiso kultūros, bet jiems sako, kad ji ne svarbiausias dalykas.

III

*Jaunuolis prieš imigracijos tarnybos duris.
Jis paspaudžia skambutį*

Jaunuolis. Laba diena. Laba diena, norėčiau pasiteirauti. Laba diena?

Balsas. Laba diena. Ponia. Pone. Mūsų. Tarnyba. Uždaryta. Siekiant. Išvengti. Virus. Platinimo. Prašome. Tik. Skubiais. Atvejais. Skambinti. Numeriu. 25 25 35 60. Nepamirškite. Prie. Durų. Paskelbtų. Saugumo. Instrukcijų. Mes. Jums. Dėkojame. Kad. Susisiektė. Su. Mūsų. Tarnyba.

Jaunuolis. Noriu kalbėti su gyvu žmogumi. Neįtikėtina! (Jis surenka telefono numerį) Alio?

Balsas. Prašome palaukti, tarnautojas netrukus atsilieps. (Pauzė) Jei pageidaujate susisiekti su administracinių dokumentų legalizavimo tarnyba, spauskite vieną. Su vizų tarnyba – spauskite dvejetą. Kitais klausimais spauskite trejetą. (Jis paspaudžia) Šiuo metu tokia paslauga neteikiama, pabandykite vėliau.

*Jis nusiminęs atsisėda prie pastato. Prieina moteris.
Ji yra apsaugos darbuotoja*

Apsaugos darbuotoja. Jų tarnyba jau daug mėnesių uždaryta. Reikia skambinti telefonu arba nusiųsti elektroninį laišką.

Jaunuolis. Žinau, ponias, atėjau su viltimi, kad gal jau atidaryta. Kadangi kai kurios įstaigos pradėjo veikti...

Apsaugos darbuotoja. A, na, ši tarnyba vis dar nedirba. Tu dėl studijų? Ar universitetai ten atidaryti?

Jaunuolis. Ne, aš ne dėl studijų.

Apsaugos darbuotoja. Jei atėjai dėl darbo, ar ne geriau dirbti nuotoliu?

Jaunuolis. Ne, ir ne dėl darbo, turiu važiuoti pas savo žmoną, ji netrukus gimdys.

Apsaugos darbuotoja. Ooo! Žinai, čia kartais užsuka viena ponia paimti dokumentų ir sutvarkyti einamųjų reikalų. Jei nori, palauk, gal tau pasiseks ją sutikti. Sėkmės, sūnau.

Ji nueina. Po kurio laiko

Jaunuolis. Kaukė ant smakro. Prakaito lašai susimaišo su ašaromis. Rankoje laikau popieriaus lapus ir nieko kitame laido gale. Kalbuosi su mašinomis, dabar geriau suprantu jų kalbą. Savo geležine abėcėle jos man kartoja tą patį. Bergždžiai laikiu atsakymo, kurį ištartų gyvos lūpos. Neprašau nieko daugiau, tik atsakymo. Atsisėdu, parašyta „užsidėkite kaukę“. Bet kodėl turiu ją užsidėti, jei manęs niekur neleidžia? Atsidūstu, niekas dėl to nekaltas. Tai kaip maras, raupai ar AIDS, niekas dėl to nekaltas. Visi laukia, kada pasibaigs, išgyvenusieji pratęs tą pokštą...

„Air France“ (Prancūzijos oro linijų) agentūra

Jaunuolis. Norėčiau pakeisti lėktuvo bilietus.

Moteris. Gerai. Į kokią datą?

Jaunuolis. Iki kokios datos galiu pasikeisti šiuos bilietus?

Moteris. Kaip – iki kokios datos? Norite juos pasikeisti kokiai datai?

Jaunuolis. Noriu juos pakeisti tai datai, kada būsiu tikras, kad galėsiu skristi.

Moteris. Nežinau. Juk matote, kokia padėtis, iš kur aš galiu žinoti?

Jaunuolis. Taigi, suprantate, kodėl nežinau, kuriai tiksliai datai pasikeisti bilietus.

Moteris. Tai ką dabar turėčiau daryti?

Jaunuolis. Pakeiskite juos kitiems metams.

Moteris. Ne, tai neįmanoma. Kur manote galintis pasikeisti bilietus skrydžiui ateinančiais metais?

Jaunuolis. Oro linijų kompanijoje, kurios darbuotojai supranta savo klientų padėtį ir jiems pasiūlo alternatyvas.

Moteris. Pone, ramiai. Nebūtina elgtis nemaloniai.

Jaunuolis. Tai jūs elgiatės nemaloniai nuo pat tos akimirkos, kai čia atėjau. Ar aš buvau nepagarbus?

Moteris. Klausykite, galiu jums pasiūlyti prašyti gražinti pinigų, nes jūs nesate tikras, kad galėsite skristi.

Jaunuolis. Taip ir padarykite.

Pauzė

Moteris. Sutvarkyta. Pinigai bus gražinti vėliausiai per vieną mėnesį.

Jaunuolis. Dėkoju. Štai antrasis bilietas.

Moteris. Ką su juo turėčiau daryti?

Jaunuolis. Ponia, galite su juo daryti ką tik norit. Anuliuoti, sudeginti, darykit, kas jums patinka. Šitas bilietas gautas kaip labdara, suprantat? Todėl darykit su juo ką norit! Čia mano motinos lėktuvo bilietas. Pas mus taip priimta, pirmąjį kartą kūdikį mudo mano motina. Tokios akrobatinės maudynės, nuo kurių krečia šurpuliai ir nuo kurių, be jokios abejonės, atsirado posakis „miegoti kaip kūdikiui“. Ji kelias paskutines savaites globoja nėsčiąją, ji duoda reikalingiausius patarimus, ji yra tas vadovėlis, iš kurio mes semiamės žinių, kaip reikia elgtis su savo pirmu vaiku, o net ir su paskesniais. Taip jau pas mus priimta. Senelė iš vyro pusės molinio puodo šukėje kaitina taukmedžių aliejų, kuriuo pateps tinstančią bambą ir dar trapius gimusio kūdikio sąnarius. Jums tai tik lėktuvo bilietas, bet man tai yra kultūrinis konstruktas, kuris staiga sugriuvo. Kas mudviem su žmona parodys tuos protėvių būdus, kaip madyti naujagimį, kad jis būtų sveikas ir guvus? O jūs klausiat, ką jums dabar daryti su tuo bilietu? Nežinau. Aš niekaip nesu kaltas dėl jūsų prastos nuotaikos, o dar mažiau dėl jūsų išsilavinimo. Bet darykite, ponias. Darykite, kas jums atrodo tinkamiausia.

Moteris. Pradėsiu pinigų gražinimo procedūrą.

Jaunuolis. Kaip nuspręsite.

Namuose

Jaunuolis. Pagaliau turiu jūsų lėktuvo bilietą.

Mama. Tu ir vėl rūkai.

Jaunuolis. Kalbu ne apie tai. Tik pranešu, kad, deja, negalėsime skristi.

Mama. Turėtum mesti rūkyti. Tavo sveikata silpsta, tavo gyvybė pavojuje. Nesuprantu, kodėl tu save naikini. O dėl kelionės tai nieko tokio, Dievas žino, ką daro.

Jaunuolis. Aš nebežinau, ką daryti. Negaunu jokių žinių nei iš ambasados, nei iš imigracijos tarnybos. Jos vis dar uždarytos. Negalėsiu pateikti jūsų prašymo ir nė nežinau, kaip ten su manuoju.

Mama. Kalbėjai su savo žmona?

Jaunuolis. Dar ne, dabar paskambinsiu.

Mama. Skambink, nes tai svarbiausia, o dėl viso kito vienas Dievas težino.

Jaunuolis. Bet aš nežinau, ką jai pasakyti. Jai taip mažes trūksta.

Mama. Suprantu. Jums pasisekė, dabar telefonu galite kalbėtis ir vienas kitą matyti.

Jaunuolis. „WhatsApp“ yra gerai, bet dar geriau būti šalia.

Mama. Nusiuočiau jai pinigų?

Jaunuolis. Kai buvome Kotonu, atidaviau jai visas savo santaupas. O ir čia netrukus teatrai bus atidaryti, galėsiu

Aš šoku

► Atkelta iš p. 5

kad turėjom vandens (nors kurį laiką buvo išjungę), kameroje nelabai šalta, bet visa tai – jei ieškosi privalumų. Ką gi daugiau mums čia veikti.

Viena mergina – U., teisininkė, įžiūrinti gera net didžiausiam šūdo gabale (pasakytų: „užtat jis širdelės formos“), – net ji vakar apsisverkė ir pasakė, kad, nepaisant visos jos meilės žmonėms, štai ji, ta pirmoji akimirka, kai pajuto neapykantą.

[...]

Vakar mus kažkur išvežė. Rodos, į Žodziną. Džiugu buvo vien tai, kad pagaliau judu kur nors, nebesvarbu kur. Mažytėje Okrestino kameroje man ėmė siek tiek kriksti protas. Pasirodė, kad L. kraustoma iš kameros į kamerą. Kažkurioje ją paliko nakvoti. Mums nakčiai sugrąžino čiužinius, kitoms merginoms – ne. Taip jos ir nakvojo trise dvivietėje kameroje be čiužinių, ant plikų lentų, su kaimyne L.

[...]

Laike, bėk greičiau! Čia man padeda Colleen McCullough knyga „Erškėčių paukščiai“ (labai pagaulus siužetas) ir japoniški kryžiažodžiai. Tai – toks skaičių spalvinimas, kai galiausiai išeina koks nors piešinys. Man dar nė vienas nepavyko pakenčiamai, bet tai įtraukia ir užima daug laiko. Čia gyvybiškai svarbu kuo nors užsiimti.

Mums neleidžiama miegoti dieną ir gulėti ant gulsto. Privalome sėdėti prie stalo ant kieto siauro suoliuko. Naktimis miegame su įjungta ryškia (dienos) šviesa. O dar mėnesinės.

Visas mano kūnas jau trokšta išeiti į laisvę. Kad tik greičiau. Vėl lieku kameroje pati „seniausia“, visos „maniškės“ (tos, kurios spėjo tapti „maniškėmis“) – išėjo. Sužinojau šį tą apie Ch. Apie jį vis šnibždas sargybiniai. Vadina jį transvestitu. Atseit jam irgi skirtos penkiolika parų, ir jis laikomas vienutėje. Na taip, juk niekas nesumojo, ar pasodinti jį pas vaikus, ar pas merginas. Išivaizduoju, kaip jis ten jaučiasi – ir mano buvimas čia nebeatrodo toks tragiškas.

Slegia smilkinius. Penkias dienas nebuvau gryname ore.

[...]

Penkioliktoji, paskutinė, diena. Užsipisau ieškoti atgavos, maitintis vien angliavandeniais, miegoti su įjungta šviesa, pabusti šeštą, SĖDĖTI ANT SUOLIUKO. Mano traputė nugarytė, mano traputis kūnelis, mano traputės smegenys. Išėjusi – kaip aš jus mylėsiu!

[...]

Tvarkausi reikalus ir kraunuosi daiktus

Kaip malonu miegoti švarioje didelėje lovoje. Kai durys atviros. Valgyti vaisius ir daržoves. Darytis mačios latė rankiniu plakikliu. Nenusistatyti žadintuvo. Smilkyti aromatinės lazdeles. Viskas, užsirašysiu į masažą, pedikiūrą ir manikiūrą. Tegu kas nors manimi pasirūpina. Raudoni rankų ir violetiniai kojų nagai.

Mane išleido šeštadienį – į sekmadienio mitingą neisiu. Nenoriu, kad mane iškart vėl susemtų, nesu dabar pasiren-

gusi patirti tai. Pirmą darbo dieną paskambinu į ambasadą: „Gal skambinote man dėl mano darbo vizos, o aš neatsiliepiu?“ – „Nėra, dar nėra atsakymo, laukite!“

Ble, kiek galima laukti? Visą mėnesį laukiau! Šitaip atsidėsiu dar vieną nuosprendį, kol jūs ten, vaikinai, ką nors išsiaiškinsit. Pasinaudosiu aktyvistės privilegijomis ir pasidarysiu Lietuvos humanitarinę vizą. Mano išdidumas dėl vizų pamažu bliūkšta, reikalavimai menksta. Prašau – duokit bet kokią, kad ir nebe nacionalinę, kad ir nebe vokiečių, tiesiog noriu galimybės išvažiuoti iš šalies. Noriu atsinaujinti, susitvarkyti. Penkiolika parų – mano leidimas, mano žalias bilietas, mano dingstis, mano pateisinimas. [...]

Septynios valandos Berlyno oro uoste

Išeinant pro vartus pasitinka policija. Pasitinka visus, ne mane vieną, **viskas gerai**. Galima sakyti, kad su metaforoje minimomis duona ir druska. Tikrina dokumentus, klausinėja apie atvykimo į Vokietiją tikslą. Atsakau pasitikėdama savimi, juk atvykau į ES, slogiausi dalykai pasiliko praeityje. Sakau, kad laikiu darbo vizos, štai mano sutartis, mano prašymas dar svarstomas, kol kas pasimalysiu Berlyne. Pinigų yra, viza yra, turiu kur gyventi, darbą, **viskas gerai**.

Policija mano, kad ne viskas gerai. Policija kruopščiai tyrinėja mano darbo sutartį, siunčia ją vienas kitam į rankas, varto visai pasą, skambina kažkam. Paskui kviečia kažkur užėiti. Taip kviečia, kad negaliu rinktis. Žinoma, kad užėisiu. Šitaip atsidūriau naujutėlio, ką tik atidaryto Berlyno Brandenburgo oro uosto policijos biure.

Niekai nesuprantu, kas užkliuvo, bet žinau, kad reikia išlaikyti ramų veidą. Neturi atrodyti, kad man čia nemalonu ar baugu – suės nepaspringdami. Išdidžiai raukau nosį. Oriai velku iš paskos lagaminą.

Atsidėdame. Jie klausinėja, šį tą užsirašo. Žinoma, aš kalbu vokiškai, bet šūdinai. Juo labiau – su policija apie visokius teisinius reikalus. Kažkokie žmonės vis užėina į kabinetą ir vėl išeina. Aplinka – tarsi būtų dorai nepabaigę remonto, bet jau skubiai reikėję įsikraustyti, už kiekvienų durų – dėžių sandėlis. Jie patikrina mano lagaminą. Įdėmiai apžiūri visus daiktus [...]. Skaitinėja kiekvieną popierėlį iš mano dokumentų aplanko, išberia visas tabletes. Klausia, kokios čia tabletės. Čia *adaptolis*, o čia *hormoniniai*. Patyliukais fotografuoju – tai suteikia šiokią tokią regimybę, kad kontroliuoju padėtį. Jie nepastebėjo, kad jau nufotografavau, bet, išvydę telefoną rankoje, bemat įspėja, kad fotografuoti draudžiama. „O kas, jei noriu nufotografuoti pareigas vykdančių darbuotoją – argi negaliu?“ Jie atsako, kad ne. Na gerai, vis tiek jau viską nufotografavau. Juk aš jums ir taip nusikaltėlė. Pamanyk, vienu nusikaltimu daugiau ar mažiau.

Jie randa pluoštą pinigų. Nutinka tikras įvykis, „ritmo pokytis“. Ten aštuoni tūkstančiai eurų. Ketinau pasidėti tuos pinigus į „neliečiamą“ banko sąskaitą. Turėti sąskaitoje vienuolika su puse tūkstančio eurų – būtina sąlyga, kad gautum Vokietijos studijų vizą. Čia neveikia senas triukas, kai pasiskolini dalimis iš kelių draugų, pasidedi pinigus į sąskaitą, gauni ataskaitą apie pinigų kiekį joje, tada išsiimi juos ir grąžini draugams. Tačiau tai nesvarbu, nesigilinsiu į tas pinigines subtilybes ir neaiškinsiu apie neteisę. Tikra tai, kad čia mano pinigai, aš sunkiai juos užsidirbau, bet dabar policininkė varto juos rankose taip, lyg būtų vogti. Paaiškina kažką, atseit pinigai kol kas pagulės ant jų stalo, o gal kad bus konfiskuoti. Velniai juos griebtų, kas vyksta? Taip, aš sutinku, kad ateitų vertėjas! Taip, jis reikalingas!

[...]

Trumpai tariant, esu kaltinama, kad atvykau į Vokietiją dirbti nelegaliai. Taip, lėktuvu, su galiojančia viza. Mano vizą panaikina ir aiškina, kad deportuos mane artimiausiu lėktuvu atgal į Baltarusiją. Tada apsiradoju – pirmą kartą per tas poste praleistas valandas. Nenoriu atgal į Baltarusiją. Ką tik atsigavau po atsėdėtų parų – kokia dar Baltarusija? Gerai, po kurio laiko išsiaiškinau, kad mane išsiųs už Europos Sąjungos ribų, nebūtinai į Baltarusiją, gal į Ukrainą. Jau geriau, ačiū.

Pereinu tolesnes žeminančias procedūras. Mane fotografuoja iš priekio ir iš šono. Užsirašo akių spalvą – mėlynos (visai ne, kiauši, jos pilkai mėlynos). Išorė – rytų, o ne vakarų europietiška (ak tu šliuže, kaip tu nustatai?). Ir tai aš dar baltaodė!

Su pirštų atspaudais buvo sudėtingiausia. Minske aš atsisakiau kišti pirštus į tą juodą pliužę, o Berlyne viskas buvo padaryta technologiškiau – pasitelkiant skenerį, – bet, žinoma, tokio pavidalo smurtu, koks jiems tiko. Pabėgau nuo vieno smurto ir pakliuvau į kitą. Technologiškesnį. Politkorektiškesnį. Skeneris veikė prastai, raiška buvo nepakankama, kai kurie pirštai niekaip nesidavė nuskaityti. Iš pradžių mano asmeninis mentas prašė manęs kitaip pridėti pirštus, paskui aš valiausiai juos servetėle, paskui jis pats valė juos servetėle, paskui lietė mano pirštus – spaudė vis kitokia jėga, pyko, barėsi. Mano pirštai buvo jam kliūtis, klaida, barjeras. Mano pirštai jam buvo negyvi – tiesiog daiktas: neteisingas, sugedęs daiktas. Tačiau mano pirštais rašomos knygos. Nuo mano pirštų moterys baigia taip, kad nėra pasaulyje nuostabesnio reginio. Mano pirštais siunčiami laiškai, jie keičia aplinkybes, kloja patalą. Mano pirštai – gyvi, jautrūs, mylimi! Niekad neatleisiu tau, mente, už tai, ką padarei mano pirštams. Po tavo lieti-mosi baiminausi, kad juose atsivers opos. Man nepakako litro antiseptinio skysčio, kad apsisvalyčiau po tavo rankų prisilietimo. Kiekvienas tavo liestas pirštas trokšta ištrėksti tau akis, apsiginti, atkeršyti.

Po septynių valandų išeinu iš posto. Iš manęs atėmė pasą. Mano vizą panaikino. Mane įpareigojo per tris dienas palikti Europos Sąjungos teritoriją. Visą tą laiką mano draugės Ch. ir J. laukė prie oro uosto vartų. Mes apsikabinome, jos įteikė man gėlių, davė atsigerti vandens – ir mes įlipome į metro važiuotį namo. Arba, jei tikėsime mano mentu, ne pas mane namo, o pas mano draugę. Taip sakydamos, jis šypsojosi. Ketino atimti iš manęs namus. Bet jis nežinojo, kad aš sraigė. Ir kad turiu daug draugų.

Praėjo pusantų metų

[Gyvenu Berlyne.] Neapsiėjau be nuostolių. Pašlijio santykiai su keliomis draugėmis ir kai kuriomis institucijomis.

Kas vokiečių aktyvistei galbūt yra nuotykis, juokingas, dirginantis vaizduotė vienkartinis nutikimas, man yra gyvenimas. Ji gali leisti sau ištarti, tarkime, „man to per daug, aš nesu sudoroju, sudiev“. Aš negaliu pasakyti sau „sudiev“: tai – mano gyvenimas. Aš mataruosiu kojytėmis tame grietinės ašotyje iki pat galo – kol prigersiu arba kol suplaksiu sviestą. Tai – mano ašotis, ir man tenka su juo gyventi.

[...]

Iš baltarusių kalbos vertė Vytas Dekšnys

Ar pasmerkti Pranciškų?

► Atkelta iš p. 11

Man liūdna, nes įtariu, kad popiežių Bažnyčios viduje garsiausiai ims kritikuoti tie, kurie nori hermetinio, dogmatiško ir vien grėsmę modernybėje ir pasaulyje išvelgiančio pontifiko ir kuriems jau iki tol neįtikio popiežiaus socialinis mokymas. Labiausiai apmaudu svajojantiems apie atvirą, modernybės iššūkių ir reformų nebijančią Bažnyčią, kuri galėtų būti užuovėja nuo pasaulio nuovargio, beprasmybės, kuri sugebėtų perteikti Dievo karalystės žinią XXI a. žmogui, ir ne tik vaikų turinčiam baltaodžiam katalikui vyrui, susituokusiam su žmona.

Turbūt norėtumėme, kad popiežius atstovautų visiems ar bent jau vakariečiams, tačiau net tokį autoritetą kaip popiežius Pranciškus visų pirma turėtume matyti kaip žmogų. Žmogų, kuris gali klysti vienoje srityse, bet dėl

to būti ne mažiau gerbiamas ir autoritetingas kitose (ne veltui apeliavimas į autoritetą nėra loginis argumentas). Nežinau, kas didesnė tragedija – popiežiaus neįžvalgumas mums itin svarbiomis temomis ar tai, kad trokštame neklystančių autoritetų. Dar sunkiau įvertinti iš šio laiko perspektyvos, kaip ateinančios kartos vertins dabartinio popiežiaus pontifikatą. Taip pat tai popiežius (vienas iš vos dviejų), apsilankęs Lietuvoje ir pagerbęs sovietinio ir nacistinio totalitarizmo aukas. Laimė ar nelaimė, mums teko būtent šis popiežius, jis geriausiai ir atliepia mūsų laikotarpio aktualijas. Kiek čia laimės – parodys laikas. Tikiu, kad laimės bus daugiau.

– AUDRIUS SABŪNAS –

„Šiaurės Atėnai“:
kad pašto dėžutę
tikrinti būtų dar
maloniau

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Istorija, kuri galėjo nenutikti, bet, deja, nutiko

► Atkelta iš p. 8

Kutuzovui, iš kurio nesugebėjimo vadovauti šaipėsi kiti karo vadai. Imperatorius patenkino Barclay'aus prašymą atleisti jį ir iš karo ministro pareigų, tačiau neatšaukė „išdegtos žemės“ taktikos. Todėl Kutuzovas, kurio giminė kildinama iš Herkaus Manto laikų Prūsijos, nors ir skundė imperatoriui Barclay'ų, klusniai vykdė jo planą. Barclay'us dar spėjo dalyvauti žymiosiose Borodino kautynėse, kuriose, anot liudininkų, demonstratyviai bandė prisišaukti mirtį (po juo krito keturi žirgai), tačiau Maskva prancūzams buvo atiduota jau be jo dalyvavimo.

Po poros mėnesių tapo aišku, kad Barclay'aus planas sukaupu pasiteisino, ir tik jo dėka Rusija išvengė sutriuškimo. Įvertindamas Barclay'aus karinį talentą imperatorius jį paskyrė Trečiosios armijos vadu, apipylė ordiniais ir pinigais (50 000 rublių), o gegužės mėnesį, jau po Kutuzovo mirties, paskyrė vadovauti jungtinei Rusijos ir Prūsijos kariuomenei. Barclay'aus laukė Paryžiaus užėmimas (1814), feldmaršalo antpečiai (1814), kunigaikščio titulas (1815) ir iškilmingas palaidojimas (1818) Jegevstės mauzoliejyje (dabar Estijos Respublika saugo kaip architektūros paminklą).

Pirmasis paminklą Barclay'ui jo mirties vietoje Gesviečiuose, netoli Įsruties, 1821 m. pastatė Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas III, imperatoriaus Nikolajaus I įsaku 1837 m. paminklai Barclay'ui ir Kutuzovui pastatyti Sankt Peterburge, vėliau pasistatė Ryga ir Tartu. Visi jie tebestovi. Nėra paminklų tik gimimo ir krikšto vietoje.

Michaelis Andreasas Barclay'us de Tolly, pergudravęs prancūzus ir likimą, laimingai sau išvengė to, ko, visų mūsų nelaimei, neišvengė istorija. Be jo Rusija nebūtų pasirengusi karui, didieji jos karvedžiai būtų beatodairiškai puolę Napoleoną Prūsijoje ir organizavę vieną Borodino po kito, kol būtų gavę neišvengiamą galą. Barclay'us šią stichišką jėgą sutramdė ir nukreipė kariškai protinga, bet pasaluiu pražūtinga vąga. Laiko atgal neatsuksi. O ir ką veiksi atsukęs?

Galėjo ši istorija nenutikti, bet nutiko. O nutikusios istorijos vaizdas mums vis dar kelia baimę ir mes vis dar bandome nuo jos pasislėpti šalikelės pusnyje, nors siekis istoriją matyti tokią, kokią norime matyti, o ne tokią, kokią ji buvo, užmiršti, kokia ji buvo, arba išvis nematyti tėra išvirkščias (neurotinis) kontrafaktinės istorijos variantas. Dabar dar per anksti atkreipti dėmesį į vieną šios nutikusios istorijos detalę, bet neabejoju, kad po kelių dešimtmečių ji pasidarys įdomi ir mums, ir mes išpešime iš jos kultūrinę-turistinę naudą.

Naktį į 1812 m. birželio 25 d. dabartiniame Vilniaus Vingio parke stovėjusiuose įspūdinguose jėzuitų rūmuose (nugriauti 1855 m.), kurie tada priklausė Lietuvos generalgubernatoriui Levinui von Bennigsenui ir kuriuos tada iš jo perpirko Aleksandras I, imperatoriaus garbei buvo surengta prašmatni puota, jos metu policijos ministras Aleksandras Balašovas slapta pranešė, kad Napoleonas persikėlė per Nemuną ties Kaunu ir įžengė į Rusijos imperijos teritoriją⁵. Pernakvojęs Žiežmariuose, Vievyje ir Rykantuose, birželio 28 d. Napoleonas įžengė į Vilnių, Rusijos imperatorių išstumdamas į Švenčionis. Miestiečiai prancūzus sutiko kaip išvaduojuos. Vilniuje Napoleonas praleido 18 dienų, per jas apžiūrino ne tik Šv. Onos bažnyčią, bet ir miestą, apylinkes, susitikinėjo su studentais ir profesoriais, aukštuomene, įvairiomis delegacijomis. Pačią pirmą dieną jis užkopė į Gedimino kalną ir įsakė ant jo įrengti artilerijos bateriją, paskui nusileido prie Neries, žingine nujojo iki atsitraukiančių rusų sudeginto Žaliojo tilto, prisėdo ant rąsto prie pat vandens ir įsakė tuoj pat čia nutiesti tris tiltus, vieną iš jų pontoninį, o tada kelias valandas stebėjo, kaip triūsia kariai, tiesdami tiltą per Nerį. Kai tiltu jau galėjo žygiuoti kareiviai, Napoleonas šoko ant žirgo ir nujojo į tuos pačius nebeišlikusius rūmus, kuriuose ką tik puotavo Aleksandras I⁶.

Tad atėjus laikui, kai mes nustosime gašiotis nutikusios istorijos ir išdrįsime į savo vietą gražinti nušimašintas keturias Žaliojo tilto skulptūras, apačioje būtinai išliesime bronzinį Napoleoną, vieną didžiausių asmenybių pasaulio istorijoje, sėdintį ant rąsto prie Neries ir išdidžiai žvelgiantį į kitą krantą, nuo kurio jam vylingai moja bronzinis Pamūšio generolas Barclay'us de Tolly, išgelbėjęs Rusiją ir sunaikinęs Napoleono imperijos didybę. Visas tas kompleksas mums primintų istoriją, kuri virto dabartine tikrove. Galbūt dar reikėtų įrengti keletą suoliukų, ant kurių prisėdę galėtume paspėlioti, kokią Lietuvą turėtume šiandien ir kokie patys būtume, jeigu tą 1761 m. gruodžio 27 d. auksarankis Binėnų kaimo kalvis būtų ryžtingai perkirtęs Barclay'aus ir Rusijos likimo siūlą.

– UVIS BULIONIS –

Erdvinis išlaisvinimas

► Atkelta iš p. 13

dirbti, vėl jai kažkiek nusiūsiu. Tačiau to, ko ji iš tiesų laukia, niekaip nenusiūsi. Ji laukia manęs. Ji irgi stengiasi, kad nepaisydamas nieko galėčiau pas ją nuvykti. Nuėjo pas ją prižiūrintį daktarą ir gavo pažymą, kurią turiu pridėti prie savo prašymo.

Mama. Pažymą?

Jaunuolis. Taip, pažymą apie nėštumą, daktaro pasirašytą dokumentą, patvirtinantį, kad ji laukiasi. Turiu pridėti ir kitus dokumentus, tačiau dvejoju.

Mama. Kodėl? Jeigu to reikalauja, pridėk juos.

Jaunuolis. Mama, viskas ne taip paprasta. Bijau. Jeigu pakeisiu prašymą papildydamas jį tais naujais dokumentais, be abejo, svarstyklės nusiųs mano naudai. Mano bylą turėtų nagrinėti skubos tvarka, nes gimdymas jau netrukus. Kita vertus, jei pakeisiu prašymą papildydamas jį tais dokumentus, tai gali pristabdyti procesą ir dar labiau suvėlinti prašymo nagrinėjimą. Todėl nežinau. Jau išsiunčiau elektroninius laiškus, bet negavau jokio atsakymo, atsiliepia tik automatas. O automatas bejausmis, jis daro ir kalba tai, ką daryti ir kalbėti yra užprogramuotas.

Mama. Ar todėl šįryt taip anksti važiavai ten? Radai su kuo pasikalbėti?

Jaunuolis. Ne, tik sužinojau, kad tarnyba vėl pradės dirbti ne anksčiau kaip po dviejų mėnesių. Apsaugos darbuotoja sakė, kad galiu palaukti, gal... Todėl nuėjau atšaukti lėktuvo bilietų, bijojau prarasti.

Mama. Nesijaudink, viskam savas laikas, mus visada lydi Dievo malonė. Melskis, melskimės, kad tavo žmona laimingai pagimdytų. Tai svarbi akimirka, kurioje tu, šiaip ar taip, esi bejėgis. Melskis, maldai nereikia vizos, jai nereikia skristi lėktuvu. Išklausk, ką tau sako žmona, ir kiek gali būk jai dėmesingas. Suprantu, labai sunku, bet visa, ką Dievas daro, yra gerai. Ir mesk rūkyti, rūkyti yra blogai...

Jis vienas. Guli. Naktinės mintys. Lyg košmaras, lyg kalba per savo neramų miegą

Jaunuolis. Kalba, kad bus antroji banga. Galiausiai niekas nesusitvarkys. Jau ginčijasi dėl šito viruso lyties. Lyg neturėtų ką daugiau veikti. Reikia sakyti „kovidas“ ar „kovidė“. Po velnių! Mano galva tuoj sprogs. Vėl prisimenu tuos žodžius: visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs. Ne visai tiesa. Laisvė judėti po šį mažą žydą rutulį, kuris visatoje yra mažesnis už smiltelę, yra tik utopija. Jei galėtume tai daryti, dabar neturėčiau tiek vargo, o viza tebūtų formalumas. Bet ne, ji yra tarsi burtažodis, net internetiniame puslapyje taip parašyta. „Gauti įvažiavimo į mūsų šalies teritoriją vizą yra privilegija, o ne teisė.“ Suprask kaip nori. Mes kalbame apie globalizaciją, kalbame apie pasaulinį kaimelį, bet iš esmės užsibarikadavome už aukštų sienų, reikia prirašyti ir pateikti tonas popierių, kad patektume į teritoriją, kuriai nekeliamo jokios grėsmės. (*Jaunuolių juokas*) Aš esu čia, o mano siela sklendo ten, su jumis. Esu kaip paukštvanagis, kuris skridamas svajoja užkloti savo šešėliu visą vandenyną. Mano juokas liūdnas. Aš esu Antigonė. Taip, aš esu atvirkščia Antigonė. Stoviu ilgose eilėse, nemiegu naktimis ir nuolat jungiuosi prie imigracijos tarnybos internetinio puslapio. Aš esu Antigonė, kuri nebijo Kreonto, esu pieštuku ginkluota Antigonė! Užbraukdamas blankuose langelius jaučiuosi, lyg mane kaltintų. Kaltintų sąmokslu prieš vyriausybę, kaltintų, kad esu pažeidžiamas asmuo, kaltintų šeimų susijungimu. Deja! Aš esu atvirkščia Antigonė. Ji tenorėjo oriai palaidoti savo giminę. Ji tenorėjo dalyvauti laidotuvėse, paskutiniame gyvenimo taške, ir buvo apkaltinta sąmokslu. Aš tik noriu dalyvauti gimime, kuo būčiau apkaltintas? Aš esu atvirkščia Antigonė, bet mes abu siekiame to paties: patirti tą žmogiškumo akimirką, tas akimirkas, kurios, be jokios abejonės, yra mūsų gyvenamo pagrindas.

Aš esu pakibęs, kaip ir ji. Pakibęs ant automato, kol galiausiai gaunu elektroninį laišką:

Dėkojame už parodytą susidomėjimą aplankyti Kanadą. Kruopščiai išnagrinėjęs jūsų prašymą gauti laikino gyventojų vizą ir pridėtus dokumentus, nusprendžiu, kad jūsų prašymas neatitinka Imigracijos ir pabėgėlių apsaugos įstatymo ir jo reglamento reikalavimų. Atmetu jūsų prašymą dėl šių priežasčių:

• Nesu tikras, kad jūs išvažiuosite iš Kanados pasibaigus jūsų kaip laikino gyventojų viešnagai pagal Imigracijos ir pabėgėlių apsaugos reglamento

pastraipą 179 (b), atsižvelgiant į jūsų apsilankymo tikslą.

• Nesu tikras, kad jūs išvažiuosite iš Kanados pasibaigus jūsų kaip laikino gyventojų viešnagai pagal Imigracijos ir pabėgėlių apsaugos reglamento pastraipą 179 (b), atsižvelgiant į jūsų kilnojamąjį turtą ir finansinę padėtį.

• Nesu tikras, kad jūs išvažiuosite iš Kanados pasibaigus jūsų kaip laikino gyventojų viešnagai pagal Imigracijos ir pabėgėlių apsaugos reglamento pastraipą 179 (b), atsižvelgiant į ribotas įsidarbini-

mo galimybes jūsų gyvenamojoje šalyje.

• Nesu tikras, kad jūs išvažiuosite iš Kanados pasibaigus jūsų kaip laikino gyventojų viešnagai pagal Imigracijos ir pabėgėlių apsaugos reglamento pastraipą 179 (b), atsižvelgiant į jūsų esamą padėtį darbo klausimu.

Jei manote, jog galite paneigti šią nuomonę ir įrodyti, kad jūsų padėtis atitinka reikalavimus, jūs galite pateikti naują prašymą. Tokiu atveju jums teks vėl sumokėti bylos nagrinėjimo išlaidas. Pagarbiai. Vizų tarnyba – Meksika.

EPILOGAS

Little light of mine.

Seniai laukiu tos akimirkos.

Jau matau tavo piršteliu ant savo krūtinės

Ir visą jų įkūnijamą palaimą.

Tavo motinai sunku, bet ji tvirta moteris.

Tu paveldėsi jos švelnumą ir jėgą.

Ji man jau davė auksinį gyvenimą, tu esi jame žibantis deimantas.

Tau skirsiu visą savo gyvenimą, būsiu tavo gairė,

Tu mane vadinsi tėte, bet iš tavęs mokysiuosi būti tėvu.

Tu dar neatėjai, bet senelės tau jau išrinko vardus.

Mudu su tavo motina dar ginčijamės,

Bet tikrai rasime daugiau nei sutarimą, daugiau nei gražų skambesį.

Mes trokštame duoti tau savo meilę,

Todėl tu turėsi daugiau nei vardai, tu turėsi prasmes.

Tu vadinsiesi malonė, tu vadinsiesi Dievo galia.

Aš tave vadinsiu vizija ar etalonu,

Aš tave vadinsiu Ana ar Ikema,

Aš tave vadinsiu šviesa tavo akių,

Bet įspėju, nemokėsiu šukuoti tavo plaukų,

Todėl būsi bandomasis triušis, kol pati suprasi, ko nori.

Tu mane jau išmokei nuolankumo, nes ateini į pasaulį be triukšmo.

Ateini į užsidarytą pasaulį.

Ilgas valandas žiūrėsiu, kaip čiulpi savo nykštį,

Švelniai glostysiu tavo kūnelį,

Ir nors mus skiria vandenynai,

Tėtis tave be galo myli.

This little light of mine

I'm gonna let it shine.

Girdi, tėčiui ant ausies užlipo meška,

Bet teks priprasti.

Aš tau dainuosiu maudydamas,

Aš tau dainuosiu keisdamas vystyklus,

Aš tau dainuosiu prieš miegą skaitydamas pasaką.

Tu gimsi toli nuo savo namų, toli nuo savo šaknų,

Bet gali būti tikra, visa Afrika jau tavyje.

Ir nors tu gimsti pasaulyje, kuris nekenčia moterų,

Tėtis visada pamokys tuos, kurie tavęs negerbs.

Nusivesiu tave į biblioteką,

Atversiu tau pasaulį, didžiąsias aikštes, muziejus, teatrus ir ypač filmotekas.

Nuvesiu tave ir į baseiną,

Nors tavo motina dėl to kiek nerimauja.

Ji sako, kad per tave aš tapsiu per daug patrauklus,

Būsiu kaip vienišas tėvas su tokia gražia dukrele,

Kuris sugundys visas mergeles.

Ir nors mus skiria vandenynai, mama ir tėtis vienas kitą labai myli.

Mama ir tėtis tave myli ir mylės visada!

This little light of mine

I'm gonna let it shine.

Bona, 2023 metų sausis

Iš prancūzų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė

⁵ Богданович, p. 129.

⁶ Богданович, p. 137.

Sulininkas

Žvēriškai lekiantis greitkelis nuleidžia garą į atsišakojusį asfaltą. Žalią automobilį vejasi pusnių skaras nusimetusios pievos. Praveriu langą, įkvepiu pernykščio ražių rudumo.

– Uždaryk langą.

– Oro trūksta.

– Perpūs.

– Mane perpūs. Ne tave.

Kelią ir ginčą užtrenkia geležinkelio pervažis. Pasalūniškai vinguriuoja metalinių cisternų ir medinių vagonų gyvatė. *Tdch tdch* šmėkščioja kirilicos rašai. Fotografuoją sąstata. Koks ten velnias viduj? Aklinai užkaltų vagonų? Cisternų? Sėlina iš rytų miesto kryptimi. Kalbu su savim. Sulininkas tyli. Garsiai atsidūsta nutolus paskutiniam vagonui, ir važiuojame toliau. Asfaltas meta automobilį vieškelin. Pro šalį lekia pakelių sodybos, miškeliai, medžiotojų bokšteliai. Šalikelėje stabteli išdidus gaidys. Sulininkas žaiibiškai užsitraukia kapišoną.

– Nuo ko slapstais?

– Tai... Čia tokia Stefutė... Vištas laiko. Kiaušinius iš jos perku. Nu, skambina man, ką aš žinau. Geriau žmogui nervų negadint.

– Tai jinai tave įsimylėjus?

– Nežinau. Atrodo...

Iš kuklios sodybėlės pabyra laisvos vištos. Prižiūrimos gaidžio neina į vieškelį, knebena vos prasikalusias pagriovio žoleles, žvyra, linguoja įmitusiomis šlaunimis.

– Dabar pas Raimį, – sulininkas vėl atsidūsta, nusimetė kapišoną.

Sankryžoje pasitinka medinis kryžius, už jo Raimio valdos, žvilgsniu neapėriami šiltnamiai, fermos, sodyba, statybinių medžiagų krūvos, šiaudų kūliai, ganyklos. Sulininkas kalbasi su Raimiu. Suku link ganyklos. O siaube. Lekiu prie vyrų.

– Jūsų pievoje maži veršukai guli negyvi!

Raimis kvatoja visa gerkle:

– Gyvi. Juos ką tik atsivedė karvės.

Iš ilgos kaip žarna fermos išlenda Raimio žmona. Dailių veido bruožų, standaus kūno moteris. Tokia kaip stovi, su treningu, saulės pašventintu veidu – nušluostytą nosį glamūrinėms fyfoms be konkurencijos. Nesusilaikau:

– Jūs labai graži.

Raimio žmona rausteli ir atrodo dar gražesnė.

– Grįždami iš sulos pirsime pieno ir kiaušinių.

– Kiek kiaušinių? Lapės buvo įsisukę. Kokį keturiasdešimt vištų papjovė.

– Kadda jie mmmiega? – trūkinėjančiu bekelės balsu klausiu sulininko.

– Netrukdyk, – sulininkas susikaupęs važiuoja pažliugusiomis vėžėmis vos pirma pavara.

Mus lenkia besišaipančių stirnų porėlės, žvitrus kiškiai, virš bekelės zujantys gandrai pašaipiai mojuoja sparnais: „Ko jūs čia?“

Sulininkas palaimingai kosteli. Strykteliam ant kietesnio grunto, vingio horizonte užsibaigiančio kalvele su vienišu medžiu ir pastato griuvėsiais.

– Kas?

– Rusų sentikių cerkvė. Buvo. Dar pieš Antrą pasaulinį.

– Ir į tokį užkampį rusai atsibeldė?

– O kur jie neatsibeldė?

Kalvelės viršugalvį vainikuoja troba tuščiom aki-duobėm, kiek žemiau kito pastato betoninis pamatas su raižiniu „1937“, krūva apdegusių rąstų, kelios plytos. Vienišas senas klevas negyvais pirštais graibo debesis, atplukdžiusius iš LDK tolybių maurojančio karo kadra. Vieskelyje, šiaurės vakaruose, ryškėja trys raitelių siluetai. Juda į pietryčius. Skubu pakalnėn, artėju prie žirgų, žirgai vizualiai nedidėja, nedidėja raiteliai. Žemaitukai! Trys tvirtai sudėti širmiai, jojikės trys paauglės mergaitės.

– Kur jojat?

– Žirgus girdysim Juodojoj jūroj, – šypsosi geltonkasė.

– Galiu nufotografuoti?

– Žinoma.

Žemaitukai ir jojikės vėjų nugairintais veidais stabteli, žvilgsniai tįsta tolyn, keliu į pietryčius.

– Ei, negaišk! – nuo kalvos skubina sulininkas.

Įmirkusiais žiemkenčių laukais traukiam link miško. Guminiai batai aplimpa purvu, sunkėja.

– Gal lobio galėtumėm paieškoti aplink sodybą?

– Su metalo iešikliais kiekvienas centimetras apieškos, – žlugdo viltis sulininkas.

Klampojam per laukų platybę siautėjant jauno pavasario vėjui.

– Pereisim lauką, pasieksim mišką, sušilsim. Įeisim į mišką kaip į trobą.

Prieš miško sieną apsauginis griovys, kaip aplink pilialkajnį. Iš lazdynų sukrautu tiltu persikeliam į miško trobą, už nugarų palikdami vėjo siautulį. Šilčiau, vis šilčiau.

– Čia, miške, buvo ištisa pelkė. Nudrenavau, kasiau link pamiškės griovio, – sulininkas rodo vingiuotus upelius tarp medžių, plukdančius skaidrius vandenius link griovio, upelių dugne atgyja nukritę lapai, blizga smulkios šakelės, samanotus krantus jungia nukirstų medžių kamienų tilteliai, properšose blykčioja saulės strėlių antgaliai.

– Kaip Venecijos kanalai, – leidžiu į vandenį tošies gondolas. Be irklų jos paklūsta tėkmei, pagavusios palankią srovę juda tolyn, nesusėjusios įstringa pakrančių dumblių.

– Eikim šiaurėn. Ten trys klevai.

Medžiai be lapų, bet sulininkas kiekvieną jų pažįsta. Atmatuoja maždaug aštuoniasdešimties centimetrų aukštyje pirmo klevo kamieną, nusitaiko gražtą. Sausų smulkiųjų pjuvenų fontaną gražtui skverbiantis gilyn keičia drėgnesnės, kamienu neskubėdamas ritasi sulos lašas.

– Bus, – į skylę įkala medinį kiauravidurį vamzdelį, nekandaudama jį apžioju, traukiu pirmuosius sulos lašus.

– Užteks, – stumteli mane nuo medžio, prie vamzdelio pritvirtina lankščią žarną, šią įkiša į plastikinį maišą, maišą sandariai apvynioja lipniąja juosta, pritvirtina aplink klevą, nuleidžia medžio papėdėje. Žarna teka sula, po truputį kaupiasi maišo dugne. Taip aprengiame dar du klevus.

– Dabar eisim į miško gilumą, – atsistojęs judina nutirpusius nuo klūpėjimo pečius. – Ten seni geri klevai, bet ir sulą reikės iš toliau nešti.

•

Einam miško provėža. Abipus kelio stotingos eglės, už jų padebesius siekiančios pušų garbanos.

– Kovoja dėl vietos po saule, – skaito mano mintis sulininkas. – Žiūrėk, medžiai kovoja už būvį. Kaip žmonės.

Trys beržai apačioje suaugusiais kamienais augdami išsiskečia padarydami vietos jų viduryje įsitaisiusiai eglei. Lankstydami lazdynų, ievų šakas prasibraunam prie klevų kamienų. Klevai miško vidury solidžiais, drūtais kamienais. Į tris sulininkas įstato net po tris vamzdelius, aptaisom kamienus maišais.

Vėsoka. Į plaučius skverbiasi gairus miško dumplių pumpuojamas oras. Paklūstu miško kvėpavimui.

– Uosį pernai nupjovėm, – mosteli sulininkas. – Tokių medžių retai pasitaiko. Sveikos rievės, medis pagal metus iš devyniolikto amžiaus pabaigos.

– Kaip gamtos stalias, – glostau baltą uosio kelmo paviršių.

Už nukirsto medžio ilga duobė.

– Apkasai tikriausiai buvo? – atsisuku į sulininką.

– Kaip ir visur Lietuvoj, miškuose karo palikimas. Bet čia jau nebe mano miškas, kito savininko.

Žingsniuojame gretimą mišką, gan duobėtu, iškasinetu, aukštyn šaknim išvirusiais kelmais. Prieinu duobę, griuvinėdama į ją nusileidžiu. Duobės kraštai sulig mano viršugalviu, šonuose juodų sutrešusių rąstų liekanos.

•

– *Tvoju mat!* – nusikeikia Paulius žnektelėdamas į kovo purvyną.

Bando stotis ir vėl griūna neatlaikęs permirkusio vatnuko svorio, keturiomis kapstosi pažliugusiame dirvone.

Nuo miško pusės artėja vyras. Tuo pačiu neišbrendamu dirvonu žingsniuoja kaip šventasis vandens paviršium ir dar dviem kibirais nešinas.

– *Stoi, rapucha!* – rėkia Paulius, vargais negalais sugraibęs šautuvą nusitaiko į ateinantį.

Vyras artėja nekrepdamas dėmesio. Paulius nusitaiko, spaudžia gaiduką, bet tas nespragtelė.

– Pas miškinius buvai. Kas vieduose?! – rėkia nutrenkęs šautuvą.

– Sula.

– Kokia sula, buožės išpera.

– Klevų.

Paulius meta akį į du puskibirius skysčio.

– Duokš, – užsiverčia kibirą ir atsidrėbęs purvyne godžiai geria, brūkšteli alkūne per varvantį smakrą, trenkia kibirą su likusia sula žemėn.

– *Uch, pachmel,* – švogždžia. – Buože, ale tavo geri batai, – Paulius tyrinėja jo akių lygyje atsidūrusius ilgaulius. – Galim mainyt arba atiduotum.

– Nemainsiu. Ir neatiduosiu.

– Visą atiduosi, buože, miškinų pachelujau.

Odinius ilgaaulius avintis nužingsniuoja link sodybos. Paulius atsigaivinęs sula išsikapsto iš purvyno ir sliūkina priešinga kryptim, į valsčių. Ant durų raudonas skuduras. Užstalėje išsidrėbęs rusų kapitonas žinda papirosą.

– Draugas Pavelas, kaip reikalai?

– Seku buožę Deksnį. Eina į mišką. Kasdien. Būk tai sulos. Bet į mišką eina ne tuščiom.

– Gerai, draugas Pavelas, bet reikia rezultatų, – mojuoja papirosu apeidamas purvu varvančią žmogystą.

– *Tvoju mat!* – sliūkina namo Paulius.

Grįžta į vėjo perpučiamą bakūžę, o akyse daili Deksnio pamiškės sodyba. Jei taip Deksnį Siberijon, paliktų sodybą, ilgaaulius...

Paulius su sribokais šukavo miškus, kol grįžo gandrai. Kas antroj sodyboj gandrai įsikūrė kaip vieninteliai gyventojai. Purvinas klampių dirvonų spalvas, kaulėtus medžių pirštus užmaskavo žali potėpiai. Rodės, kad atsipalaidavo gyviai, paukščiai, žmonės. Įtampa driokstelėdavo trumpėjančiomis pavasario naktimis pavieniais šūvais, šunų lojimu, sunkvežimių džeržgimu.

Stribai apsupo mišką prieš patekant saulei. Pauliaus kely jau apsilojęs klevas, kamiene išdžiūvęs medinis lovelis, po juo tuščias molinis uzbonas.

– Rupūžė Deksnys, – spiria uzboną Paulius.

Iš lazdyno purpteli paukščių porėlė. Nuaidi šūvis.

– Vyrai, pasiruošt, miškiniai, – Paulius užspaudžia kulkos pradrėkstą petį, paleidžia automato seriją.

Nuo valsčiaus pusės suloja šunys, suburzia sunkvežimis, į mišką skuba kariuomenės pastiprinimas.

Rusai su stribais grandininu žiedu siaučia šaudančius vis retėjančiais šūvais. Keli užpuolikai krenta nuo vienišos granatos. Užpuolikų ir besiginančių santykis didelis, atstumas tarp kariujančių mažėja.

– *Zdavaites*, pasiduokit! – žemę sudrebina sprogimas, lig pušų viršūnių iššaudamas metalinį ventiliacijos kamienėlį, sprogimo epicentrą užkloja dūmai, aplink išbarstydami rąstų atplaišas.

•

Keturiom kapanojuos iš duobės.

– Einam patikrinti? Gal kažkiek pribėgo.

– Kažin. Bet galim pažiūrėt.

Vakaruose pušų viršūnėmis žemyn slysta saulė užleisdama vietą tamsėjantiems debesims. Šalia išdygsta apsi-miegojusi stirna, atsipeikėja ir pasileidžia ilgom kojom skriedama virš brūzgynų.

Apsikabinę pripildytas sulos talpyklas dirvonu grįžtam link mašinos, pasitinkdami iš rytų atslenkančią tamšą.

– Galėtumėm atkurt bunkerį.

– Sakiau. Ne mano miške.

– ERLA –